

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: Αστικό Δίκαιο
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: Γενικό Αστικό Δίκαιο
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2019-2020

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

Σοφίας Ι. Εμφιετζόγλου

Α.Μ.: 7340010119004

«Ανάκληση δωρεάς»

Επιβλέποντες:

Δ. Παπαδοπούλου-Κλαμαρή

Π. Παπαρσενίου

Β. Παναγιωτόπουλος

Αθήνα, 2020

Copyright © Σοφία Ι. Εμφιετζόγλου, 2020.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους επιβλέποντες Καθηγητές της διπλωματικής μου εργασίας κ. Δ. Παπαδοπούλου - Κλαμαρή, κ. Π. Παπαρσενίου και τον κ. Β. Παναγιωτόπουλο για τις κατευθύνσεις και τη βοήθεια που μου παρείχαν όσον αφορά τη συγγραφή της εργασίας.

Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και τα υπόλοιπα κοντινά μου πρόσωπα ως ελάχιστο δείγμα ευγνωμοσύνης, για την ηθική αλλά και πνευματική συμπαράσταση που μου προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	6
<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ</u>	7
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ : Η ΔΩΡΕΑ ΓΕΝΙΚΑ</u>	9
I. <u>ΕΝΝΟΙΑ</u>	9
II. <u>ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ</u>	9
III. <u>ΜΟΡΦΕΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΗΣ ΔΩΡΕΑΣ</u>	10
i. Δωρεά άμεσης εκπλήρωσης	10
ii. Υποσχετική δωρεά.....	10
iii. Επίδοση προηγούμενη της συμφωνίας.....	11
IV. <u>ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΑΠΟ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ</u>	11
V. <u>ΤΑ ΟΥΣΙΩΔΗ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΔΩΡΕΑΣ</u>	12
i. Παροχή ή υπόσχεση παροχής περιουσιακού αντικειμένου	12
ii. Συμφωνία για έλλειψη ανταλλάγματος	13
iii. Τύπος	13
1. Συστατικός τύπος.....	13
2. Θεραπεία ακυρότητας.....	14
3. Εικονικότητα.....	14
VI. <u>Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΔΩΡΗΤΗ</u>	15
i. Μη εκπλήρωση ή μη έγκαιρη εκπλήρωση	15
ii. Νομικά και πραγματικά ελαττώματα	15
VII. <u>ΤΟ ΕΥΕΡΓΕΤΗΜΑ ΕΥΠΟΡΙΑΣ</u>	16
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ : ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΩΡΕΑΣ</u>	16
I. <u>ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΝΑΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΘΕΜΕΛΙΟΥ</u>	16
II. <u>ΑΧΑΡΙΣΤΙΑ ΔΩΡΕΟΔΟΧΟΥ</u>	17
i. Γενικά	17
ii. Έννοια αχαριστίας	17
iii. Έννοια βαρέος παραπτώματος	18
iv. Κρίση δικαστηρίου	19
v. Έννοια στενής συγγενής	20
vi. Υπαιτιότητα δωρεοδόχου	20
vii. Αθέτηση υποχρέωσης διατροφής	20
viii. Ειδικότερα η ανάκληση δωρεών μεταξύ συζύγων λόγω αχαριστίας	20
III. <u>ΘΑΝΑΤΩΣΗ ΔΩΡΗΤΗ Η΄ ΠΑΡΕΜΠΟΔΙΣΗ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ ΔΩΡΕΑΣ</u>	23
i. Γενικά	23
ii. Νομιμοποίηση κληρονόμου για ανάκληση δωρεάς.....	24

iii. Περισσότεροι κληρονόμοι.....	24
iv. Δανειστές-πτώχευση δωρητή.....	24
v. Θανάτωση δωρητή εκ προθέσεως	24
vi. Παρεμπόδιση ανάκλησης δωρεάς.....	25
IV. <u>ΥΠΑΙΤΙΑ ΠΑΡΑΛΕΙΨΗ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΡΟΠΟΥ</u>	25
i. Γενικά	25
ii. Ανυπαρξία δικαιώματος ανάκλησης της δωρεάς του τρίτου υπέρ του οποίου τέθηκε ο τρόπος.....	26
iii. Υπαιτιότητα ως προς τη μη εκτέλεση του τρόπου	26
iv. Περιπτώσεις μη εκτέλεσης του τρόπου	26
v. Δικονομικά.....	27
V. <u>Η ΕΠΙΓΕΝΝΗΣΗ ΤΕΚΝΟΥ</u>	27
i. Γενικά	27
ii. Προυποθέσεις ανάκλησης	28
iii. Ειδικότερα η γέννηση τέκνου	29
iv. Αποσβεστική προθεσμία	29
v. Δικαιούχος ανάκλησης και παραίτηση από το δικαίωμα ανάκλησης	30
VI. <u>ΣΥΜΒΑΤΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΛΟΓΩΝ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ</u>	30
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ' : ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ</u>	30
I. <u>Η ΑΣΚΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ</u>	30
i. Τρόπος ανάκλησης της δωρεάς	30
ii. Δήλωση ανάκλησης της δωρεάς.....	31
iii. Αναγνωριστική και καταψηφιστική αγωγή ανάκλησης της δωρεάς.....	31
iv. Οι έννομες συνέπειες της ανάκλησης	32
v. Η ευθύνη του δωρεοδόχου.....	32
vi. Αποτελέσματα ανάκλησης δωρεάς υπό τρόπο.....	33
vii. Περισσότεροι δωρητές ή δωρεοδόχοι	33
viii. Δικονομικά	33
II. <u>ΤΡΟΠΟΙ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ</u>	33
i. Παροχή συγγνώμης	33
ii. Πάροδος αποσβεστικής προθεσμίας	34
iii. Θάνατος του δωρεοδόχου	35
iv. (προκαταβολική) Παραίτηση του δωρητή	35
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' : ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΟΝΟΜΕΡΩΝ ΛΥΣΕΩΝ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΔΩΡΕΑΣ</u>	36
I. <u>ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΤΩΝ ΤΡΟΠΩΝ ΜΟΝΟΜΕΡΟΥΣ ΑΝΑΤΡΟΠΗΣ</u>	36
i. Υπαναχώρηση	37
ii. Καταγγελία	38
iii. Ακύρωση	39

iv. Απρόοπτη μεταβολή των συνθηκών- ανατροπή του δικαιοπρακτικού θεμελίου	39
II. ΟΙ ΚΥΡΙΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ ΑΝΑΤΡΟΠΗΣ	39
III. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	40
 <u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄ : ΑΛΛΑ ΕΙΔΗ ΔΩΡΕΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΤΟΥΣ</u>	41
I. ΔΩΡΕΑ ΥΠΟ ΤΡΟΠΟ (donation sub modo)	41
i. Έννοια και περιεχόμενο της δωρεάς υπό τρόπο	41
ii. Διάκριση της δωρεάς υπό τρόπο με τη δωρεά επί σκοπώ	42
iii. Τα είδη των τρόπων	42
iv. Η κατάρτιση της σύμβασης	42
v. Ο ανήλικος δωρεοδόχος	42
vi. Παράνομος ή ανήθικος τρόπος	43
vii. Τρόπος αδύνατος και ακατάληπτος.....	43
viii. Η εκτέλεση του τρόπου	43
ix. Οι συνέπειες της μη εκτέλεσης του τρόπου	43
x. Η άρνηση εκτέλεσης του τρόπου.....	44
xi. Η άρνηση εκπλήρωσης του τρόπου.....	44
xii. Η εκτέλεση του τρόπου και οι αξιώσεις του δωρεοδόχου	44
xiii. Διαδοχικές παροχές και μερική εκπλήρωση	45
xiv. Αποκλεισμός ανάκλησης της δωρεάς	45
xv. Δικονομικά	45
II. Η ΔΩΡΕΑ ΑΠΟ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΗΘΙΚΟ ΚΑΘΗΚΟΝ Ή ΑΠΟ ΛΟΓΟΥΣ ΕΥΠΡΕΠΕΙΑΣ	45
i. Δωρεά από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον- έννοια.....	45
ii. Δωρεά από λόγους ευπρέπειας- έννοια	46
iii. Η φύση της συναπτόμενης σύμβασης	46
iv. Μη δυνατότητα ανάκλησης των δωρεών από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον και από λόγους ευπρέπειας	46
v. Εξαιρέση από τη μη δυνατότητα ανάκλησης	47
vi. Δικονομικά	47
III. Η ΜΙΚΤΗ ΔΩΡΕΑ	48
i. Μικτή δωρεά- έννοια	48
ii. Κανόνες που διέπουν τη μικτή δωρεά	48
iii. Τύπος	49
iv. Ευθύνη για νομικά ή πραγματικά ελαττώματα	49
v. Η ανάκληση της μικτής δωρεάς	49
vi. Η ένσταση της ΑΚ501	49
IV. Η ΔΩΡΕΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΑΡΟΧΩΝ	50
i. Δωρεά περιοδικών παροχών- έννοια	50
ii. Απόσβεση υποχρεώσεων δωρητή.....	50

V. ΔΩΡΕΑ ΑΙΤΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ	50
i. Δωρεά αιτία θανάτου- έννοια	50
ii. Η ανάκληση της δωρεάς αιτία θανάτου.....	51
iii. Λειτουργική σημασία	51
VI. ΔΩΡΕΑ ΥΠΕΡ ΤΡΙΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΘΑΝΑΤΟΥ	51
<u>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ</u>	52
<u>ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ- ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ</u>	54

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ΑΚ:** Αστικός Κώδικας
ΑΠ: Άρειος Πάγος
Αρ. : αριθμός
Άρθρ. : άρθρο
Βλ.: βλέπε
Εδ. : εδάφιο
ΕλλΔνη: Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
Επ.: επόμενα
Εφ: Εφετείο
ΚΝοΒ: Κώδικας Νομικού Βήματος (περιοδικό)
ΚΠολΔ: Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
Λ.χ. : λόγου χάρη
ΜΠρ: Μονομελές Πρωτοδικείο (απόφαση)
Ν.: νόμος
ΝοΒ: Νομικό Βήμα (περιοδικό)
Ν.δ. : νομοθετικό διάταγμα
ΟλΑΠ: Ολομέλεια Αρείου Πάγου
Ο.π.: όπου παραπάνω
Παρ.: παράγραφος
ΠΠρ: Πολυμελές Πρωτοδικείο (απόφαση)
Π.χ.: παραδείγματος χάριν
Σελ.: σελίδα
Υποσημ: υποσημείωση
ΧρΙΔ: Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ- ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Η δωρεά είναι μια χαριστική δικαιοπραξία, δυνάμει της οποίας ένα πρόσωπο αναλαμβάνει την υποχρέωση να προβεί σε μια περιουσιακή επίδοση σε άλλο πρόσωπο χωρίς αντάλλαγμα (ΑΚ496).

Πέρα από την περίπτωση της δωρεάς υπό τρόπο¹, η σύμβαση δωρεάς δεν βαρύνει τον δωρεοδόχο με νομικές υποχρεώσεις. Ο νόμος επιβάλλει στον δωρεοδόχο μόνο μια ηθική υποχρέωση και συγκεκριμένα την τήρηση ηθικής διαταγής έναντι του δωρητή επί ποινή ανακλήσεως της δωρεάς. Ανάκληση της δωρεάς σημαίνει ότι ο λήπτης της δωρεάς παύει να κατέχει πλέον το πράγμα και πρέπει να το δώσει πίσω στον δωρητή².

Σε γενικές γραμμές, το δίκαιο δεν ενδιαφέρεται για τα παραγωγικά αίτια της βούλησης στις δικαιοπραξίες, αρκούμενο μόνο στη δήλωση βουλήσεως του δικαιοπρακτούντος για την επέλευση των εννόμων συνεπειών. Ωστόσο, στην περίπτωση της ανάκλησης της δωρεάς εν ζωή ενδιαφέρεται για τα παραγωγικά αίτια της βούλησης του δωρητή ανάγοντάς τα σε νόμιμους λόγους ανακλήσεως. Τα παραγωγικά αίτια είναι τα ψυχολογικά κίνητρα του δωρητή αναφορικά με την συμπεριφορά του δωρεοδόχου, με την έννοια ότι ο δωρητής δεν ήθελε να συστήσει δωρεά υπέρ αχάριστου. Η διαγωγή του δωρεοδόχου έναντι του δωρητή μπορεί να λάβει ποικίλες μορφές προξενώντας στον τελευταίο ανάλογες ψυχολογικές αντιδράσεις, αποτέλεσμα των οποίων είναι η δήλωση ανάκλησης.

Συνεπώς, ο ηθικός κανόνας έχει ασκήσει βαθιά επίδραση στη σύμβαση δωρεάς. Στον εν λόγω θεσμό, το δίκαιο και η ηθική συνυφαίνονται τόσο πολύ ώστε η προσπάθεια αυστηρού διαχωρισμού αυτών να αποβαίνει μεταφυσική. Έννοιες καθαρά ηθικές όπως η συγγνώμη και η αχαριστία συνεπάγονται νομικά αποτελέσματα. Ακόμη, οι περί ανακλήσεως της δωρεάς διατάξεις αποτελούν την υπό του δικαίου κύρωση των ηθικών επιταγών. Κατ' αυτό τον τρόπο, ο νομοθέτης μεταγγίζει την κοινωνική ηθική στο δίκαιο και προάγει την ηθική τάξη σε έννομη τάξη³.

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η ανάκληση της δωρεάς, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 505 του Αστικού Κώδικα. Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο θα εξεταστεί η σύμβαση της δωρεάς ως ενοχική δικαιοπραξία στο σύνολό της όπως αυτή παρουσιάζεται στα άρθρα 496 έως 504, προκειμένου στη συνέχεια να γίνει ομαλή μετάβαση και εμβάθυνση στο βασικό θέμα. Ειδικότερα, θα επικεντρωθώ στην έννοια της δωρεάς, στη νομική της φύση και στις μορφές υπό τις οποίες αυτή εμφανίζεται. Ακόμη, θα προχωρήσω σε μία διάκριση της εν λόγω σύμβασης από άλλες συγγενείς της συμβάσεις, θα αναφερθώ στα ουσιώδη στοιχεία της σύμβασης δωρεάς αλλά και στην ευθύνη του δωρητή. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα αναλύσω το κύριο θέμα της παρούσας διπλωματικής

¹ Βλ. αναλυτικότερα παρακάτω στην παρούσα, σελ. 41

² Βλ. αναλυτικότερα παρακάτω στην παρούσα, σελ. 30 επ.

³ Γ. Κωστάρας, Το ηθικόν στοιχείον εν τη συμβάσει της εν ζωή δωρεάς: συμβολή εις την έρευναν της επιβολής του ηθικού κανόνος εν τω ισχύοντι Αστικώ Κώδικι, 1957, σελ. 42

εργασίας, ήτοι την ανάκληση της δωρεάς. Πιο συγκεκριμένα, θα μελετήσουμε σε βάθος τους λόγους ανάκλησης της δωρεάς με βασικό γνώμονά μας τη νομολογία. Ιδιαίτερη βαρύτητα θα δοθεί στον νομοθετικά αναγνωρισμένο λόγο της αχαριστίας, για τον οποίο υπάρχει πλούσιο νομολογιακό υλικό και αποτελεί μια μορφή τιμωρίας του αχάριστου δωρεοδόχου. Επιπροσθέτως, στο τρίτο κεφάλαιο θα αναφερθώ εκτενώς στην άσκηση του δικαιώματος ανάκλησης καθώς και στην απόσβεσή του, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο θα προβώ σε μία σύγκριση των λοιπών μονομερών λύσεων μιας σύμβασης με την ανάκληση της δωρεάς καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η ρύθμιση περισσότερων τρόπων μονομερούς λύσης μιας σύμβασης δεν πρόκειται για τυχαία νομοθετική επιλογή. Τέλος, στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο, θα αναφερθώ στις ιδιαίτερες μορφές δωρεάς και ιδίως στη δωρεά υπό τρόπο, στη δωρεά υπό ιδιαίτερο ηθικό καθήκον και από λόγους ευπρέπειας, στη μικτή δωρεά, στη δωρεά περιοδικών παροχών, στη δωρεά αιτία θανάτου και στη δωρεά υπέρ τρίτου σε περίπτωση θανάτου, καθώς και στην ανάκλησή τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Η ΔΩΡΕΑ ΓΕΝΙΚΑ

I. ΕΝΝΟΙΑ

Δωρεά⁴ ονομάζεται η σύμβαση με την κατάρτιση της οποίας ο δωρητής αναλαμβάνει την υποχρέωση να παράσχει στον δωρεοδόχο ένα περιουσιακό αντικείμενο χωρίς αντάλλαγμα, με αποτέλεσμα να μειωθεί η περιουσία του δωρητή και να αυξηθεί η περιουσία του δωρεοδόχου κατά την αξία του αντικειμένου της δωρεάς (ΑΚ496)⁵. Διαρθρώνεται στον ΑΚ (496-512).

II. ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ⁶

Πρόκειται για σύμβαση ενοχική, καθώς από τη σύναψή της γεννιούνται δικαιώματα και υποχρεώσεις. Επίσης, είναι υποσχετική όταν ο δωρητής υπόσχεται την παράδοση του πράγματος στον δωρεοδόχο στο μέλλον ή διάθεσης όταν παραδίδει αμέσως με την κατάρτιση της σύμβασης το πράγμα σε αυτόν. Περαιτέρω, η δωρεά είναι σύμβαση αυστηρά ετεροβαρής αφού δημιουργεί ενοχικές υποχρεώσεις σε βάρος μόνο του δωρητή αλλά και χαριστική⁷ αφού η περιουσιακή επίδοση γίνεται χωρίς αντάλλαγμα, ήτοι με πρόθεση ελευθεριότητας⁸.

Η δωρεά αν και συνιστά περίπτωση ελευθεριότητας είναι σύμβαση, ενώ η ελευθεριότητα μπορεί να είναι πέρα από σύμβαση και μονομερής ή οιονεί δικαιοπραξία ή ακόμη και υλική πράξη. Επιπροσθέτως, προϋπόθεση για τη σύσταση δωρεάς είναι η μείωση της περιουσίας του δωρητή ενώ μια τέτοια περιουσιακή μείωση δεν απαιτείται για να συγκροτηθεί η έννοια της ελευθεριότητας. Ακόμη, το αντικείμενο της δωρεάς έχει καθαρά οικονομικό-χρηματικό χαρακτήρα ενώ αντικείμενο της ελευθεριότητας μπορεί

⁴ Βλ. Π. Κ. Κορνηλάκης, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο Ι, 2012, σελ. 31, «Οι οικονομικά σπουδαιότερες δωρεές αφορούν κυρίως μεταβιβάσεις περιουσιακών στοιχείων, συνήθως ακινήτων, από ανιόντες σε κατιόντες, συνοδευόμενες συχνά από σύσταση προσωπικής δουλειάς (1183, 1188) ή από συνομολόγηση τρόπου (βλ. παρακάτω) και αποσκοπούν στη διανομή της περιουσίας του δωρητή ώστε να μην τεθεί μετά το θάνατό του θέμα κληρονομικής διαδοχής (βλ. όμως για τις περιπτώσεις αυτές τις διατάξεις των άρθρων 1831, 1833, 1835 επ., 1895)»

⁵ βλ. σχετικά ΑΠ 500/2017 ΧρΙΔ 2017, σελ.512, ΑΠ 25/2016 ΝοΒ 64 (2016), σελ.819, ΑΠ 44/89 ΕλλΔνη 31, σελ. 767

⁶ Ν.Τ. Τριάντος, Αστικός Κώδικας Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2018, σελ. 876

⁷ Π. Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2012, σελ. 30, «Λόγω ακριβώς του χαριστικού χαρακτήρα της δωρεάς ο ΑΚ απαγορεύει ορισμένες δωρεές (ΑΚ1524, 1617 ΕισΝΑΚ 32) ενώ κατά τη στάθμιση των συγκρουόμενων συμφερόντων προστατεύει αρχικά τα συμφέροντα των δανειστών του δωρητή (λ.χ. ΑΚ913, 942, 945), εν συνεχεία των μεριδούχων (λ.χ. ΑΚ1831 παρ 2, 1835 επ., 2035) ακολούθως του δωρητή (λ.χ. ΑΚ498-500, 501, 505) και τέλος του δωρεοδόχου (ΑΚ510, 512, 943 παρ. 2, 1831 παρ.2)»

⁸ βλ. σχετικά Α.Σ. Γεωργιάδης, Ενοχικό Δίκαιο Ειδικό μέρος Τόμος Ι, 2004, σελ.274, «Ελευθεριότητα ονομάζεται η πράξη δικαίου με την οποία προσπορίζεται σε κάποιον περιουσιακό όφελος χωρίς αντάλλαγμα. Η δωρεά αποτελεί περίπτωση ελευθεριότητας στην έννοια της οποίας εμπίπτει κάθε πράξη δικαίου με την οποία παρέχεται σε κάποιον περιουσιακό αγαθό χωρίς αντάλλαγμα (πχ. πράξη ή δικαιοπραξία από χαριστική αιτία ΑΚ 467 παρ.2, 843 παρ.2, 913 παροχές χωρίς αντάλλαγμα ΑΚ 810, 1946 και προσφορά υπηρεσιών χωρίς αμοιβή ΑΚ 713)».

να είναι οποιοδήποτε περιουσιακό στοιχείο με την έννοια του όρου. Συνοψίζοντας, η λογική σχέση μεταξύ ελευθεριότητας και δωρεάς είναι σχέση γένους προς είδος αφού για την ελευθεριότητα σε αντίθεση με την δωρεά δεν απαιτείται σύμβαση αλλά αρκεί και μονομερής ή οιονεί δικαιοπραξία ή ακόμη και υλική πράξη, ενώ επιπλέον η μείωση της περιουσίας του δότη και η αύξηση της περιουσίας του λήπτη δεν αποτελούν ουσιώδη στοιχεία για την έννοιά της⁹.

Τέλος, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ως σύμβαση η δωρεά διακρίνεται επίσης από τις πράξεις φιλοφροσύνης, στις οποίες δεν υπάρχει δικαιοπρακτική βούληση των μερών, δηλαδή πρόθεση νομικής δέσμευσης (πχ. πρόσκληση σε γεύμα)¹⁰.

III. ΜΟΡΦΕΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΗΣ ΔΩΡΕΑΣ

i. Δωρεά άμεσης εκπλήρωσης

Κατά την δωρεά άμεσης εκπλήρωσης, η παροχή του περιουσιακού αντικειμένου συμπίπτει χρονικά με τη συμφωνία για την έλλειψη ανταλλάγματος (λ.χ. δώρα σε γιορτές, ο Α δωρίζει στον Β ένα βιβλίο εγχειρίζοντάς το σε αυτόν την ίδια στιγμή). Ωστόσο, η δωρεά εξακολουθεί να παραμένει υποσχετική σύμβαση αφού η μεταβίβαση του αντικειμένου είναι νομική πράξη (ΑΚ1034) διακριτή από την υπόσχεση μεταβίβασης αυτού (ΑΚ501) και απλώς τυγχάνει να συμπίπτει χρονικά με αυτή¹¹. Ρυθμίζεται στο άρθρο 496ΑΚ και είναι η πιο συνηθισμένη και συχνότερα συναντώμενη μορφή σύμβασης δωρεάς στη συναλλακτική πρακτική¹².

ii. Υποσχετική δωρεά

Στην περίπτωση της υποσχετικής δωρεάς, ο δωρητής υπόσχεται- δηλαδή αναλαμβάνει την υποχρέωση - να παράσχει στον δωρεοδόχο ένα περιουσιακό αντικείμενο και εν συνεχεία σε κάποιο μεταγενέστερο χρόνο λαμβάνει χώρα η επίδοση του αντικειμένου αυτού σε εκπλήρωση της υποχρέωσης που ανέλαβε ο δωρητής (λ.χ. ο Α υπόσχεται στον Β να του δωρίσει έναν πίνακα από τη συλλογή του και δύο μέρες αργότερα του τον παραδίδει). Συνεπώς, προηγείται η σύμβαση με την οποία ο δωρητής υπόσχεται (causa donandi) να παράσχει στον δωρεοδόχο ένα περιουσιακό αντικείμενο χωρίς αντάλλαγμα και σε εκτέλεση αυτής της σύμβασης ακολουθεί η παροχή του αντικειμένου της δωρεάς (causa solvendi). Η υποσχετική δωρεά ουσιαστικά δεν διαφοροποιείται εννοιολογικά από τη δωρεά άμεσης εκπλήρωσης, αφού και στην τελευταία ενυπάρχουν χρονικά επικαλυπτόμενες τόσο η υποσχετική όσο και η εκποιητική δικαιοπραξία¹³. Επίσης, είναι εφικτή και η κατάρτιση απλού προσυμφώνου δωρεάς¹⁴.

⁹ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ.274

¹⁰ Π.Κ. Κορνηλάκης, Επίτομο ειδικό ενοχικό δίκαιο, 2003, σελ. 15 και Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 274

¹¹ Α.Σ. Γεωργιάδης, Εγχειρίδιο Ειδικού Ενοχικού Δικαίου, 2014, σελ. 28-29

¹² Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 16

¹³ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 16

¹⁴ βλ. σχετικά ΑΠ 1965/2017 (ΝΟΜΟΣ)

iii. Επίδοση προηγούμενη της συμφωνίας

Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η επίδοση του περιουσιακού αντικειμένου προηγηθεί της συμφωνίας, η δωρεά είναι μετέωρης ισχύος έως ότου ο δωρεοδόχος αποδεχθεί οριστικά την επίδοση χωρίς αντάλλαγμα¹⁵. Εδώ, η σύμβαση του λήπτη δεν συνιστά αναγκαία προϋπόθεση για την πραγματοποίηση της περιουσιακής επίδοσης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιας δωρεάς είναι η εξόφληση από τον δωρητή οφειλής του δωρεοδόχου προς τρίτον (ΑΚ317, 318), η σύμβαση υπέρ τρίτου (του δωρεοδόχου) που καταρτίζει ο δωρητής ως δέκτης της υπόσχεσης με κάποιον άλλον ως υποσχόμενο (ΑΚ410 επ.) και η ένωση του κινητού πράγματος του δωρητή με ακίνητο του δωρεοδόχου, έτσι ώστε ο τελευταίος να αποκτά την κυριότητα του κινητού (ΑΚ1057).

Στις εν λόγω περιπτώσεις, η περιουσιακή επίδοση στην οποία προέβη ο δωρητής είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως πρόταση προς τον δωρεοδόχο για κατάρτιση σύμβασης δωρεάς. Η μετέωρη αυτή κατάσταση αίρεται με την κατάρτιση ή τη ματαίωση της σύμβασης δωρεάς, καθώς και από άλλα συναφή ζητήματα όπως είναι ο χρόνος δέσμευσης από την πρόταση, η ανάκληση ή απόσβεσή της και η αποδοχή της πρότασης. Οι ως άνω δωρεές ρυθμίζονται με βάση τις γενικές διατάξεις των άρθρων 167 επ., 185-194 ή από ειδικότερες διατάξεις του αστικού κώδικα όπως το 318 (στην περίπτωση που ο «δωρητής» ως τρίτος προσφέρεται να εκπληρώσει την παροχή του οφειλέτη-«δωρεοδόχου») ή το 413 (σε περίπτωση σύμβασης υπέρ τρίτου).

Εάν ο δωρεοδόχος προβεί σε αποδοχή της ως άνω πρότασης καταρτίζεται σύμβαση δωρεάς και κατ' επέκταση ιδρύεται η βασική έννομη σχέση, η οποία παρέχει την κατά την 904 παρ.1 εδ. α' νόμιμη αιτία στον σύγχρονο ή προγενέστερο πλουτισμό του δωρεοδόχου και δημιουργεί μεταξύ των μερών το νομικό δεσμό από τον οποίο είναι πιθανό να γεννηθούν μελλοντικές ενοχικές αξιώσεις, π.χ. λόγω ελαττωμάτων του αντικειμένου της δωρεάς ή σε περίπτωση ανάκλησής της. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως στις περιπτώσεις αυτές δεν εφαρμόζονται όσες από τις διατάξεις των άρθρων 496 επ. δεν είναι από τη «φύση του πράγματος» νοητή η εφαρμογή τους (λ.χ. ΑΚ500, 501)¹⁶.

IV. ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΑΠΟ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Η δωρεά διακρίνεται από άλλες συγγενείς με αυτή συμβάσεις που χαρακτηρίζονται από το στοιχείο της ελευθεριότητας¹⁷.

Πιο συγκεκριμένα, η χωρίς αντάλλαγμα παροχή υπηρεσιών, η παραχώρηση της χρήσης πράγματος ή κεφαλαίου ή η φύλαξη κινητού πράγματος έχουν διαφοροποιηθεί και νομοθετικά από την έννοια της δωρεάς και συνιστούν ιδιαίτερους συμβατικούς τύπους, δηλαδή εντολή (ΑΚ713 επ.), χρησιδάνειο (ΑΚ810 επ.), άτοκο δάνειο (ΑΚ806 επ.) και μη αμειβόμενη παρακαταθήκη (ΑΚ822 επ.). Η δωρεά διαφοροποιείται από τους

¹⁵ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 275

¹⁶ Π. Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 16-17

¹⁷ βλ. παραπάνω σελ.9-10

παραπάνω συμβατικούς τύπους καθώς προϋπόθεση για τη στοιχειοθέτησή της είναι η οριστική μείωση της περιουσίας του δωρητή, ενώ κάτι τέτοιο δεν ισχύει στην περίπτωση των ως άνω συμβατικών τύπων.

Επιπροσθέτως, η παροχή ασφάλειας, προσωπικής (εγγύηση) ή εμπράγματης (ενέχυρο, υποθήκη) για χρέος τρίτου ή η αναδοχή τέτοιου χρέους στην περίπτωση που γίνονται χωρίς αντάλλαγμα δεν συνιστούν περιπτώσεις δωρεάς, καθώς δεν συντελούν στον πλουτισμό του οφειλέτη-τρίτου. Ωστόσο, οι ως άνω περιπτώσεις μπορεί να αποτελούν δωρεές υπό τον όρο ότι γίνει αποδεκτή από τον οφειλέτη-τρίτο η παραίτηση αυτού που του παρέσχε την ασφάλεια ή αναδέχθηκε το χρέος (δωρητή) από το δικαίωμα αναγωγής του κατά του οφειλέτη (δωρεοδόχου) σε περίπτωση εξόφλησης του χρέους είτε από τον εγγυητή ή τον αναδοχέα είτε με ρευστοποίηση του ενεχυράσματος ή του ενυπόθηκου ακινήτου.

Τέλος, δεν συνιστά δωρεά η γονική παροχή¹⁸, η οποία ρυθμίζεται στην ΑΚ1509 εδ. α', εκτός εάν και στον βαθμό που υπερβαίνει το μέτρο που επιβάλλουν οι περιστάσεις¹⁹.

V. ΤΑ ΟΥΣΙΩΔΗ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΔΩΡΕΑΣ

i. Παροχή ή υπόσχεση παροχής περιουσιακού αντικειμένου

Η παροχή ή η υπόσχεση παροχής ενός περιουσιακού αντικειμένου, ήτοι κατά κύριο λόγο πράγματος, δικαιώματος ακόμη και ολόκληρης περιουσίας ή κληρονομιάς (ΑΚ1955) θα πρέπει να συντελεί αντικειμενικά στην επαύξηση της περιουσίας του δωρεοδόχου και στη μείωση της περιουσίας του δωρητή. Η περιουσιακή επίδοση πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα τον πλουτισμό του δωρεοδόχου είτε ο πλουτισμός αυτός εκφράζεται θετικά (αύξηση του ενεργητικού, μείωση του παθητικού) είτε αρνητικά (αποφυγή μείωσης του ενεργητικού ή αύξησης του παθητικού) και τη μείωση της περιουσίας του δωρητή (μείωση του ενεργητικού). Πιο συγκεκριμένα, επαύξηση της περιουσίας του δωρεοδόχου- ήτοι αύξηση του ενεργητικού, μείωση του παθητικού, αποφυγή μείωσης ενεργητικού ή αύξησης παθητικού και θετική μείωση της περιουσίας του δωρητή- επέρχεται συνήθως με κατάρτιση της δικαιοπραξίας λ.χ. μεταβίβαση της κυριότητας ή της νομής ορισμένου πράγματος, σύσταση δουλείας, εκχώρηση μιας απαίτησης, προσπορισμό ενοχικού δικαιώματος στον δωρεοδόχο τρίτο με γνήσια σύμβαση υπέρ τρίτου (411), άφεση χρέους (454), στερητική αναδοχή χρέους (471). Μπορεί όμως να επέλθει και με υλική πράξη λ.χ. με καταβολή χρέους του δωρεοδόχου, με ένωση κινητού πράγματος του δωρητή με ακίνητο ή κινητό πράγμα του δωρεοδόχου (1057-1059) κτλ. Εν αντιθέσει, μείωση της περιουσίας του δωρητή επιφέρουν π.χ. η μεταβίβαση της κυριότητας ή της νομής του πράγματος, η σύσταση δουλείας, η

¹⁸ βλ. αναλυτικά Α. Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 300 επ. και Α.Σ. Γεωργιάδης, ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθοπούλου, άρθρ. 1509

¹⁹ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2012, σελ. 34 επ., Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 17

εκχώρηση απαίτησης, η πληρωμή χρέους του δωρεοδόχου και η εκχώρηση ενοχικού δικαιώματος στον δωρεοδόχο με γνήσια σύμβαση υπέρ τρίτου²⁰.

Εν αντιθέσει, σύμφωνα με το ΑΚ497 δεν συνιστούν δωρεά οι ακόλουθες περιπτώσεις : α) η παράλειψη κτήσης ορισμένης περιουσίας, με πρόθεση ωφέλειας κάποιου άλλου λ.χ. η απόρριψη μιας πρότασης για κατάρτιση (ή η άρνηση της έγκρισης) επικερδούς δικαιοπραξίας κ.α., β) η παραίτηση που αποσκοπεί στο να ωφεληθεί κάποιος άλλος από ένα δικαίωμα το οποίο ακόμη δεν αποκτήθηκε, π.χ. από προσδοκία κτήσης δικαιώματος και γ) η αποποίηση της κληρονομιάς ή της κληροδοσίας αποσκοπώντας στην ωφέλεια κάποιου άλλου.

Το αντικείμενο της δωρεάς δεν είναι απαραίτητο να αποτελεί μέρος της περιουσίας του δωρητή όπως παραδείγματος χάριν σε περίπτωση «έμμεσης» δωρεάς μέσω μίας σύμβασης υπέρ τρίτου, στην οποία δέκτης της υπόσχεσης είναι ο δωρητής και «τρίτος» ο δωρεοδόχος προς τον οποίο ο υποσχόμενος καταβάλει την παροχή. Μάλιστα, η επαύξηση της περιουσίας του δωρεοδόχου δεν ταυτίζεται υποχρεωτικά με τη μείωση της περιουσίας του δωρητή ούτε ως προς το αντικείμενο της δωρεάς ούτε και ως προς την αξία του. Στις εν λόγω περιπτώσεις, ο προσδιορισμός του αντικειμένου της δωρεάς θα στηρίζεται στη βούληση των μερών²¹.

ii. Συμφωνία για έλλειψη ανταλλάγματος

Ένα ακόμη ουσιώδες στοιχείο της σύμβασης δωρεάς είναι η συμφωνία ανάμεσα στον δωρητή και στον δωρεοδόχο ότι η περιουσιακή επίδοση θα λάβει χώρα χωρίς αντάλλαγμα. Αυτό σημαίνει ότι η περιουσιακή επίδοση δεν συνεπάγεται κάποια αντιπαροχή ή αξίωση αντιπαροχής του δότη έναντι του λήπτη ούτε και λαμβάνει χώρα σε εκπλήρωση υφιστάμενης υποχρέωσης που έχει ο δότης απέναντι στο λήπτη. Συνεπώς, νομική αιτία της περιουσιακής μεταβίβασης είναι η ελευθεριότητα του δότη. Εντούτοις, τα κίνητρα του δωρητή (αλτρουισμός, λόγοι ευπρέπειας κτλ.) ο οποίος προβαίνει σε κάποια περιουσιακή επίδοση, είναι αδιάφορα για τη στοιχειοθέτηση της έννοιας της δωρεάς²². Η συμφωνία περί έλλειψης ανταλλάγματος είναι απόρροια της αρχής της ελευθερίας των συμβάσεων. Εκδήλωση της εν λόγω αρχής συνιστά και η ανάγκη να συμφωνήσει και ο δωρεοδόχος στην αύξηση της περιουσίας του.

iii. Τύπος

1. Συστατικός τύπος

Ως συστατικός τύπος κατάρτισης της δωρεάς καθιερώνεται στην ΑΚ498 ο συμβολαιογραφικός ανεξαρτήτως του είδους της δωρεάς, του αντικειμένου της και της

²⁰ Α. Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 275-277

²¹ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ.18-19

²² Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2014, σελ. 31, βλ. στην ίδια σελίδα και «Υπάρχει όμως πιθανότητα να οδηγήσουν σε ακυρότητα της δωρεάς (ΑΚ 174, 178)».

αξίας της αλλά και από το εάν είναι υποσχετική δωρεά ή δωρεά άμεσης εκπλήρωσης²³. Ο λόγος για τον οποίο επιβάλλεται ο εν λόγω τύπος είναι αφενός η προστασία του δωρητή από απερίσκεπτες αποφάσεις και ενέργειες και αφετέρου η διευκόλυνση της απόδειξης της σύναψης της δωρεάς. Στο συμβολαιογραφικό έγγραφο υπόκειται η ενοχική-υποσχετική σύμβαση της δωρεάς ήτοι η υπόσχεση του δωρητή και η αποδοχή του δωροεδόχου, ενώ η δικαιοπραξία που επιχειρείται σε εκπλήρωση της υποσχετικής δωρεάς δεν υπόκειται στον τύπο της ΑΚ498 παρ.1 αλλά στον τύπο ο οποίος απαιτείται από τη φύση του αντικειμένου της²⁴. Ο ίδιος τύπος απαιτείται και για το προσύμφωνο δωρεάς (ΑΚ166). Σε περίπτωση μη τήρησης του προβλεπόμενου τύπου επέρχεται απόλυτη ακυρότητα της σύμβασης (ΑΚ 159 παρ.1)²⁵.

2. Θεραπεία ακυρότητας

Αν και η μη τήρηση του τύπου επιφέρει απόλυτη ακυρότητα της σύμβασης δωρεάς, η εν λόγω ακυρότητα δύναται να θεραπευτεί με την παράδοση του κινητού από τον δωρητή στον δωροεδόχο (ΑΚ 498 παρ. 2). Με τον όρο «παράδοση» νοείται μόνο η σωματική παράδοση χέρι με χέρι²⁶. Στην περίπτωση που αντικείμενο της δωρεάς είναι εμπορεύματα τότε παράδοση θεωρείται και η παράδοση της φορτωτικής. Επομένως, ο δωρητής έχει τη δυνατότητα να αντιληφθεί την αποξένωσή του από το δωρηθέν και κατ' επέκταση να κατανοήσει το μέγεθος της πράξης του στο βαθμό που να μην είναι απαραίτητη η τήρηση του συμβολαιογραφικού τύπου²⁷.

3. Εικονικότητα

Συχνά στη συναλλακτική πρακτική συναντάται το φαινόμενο κατάρτισης της εικονικής σύμβασης πώλησης, η οποία καλύπτει τη δωρεά, έτσι ώστε τα μέρη να αποφύγουν την καταβολή του φόρου που απαιτείται για τις δωρεές²⁸. Η εικονική πώληση είναι άκυρη, ενώ έγκυρη είναι η καλυπτόμενη δωρεά που ανταποκρίνεται στη βούληση των μερών και της οποίας συντρέχουν οι απαραίτητοι όροι σύστασής της, ήτοι ο συμβολαιογραφικός τύπος. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, η δωρεά που καλύπτεται είναι έγκυρη εάν η εικονική σύμβαση πώλησης ακινήτου- υπό την οποία καλύπτεται η δωρεά- έχει υποβληθεί στο συμβολαιογραφικό τύπο. Αν η καλυπτόμενη δωρεά έχει συμφωνηθεί υπό κάποια διαλυτική αίρεση ή τρόπο, τα οποία δεν εμπεριέχονται στο συμβολαιογραφικό έγγραφο, η απόφαση της Ολομέλειας του ΑΠ έκρινε ότι είναι έγκυρη παρά την έλλειψη του τύπου και τη συνομολόγηση της αίρεσης ή του τρόπου. Αντίθετη άποψη έχει ωστόσο η μειοψηφία²⁹, καθώς σύμφωνα με την τελευταία ο τύπος που έχει τηρηθεί δεν αρκεί για να καλύψει τους ειδικότερους όρους, αφού η δωρεά ισχύει μόνο στο βαθμό που καλύπτεται από την εικονική πώληση. Η πρακτική σημασία του ως άνω ζητήματος

²³ Βλ. παραπάνω σελ. 10

²⁴ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 19-20

²⁵ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2014, σελ. 32

²⁶ βλ. ΑΚ976 εδ. α' και 978

²⁷ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2014, σελ. 32

²⁸ Βλ. αναλυτικότερα Δ. Π. Φλάμπουρας, Εφαρμογές Αστικού Δικαίου, 2011, σελ. 378 επ.

²⁹ βλ. σχετικά ΑΠ 291/2018 και ΑΠ 948/2017 (areiospagos.gr)

εντοπίζεται στον βαθμό προστασίας των τρίτων συναλλασσόμενων με τον δωρεοδόχο, θεωρώντας ότι ένας αγοραστής αγνοεί τη σχετική εικονικότητα της πώλησης και τον τρόπο ή την αίρεση που συνοδεύουν την καλυπτόμενη δωρεά. Το προστατευτικό πεδίο του 139ΑΚ επιβάλλει την προστασία του τρίτου, ο οποίος επέδειξε εμπιστοσύνη στη φαινομενική δικαιοπραξία της πώλησης αγνοώντας την ύπαρξη καλυπτόμενης δωρεάς αλλά και των τυχόν ειδικότερων όρων της³⁰.

VI. Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΔΩΡΗΤΗ

Ο δωρητής ευθύνεται σε δύο περιπτώσεις: Κατά πρώτον, σε περίπτωση μη εκπλήρωσης ή μη έγκαιρης εκπλήρωσης και κατά δεύτερον για νομικά και πραγματικά ελαττώματα³¹.

i. Μη εκπλήρωση ή μη έγκαιρη εκπλήρωση

Σύμφωνα με το άρθρο 499 παρ.1ΑΚ, ο δωρητής ευθύνεται μόνο για δόλο και βαριά αμέλεια. Δικαιολογητικός λόγος της εν λόγω ρύθμισης είναι η χαριστική φύση της σύμβασης δωρεάς. Ο περιορισμός της ευθύνης του δωρητή είναι ενδοτικό δίκαιο, καθώς η ευθύνη του δύναται με συμφωνία των μερών να επιταθεί, ήτοι να γεννηθεί και σε περίπτωση ελαφράς αμέλειας. Ωστόσο, η ευθύνη δεν δύναται να αποκλειστεί ή να περιοριστεί (ΑΚ332). Εντούτοις, σε περίπτωση που ο δωρητής προβεί σε παράβαση των υποχρεώσεων προστασίας του δωρεοδόχου και προσβολή έννομων αγαθών του, όπως η ζωή και η υγεία του- τόσο κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων όσο και κατά τη σύναψη της σύμβασης εκ των υστέρων- το μέτρο της ευθύνης του θα κριθεί με βάση τη γενική αρχή του 330ΑΚ. Περαιτέρω, σε περίπτωση καθυστέρησης εκπλήρωσης της παροχής από δόλο ή βαριά αμέλεια ο δωρητής γίνεται υπερήμερος. Ακόμη, σε περίπτωση καθυστέρησης εκπλήρωσης χρηματικής παροχής δεν οφείλει τόκους υπερημερίας (ΑΚ500). Ωστόσο, μετά την επίδοση της αγωγής ο δωρητής οφείλει δικονομικούς τόκους (ΑΚ346) και ευθύνεται κατά την ΑΚ348 εάν το αντικείμενο της δωρεάς ήταν πράγμα³².

ii. Νομικά και πραγματικά ελαττώματα

Ο δωρητής κατά κανόνα, δεν ευθύνεται για νομικά και πραγματικά ελαττώματα του αντικειμένου της δωρεάς. Σύμφωνα με την ενδοτικού δικαίου διάταξη ΑΚ499 παρ.2, ο δωρητής ευθύνεται για τυχόν πραγματικά και νομικά ελαττώματα μόνο αν υποσχέθηκε ότι δεν υπάρχουν ή τα απέκρυψε δολίως. Μόνη υποχρέωσή του είναι η παράδοση του αντικειμένου στον δωρεοδόχο στη νομική και πραγματική κατάσταση που βρισκόταν κατά την κατάρτιση της δωρεάς. Κατ' εξαίρεση ο δωρητής ευθύνεται για νομικά και πραγματικά ελαττώματα του αντικειμένου της δωρεάς σε τρεις περιπτώσεις: Καταρχάς, υπέχει ευθύνη σε περίπτωση υπόσχεσης ανυπαρξίας ελαττώματος. Ειδικότερα, γεννάται ενδοσυμβατική ευθύνη του δωρητή, καθώς παραβαίνει τη συμβατική υποχρέωσή του περί μη παροχής ελαττωματικού πράγματος και έχει υποχρέωση ανόρθωσης κάθε ζημίας

³⁰ Π. Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 20-21

³¹ βλ. Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 280-282

³² Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2014, σελ. 30-31 και Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 22

που υπέστη ο δωρεοδόχος- είτε θετική είτε αρνητική- εξαιτίας της ύπαρξης ελαττωμάτων. Επιπροσθέτως, ο δωρητής ευθύνεται σε περίπτωση που απέκρυψε δολίως τα ελαττώματα του αντικειμένου της δωρεάς. Στην εν λόγω περίπτωση δημιουργείται ευθύνη του για τα ελαττώματα τα οποία αυτός απέκρυψε. Ωστόσο, εάν ο δωρεοδόχος γνώριζε την ύπαρξη του ελαττώματος τότε η ευθύνη του δωρητή αποκλείεται. Τέλος, είναι πιθανό ο δωρητής και ο δωρεοδόχος να συμφωνήσουν πως το αντικείμενό της δωρεάς θα εμφανίζει συγκεκριμένες ιδιότητες και κατ' επέκταση η έλλειψη των τελευταίων θα οδηγεί σε ενδοσυμβατική ευθύνη δωρητή λόγω μη εκπλήρωσης³³.

VII. ΤΟ ΕΥΕΡΓΕΤΗΜΑ ΕΥΠΟΡΙΑΣ³⁴

Η ΑΚ501 θεσπίζει το λεγόμενο ευεργέτημα της ευπορίας, το οποίο είναι ένα αυστηρά προσωποπαγές δικαίωμα, από το οποίο απαγορεύεται η εκ των προτέρων παραίτηση³⁵. Στην περίπτωση της υποσχετικής δωρεάς, ο δωρητής δικαιούται να αρνηθεί την εκπλήρωση της δωρεάς υπό τους όρους που τίθενται στην ΑΚ501³⁶. Μέσω του εν λόγω ευεργετήματος, ο δωρητής δύναται να αρνηθεί την εκπλήρωση της δωρεάς εάν η εκπλήρωσή της θα έθετε σε κίνδυνο είτε τη δική του συντήρηση είτε τη διατροφή που εκ νόμου οφείλει σε άλλα πρόσωπα. Πρόκειται ουσιαστικά για μια κατάσταση ανάγκης και απόρροια του πνεύματος επιείκειας απέναντι στο δωρητή που διαπνέει τον αστικό κώδικα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΩΡΕΑΣ

I. ΟΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΝΑΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΘΕΜΕΛΙΟΥ

Η δωρεά, είτε εκπληρώθηκε είτε όχι, δεν μπορεί κατ' αρχήν να ανακληθεί ελεύθερα³⁷. Οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες είναι δυνατή η ανάκληση της εν ζωή δωρεάς καθώς και τα υποκείμενα τα οποία μπορούν να προβούν σε αυτή, ρυθμίζονται στα άρθρα 505-512 του αστικού κώδικα. Η εν λόγω διαδικασία υιοθετήθηκε από τον Γερμανικό Αστικό Κώδικα και συγκεκριμένα από το άρθρο 530 § 1 BGB (Bürgerliches Gesetzbuch) και από το άρθρο 249 του αντίστοιχου Ελβετικού Κώδικα³⁸. Ο θεσμός της ανάκλησης δικαίως έλαβε τον χαρακτηρισμό ως «*θεσμός ηθικών κυρώσεων εις τον κόσμο του συναλλακτικού*

³³ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2014, σελ.35

³⁴ Ν.Τ., Τριάντος, ο.π., 2018, σελ.884

³⁵ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 25

³⁶ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 280

³⁷ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ.283

³⁸ βλ. Ε. Γκαρτζόγια, Οι δωρεές μεταξύ συζύγων και η αναζήτησή τους σε περίπτωση διαζυγίου, 2019, σελ. 23 επ. (διπλωματική εργασία)

δικαίου»³⁹. Δικαιολογητικός λόγος των ρυθμίσεων είναι η ηθικά επίμεμπτη συμπεριφορά του δωρεοδόχου.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι το δικαίωμα ανάκλησης είναι προσωποπαγές αφού συνδέεται στενά με το πρόσωπο του δωρητή, ακατάσχετο και ανεκχώρητο. Κατ' εξαίρεση απονέμεται στους κληρονόμους και στα τέκνα του δωρητή (506-508 ΑΚ)⁴⁰.

Ο ΑΚ δεν απαριθμεί περιοριστικά τους λόγους αχαριστίας. Περιλαμβάνει μια γενική ρήτρα που επιτρέπει στον δωρητή να προβεί στην ανάκληση της δωρεάς. Εξαιρεί μόνο την παράβαση της υποχρέωσης προς διατροφή. Η αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων, η οποία κυριαρχεί στο ενοχικό δίκαιο, δύναται να δημιουργήσει και άλλους λόγους ανάκλησης πέρα από τους ρυθμισμένους στον αστικό κώδικα⁴¹. Οι διατάξεις για την αχαριστία έχουν ανάλογη εφαρμογή και στα νομικά πρόσωπα⁴². Ο λόγος ανάκλησης πρέπει να είναι νόμιμος και αληθινός⁴³.

II. ΑΧΑΡΙΣΤΙΑ ΤΟΥ ΔΩΡΕΟΔΟΧΟΥ⁴⁴

i. Γενικά

Σύμφωνα με το άρθρο 505ΑΚ, ο δωρητής έχει το δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά, αν ο δωρεοδόχος φάνηκε αγάριστος απέναντι στο δωρητή με βαρύ παράπτωμά του, που στρέφεται ευθέως εναντίον του ίδιου του δωρητή ή του συζύγου του ή στενού συγγενή του και ιδίως εάν αθέτησε την υποχρέωσή του (νόμιμη ή συμβατική) να διατρέφει το δωρητή. Πρόκειται για την αντίδραση του δικαίου σε περίπτωση ιδιαίτερα σοβαρής παράβασης μιας κατά κανόνα ηθικής υποχρέωσης του δωρεοδόχου απέναντι στο δωρητή⁴⁵.

ii. Έννοια αχαριστίας

Καταρχάς πρόκειται για νομική έννοια και όχι για πραγματικό γεγονός⁴⁶. Νοείται η έλλειψη συναισθήματος ευγνωμοσύνης του δωρεοδόχου προς τον δωρητή⁴⁷. Εκδηλώνεται με βαριά, υπαίτια και δυνάμενη να καταλογισθεί αντικοινωνική συμπεριφορά του δωρεοδόχου προς τον δωρητή κλπ., η οποία αντιβαίνει σε κανόνες

³⁹ Ζέπος Παν. Ι., Ενοχικόν Δίκαιο, Β' Μέρος Ειδικόν, 1953, σελ. 31 και βλ. *Ε. Γκαρτζόγια*, Οι δωρεές μεταξύ συζύγων και η αναζήτησή τους σε περίπτωση διαζυγίου, 2019, σελ. 23 επ. (διπλωματική εργασία)

⁴⁰ Π. Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 27 και Π. Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2012, σελ. 53

⁴¹ Π. Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 26

⁴² Βλ. Φραγκίστα, *ΕρμΑΚ*, 1972, άρθρο 505, αρ.11

⁴³ βλ. ΕφΘες 1091/90 Αρμ 44, σελ. 23

⁴⁴ Βλ. και Πελένη-Παπαγεωργίου, Ανάκληση δωρεάς εν ζωή λόγω αχαριστίας, ΕφΑΔ 2010, σελ. 1156, ΑΠ 1275/1994 ΕλΔνη 37, σελ.640 και areiospagos.gr

⁴⁵ βλ. Α.Π. 109/2010 (areiospagos.gr)

⁴⁶ Π. Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 27, βλ. ΑΠ 948/2017, ΑΠ 173/2017 (areiospagos.gr)

⁴⁷ Βλ. σχετικά ΑΠ 917/2015 ΝοΒ 64 (2016), σελ. 249, ΑΠ 1719/2009 ΝοΒ 2011, σελ. 38

δικαίου ή σε κρατούσες στην κοινωνία αντιλήψεις περί ηθικής και ευπρέπειας⁴⁸. Η συμπεριφορά ή διαγωγή δεν είναι ανάγκη να είναι ποινικά κολάσιμη αλλά ούτε και άδικη και αρκεί το ότι αυτή αποδοκιμάζεται από την κοινωνία. Περαιτέρω, δεν αρκεί η διαπίστωση έλλειψης συναισθήματος ευγνωμοσύνης, αλλά απαιτείται εξωτερίκευση της ψυχολογικής κατάστασης της αγνωμοσύνης του.

Χαρακτηριστικές περιπτώσεις επίδειξης αχαριστίας του δωρεοδόχου απέναντι στον δωρητή είναι οι ένοχες ενέργειες⁴⁹, η αδιαφορία για την περίθαλψη⁵⁰ και τη διατροφή του δωρητή ο οποίος βρίσκεται σε ανάγκη ακόμη και αν η δωρεά δεν συμφωνήθηκε υπό τον όρο της διατροφής⁵¹ καθώς η χωρίς σοβαρό λόγο αδιαφορία γενικώς για την τύχη του δωρητή όταν ο τελευταίος έχει ανάγκη από περίθαλψη, αγάπη, ενδιαφέρον παρόλο που ο δωρεοδόχος μπορεί να μην ανέλαβε τέτοια υποχρέωση. Επιπροσθέτως, αχαριστία συνιστούν η αδιαφορία για την ασθένεια του δωρητή, η καταφρόνησή του με λόγο ή έργο, η άρνηση στοιχειώδους βοήθειας, η προσβλητική συμπεριφορά και η περιφρονητική διαγωγή του δωρεοδόχου. Ακόμη, νομολογιακά ως περιπτώσεις αχαριστίας έχουν κριθεί και η εξύβριση, η κλοπή, η απάτη και η πρόκληση σωματικών βλαβών, η απόπειρα θανατώσεως, ο τραυματισμός, η άδικη επίθεση κατά του δωρητή κλπ.⁵² Τέλος, η αχαριστία δεν αποκλείεται να συναρτάται με την αθέτηση συμφωνιών⁵³.

iii. Έννοια βαρέος παραπτώματος

Βαρύ παράπτωμα νοείται κάθε παράνομη ή απλώς αντίθετη προς την κοινωνική ηθική και καταλογιστή πράξη (ενέργεια ή παράλειψη) ή και σύνολο περισσότερων πράξεων του δωρεοδόχου που αντικειμενικά έχει κάποια βαρύτητα, συνιστώντας αχαριστία απέναντι στον δωρητή⁵⁴. Η στοιχειοθέτηση ή μη της έννοιας του βαρέος παραπτώματος αναφορικά με τη συμπεριφορά του δωρεοδόχου είναι πραγματικό ζήτημα το οποίο εξετάζεται και από το δικαστήριο της ουσίας και κρίνεται *ad hoc*. Ακόμη, πηγή του βαρέος παραπτώματος είναι ο δόλος ή κατά τις περιστάσεις η αμέλεια⁵⁵. Κριτήρια⁵⁶ για

⁴⁸ βλ. ΑΠ 1714/2007, ΑΠ 1982/2006, ΕλλΔνη 48, σελ. 458, ΑΠ 1707/2005, ΧρΙΔ 6, σελ. 312, ΑΠ 1669/2005, ΝοΒ 54 (2006), σελ. 410, ΑΠ 1384/2004, ΕλλΔνη 46, σελ. 1430

⁴⁹ ΕφΑθ 1501/2009 ΕλλΔνη 50 (2009), σελ. 1465

⁵⁰ βλ. και ΑΠ 1275/94 ΕλλΔνη 37 (1996), σελ. 640

⁵¹ βλ. και ΑΠ 1707/2005 ΕλλΔνη 2007, σελ. 1667

⁵² Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2014, σελ. 38, *Καράκωστος*, στον ΑΚ Γεωργιάδη -Σταθόπουλου, αρθρ. 505 αρ.8 με περαιτέρω παραπομπές στην νομολογία

⁵³ βλ. αναλυτικά ΑΠ 879/96 ΕλλΔνη 39 (1998), σελ. 1565

⁵⁴ βλ. ΑΠ 422/2003 ΕλλΔνη 2003, σελ. 1598 «Το παράπτωμα πρέπει να είναι βαρύ και να συνιστά αχαριστία»

⁵⁵ ΕφΑθ 6856/2006 ΕλλΔνη 2008, σελ. 250

⁵⁶ βλ. Α.Π. 109/2010, Α.Π. 1719/2009, Α.Π. 982/2004, «Κριτήρια της βαρύτητας του παραπτώματος από αντικειμενική άποψη είναι ο δεσμός δωρητή και δωρεοδόχου, τα ελατήρια της δωρεάς και η αξία του αντικειμένου της, όπως και ο τρόπος ενέργειας και ο χαρακτήρας του δωρεοδόχου και το τυχόν συντρέχον πταίσμα του δωρητή, της συζύγου του ή στενού συγγενούς του, ενώ από υποκειμενική άποψη πρέπει να αποτελεί εκδήλωση αξιόμηκτης συμπεριφοράς, ενδεικτική της έλλειψης ευγνωμοσύνης στην αφιλοκερδή χειρονομία του δωρητή.». (areiospagos.gr)

την βαρύτητα του παραπτώματος είναι ο δεσμός του δωρητή με τον δωρεοδόχο και τα ελατήρια της δωρεάς⁵⁷.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα βαρέος παραπτώματος είναι ο συνδυασμός περισσότερων πράξεων κάθε μία από τις οποίες δεν συνιστά βαρύ παράπτωμα, οι συνεχείς ύβρεις του δωρεοδόχου, η παραμέληση του δωρητή όταν έχει ανάγκη, η προσβλητική συμπεριφορά, η περιφρονητική διαγωγή, η απόπειρα θανάτωσης, ο τραυματισμός, η άδικη επίθεση κατά του δωρητή, η βαριά και υπαίτια αντικοινωνική συμπεριφορά ή διαγωγή στον σύζυγο ή στενό συγγενή του δωρητή, η απάτη, η κλοπή, η συκοφαντία, η εξύβριση του συζύγου ή στενών συγγενών, η παραμέληση εφόσον είναι κοινωνικώς αποδοκιμαστέα, η άρνηση στοιχειώδους βοήθειας, οι διαπληκτισμοί, η αδιαφορία για την ένδεια και το γήρας, η παντελής αδιαφορία για την τύχη του υπερήλικα κατά τη νοσηλεία του στην κλινική και η διακοπή κάθε επικοινωνίας⁵⁸.

iv. Η κρίση του δικαστηρίου⁵⁹

Το αν η καταδεικνύουσα την αχαριστία συμπεριφορά συνιστά ή όχι βαρύ παράπτωμα εναπόκειται στην κρίση του δικαστή⁶⁰. Ο τελευταίος εκτιμά τη συμπεριφορά του δωρεοδόχου βάσει αντικειμενικών κριτηρίων λαμβάνοντας υπόψη τον βαθμό υπαιτιότητας του δωρεοδόχου και τυχόν πταίσμα του δωρητή. Η ύπαρξη αχαριστίας μπορεί να αποκλειστεί αν η τέλεση του παραπτώματος οφείλεται στη συμπεριφορά του δωρητή. Η κρίση του δικαστή ελέγχεται αναιρετικά μόνο ως προς την περαιτέρω αξιολόγηση του εάν τα περιστατικά που αποδείχθηκαν πληρούν ή όχι το πραγματικό των εννοιών του βαρέος παραπτώματος και της αχαριστίας⁶¹ και όχι ως προς την παραδοχή του εάν έλαβαν χώρα, ούτε ως προς την εκτίμηση εάν αυτά συνιστούν βαρύ παράπτωμα ή αχαριστία⁶².

⁵⁷ βλ. ΕφΑθ 3273/99 ΕλλΔνη 2001, σελ. 467

⁵⁸ βλ. ΕφΑθ 2978/91 ΕλλΔνη 33 (1992), σελ. 885, ΕφΠειρ 780/96 ΕλλΔνη 39 (1998), σελ. 155, ΕφΑθ 4778/98 ΕλλΔνη 39 (1998), σελ. 1359, ΑΠ 1576/2013, ΕφΑθ 9153/2006 ΕλλΔνη 48 (2007), σελ. 877, ΑΠ 1429/2013 ΝοΒ 62 (2014), σελ. 343

⁵⁹ βλ. ΑΠ 109/2010, ΑΠ 1719/2009, ΑΠ 982/2004, «Το ζήτημα αν η καταδεικνύουσα την αχαριστία συμπεριφορά ή διαγωγή του δωρεοδόχου συνιστά ή όχι βαρύ παράπτωμα αυτού, κρίνεται από τον δικαστή, ο οποίος για την διαμόρφωση της κρίσης του εκτιμά την συμπεριφορά αυτήν με βάση αντικειμενικά κριτήρια, λαμβάνοντας υπόψη και τον βαθμό της υπαιτιότητας του δωρεοδόχου και τυχόν συντρέχον πταίσμα του δωρητού ή του συζύγου ή στενού συγγενούς του και αποφαινεται αν η υπ' αυτού γενόμενη δεκτή, ως επίπτουσα κατ' αντικειμενική κρίση στις νομικές έννοιες του βαρέος παραπτώματος και της αχαριστίας, συμπεριφορά του δωρεοδόχου συνιστά στην συγκεκριμένη περίπτωση βαρύ παράπτωμα και αχαριστία. Η κρίση αυτή του δικαστηρίου της ουσίας ελέγχεται αναιρετικώς, όχι ως προς το εάν έλαβαν χώρα τα συνιστώντα το βαρύ παράπτωμα και την αχαριστία πραγματικά περιστατικά, αλλά ως προς την περαιτέρω αξιολόγηση αν τα περιστατικά, όπως τα δέχθηκε ο δικαστής της ουσίας ότι απεδείχθησαν, πληρούν ή όχι το πραγματικό των νομικών εννοιών του βαρέος παραπτώματος και της αχαριστίας και κατά συνέπεια δικαιολογούν ή αποκλείουν την εφαρμογή του άρθρου 505 Α.Κ.»

⁶⁰ ΑΠ 917/2015 ΝοΒ 64 (2016), σελ. 249

⁶¹ βλ. και ΑΠ 1576/2013(areiospagos.gr)

⁶² βλ. ΑΠ 1523/2010, Α.Π. 109/2010, Α.Π. 1719/2009, Α.Π. 982/2004 (areiospagos.gr)

v. Έννοια στενής συγγενής

Η εν λόγω έννοια ερμηνεύεται διασταλτικά. Η προσωπική σχέση του δωρητή με ένα πρόσωπο είναι αυτή που καθορίζει το εάν ένα πρόσωπο εντάσσεται στον κύκλο των στενών συγγενών. Αυτό σημαίνει ότι ένα πρόσωπο ανάλογα με την προσωπική πραγματική σχέση με την οποία συνδέεται με το δωρητή, μπορεί να θεωρηθεί στενός συγγενής ανεξάρτητα από το βαθμό συγγένειας αλλά και από την ύπαρξή της (π.χ. ένα πρόσωπο το οποίο συνδέεται με αισθήματα φιλίας με το δωρητή). Η σχέση αυτή πρέπει να ήταν γνωστή στον δωρεοδόχο⁶³.

vi. Η υπαιτιότητα του δωρεοδόχου

Η αντικοινωνική συμπεριφορά του δωρεοδόχου πρέπει να οφείλεται σε υπαιτιότητα και να μπορεί να του καταλογισθεί⁶⁴. Πιο συγκεκριμένα, απαιτείται δόλος. Ωστόσο, κατά τις περιστάσεις είναι δυνατόν και παράπτωμα εξ αμελείας να συνιστά ανακλητικό λόγο της δωρεάς, ήτοι εάν η αμέλεια φανερώνει αδιαφορία προς τον δωρητή που μπορεί να χαρακτηριστεί ως αχαριστία προς αυτόν με διακοπή της μεταξύ τους επικοινωνίας για μεγάλο χρονικό διάστημα⁶⁵.

vii. Η αθέτηση της υποχρέωσης διατροφής⁶⁶

Πρόκειται για απόλυτο λόγο ανάκλησης της δωρεάς. Δεν υπάρχει στάδιο ελεύθερης δικαστικής κρίσης. Η διάταξη εννοεί είτε τη νομική είτε τη συμβατική υποχρέωση του δωρεοδόχου για διατροφή⁶⁷. Ο λόγος αχαριστίας προϋποθέτει όμως ότι ο δωρητής έχει ανάγκη περίθαλψης και οικονομικής ενίσχυσης. Η παράλειψη περίθαλψης του από τον δωρεοδόχο είναι κοινωνικώς αποδοκιμαστέα⁶⁸. Λόγο ανάκλησης μπορεί κατά τις περιστάσεις να αποτελέσει η παράβαση της υποχρέωσης ως προς τον σύζυγο του δωρητή ή στενού συγγενή του. Η παροχή διατροφής μπορεί να τεθεί ως όρος στη σύμβαση δωρεάς. Η ανάκληση μπορεί να γίνει είτε κατά την ΑΚ505, είτε για υπαίτια παράλειψη του τρόπου⁶⁹.

viii. Ειδικότερα η ανάκληση δωρεών μεταξύ συζύγων λόγω αχαριστίας

Οι δωρεές που γίνονται μεταξύ των συζύγων υπόκεινται σε ανάκληση σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις του Αστικού Δικαίου, με πιο συνηθισμένο λόγο ανάκλησης αυτόν της αχαριστίας του δωρεοδόχου κατά την 505ΑΚ. Επομένως, ο Αστικός Κώδικας παρέχει το

⁶³ Π. Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 49

⁶⁴ Βλ. ΕφΑθ 2615/2009 ΕλλΔνη 50 (2009), σελ. 1464

⁶⁵ βλ. ΑΠ 1406/2012, ΑΠ 1237/2012, ΑΠ 422/2003 (areiospagos.gr)

⁶⁶ Ν.Τ., Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 892, «Η ανάκληση της δωρεάς μπορεί να γίνει και με την άσκηση αγωγής ανάκλησης. Ο ισχυρισμός του δωρεοδόχου ότι δεν τον βαρύνει καμιά υπαιτιότητα αναφορικά με την υποχρέωση διατροφής συνιστά καταλυτική ένσταση της αγωγής»

⁶⁷ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 284

⁶⁸ βλ. ΑΠ 535/2000 (areiospagos.gr)

⁶⁹ βλ. ΑΠ 535/2000 (areiospagos.gr)

δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς στον δωρητή σύζυγο σε περίπτωση ηθικά επιλήψιμης συμπεριφοράς του δωρεοδόχου συζύγου. Πρόκειται για διαπλαστικό δικαίωμα, συνδεδεμένο στενά με το πρόσωπο του δωρητή, και για αυτό το λόγο είναι αμεταβίβαστο, ακληρονόμητο και ακατάσχετο έως ότου προβεί στην άσκησή του ο ίδιος ο δωρητής. Εντούτοις, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι παρότι το άρθρο 1460ΑΚ που προέβλεπε το δικαίωμα ανάκλησης των δωρεών μεταξύ συζύγων μετά το διαζύγιο λόγω αποκλειστικής υπαιτιότητας του δωρεοδόχου συζύγου καταργήθηκε με το άρθρο 16 του Ν. 1329/1983, αυτό δε σημαίνει πως δεν υπάρχει δυνατότητα ανάκλησης των εν λόγω δωρεών σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα περί ανάκλησης των δωρεών και ειδικότερα λόγω αχαριστίας⁷⁰. Στο σημείο αυτό λοιπόν, ανακύπτει το ζήτημα εάν η ανάκληση των δωρεών μεταξύ των συζύγων, είναι δυνατή για λόγο αχαριστίας κατά την 505ΑΚ, ήτοι στην περίπτωση που ο γάμος τελικά λυθεί με διαζύγιο. Η απάντηση της θεωρίας είναι καταφατική, όμως προβαίνει σε διάκριση της περίπτωσης κατά την οποία ο ενάγων σύζυγος ήταν ο δωρητής και το διαζύγιο έχει απαγγελθεί είτε σύμφωνα με την 1439 παρ. 1ΑΚ για ισχυρό κλονισμό του γάμου είτε σύμφωνα με την 1439 παρ. 2ΑΚ για κάποιο από τα αναφερόμενα τεκμήρια, σε αμφότερες όμως τις περιπτώσεις για λόγο που σχετίζεται με το πρόσωπο του δωρεοδόχου συζύγου οπότε τότε είναι εφικτή η ανάκληση της μεταξύ τους γενόμενης δωρεάς, υπό τον όρο όμως ότι πληρούνται και οι όροι της 505ΑΚ. Στην περίπτωση που δωρητής ήταν ο εναγόμενος σύζυγος και η αιτία του διαζυγίου ήταν, κατά τα προβλεπόμενα στην 1439 παρ. 3ΑΚ, το αμάχητο τεκμήριο της τουλάχιστον διετούς διάστασης των συζύγων, το γεγονός και μόνο ότι ο δωρεοδόχος-ενάγων σύζυγος προέβη στην άσκηση νόμιμου δικαιώματός του για τη λύση του γάμου, δεν θεμελιώνει αυτό και από μόνο του δικαίωμα ανάκλησης λόγω αχαριστίας κατά την 505ΑΚ. Κατ' επέκταση, πρέπει να είναι τέτοια η συμπεριφορά του δωρεοδόχου- ενάγοντα, ώστε κατά τη συνολική της αξιολόγηση να συντρέχει το πραγματικό του κανόνα της 505ΑΚ και χωρίς να εξαρτάται από το διαζύγιο, να υπήρξε επομένως η στάση του αχάριστη απέναντι στον δωρητή με κάποιο βαρύ παράπτωμα⁷¹.

Σε ανάκληση της δωρεάς λόγω αχαριστίας δύναται να προβεί ο δωρητής σύζυγος είτε κατά τη διάρκεια της έγγαμης συμβίωσης είτε, όπως πολύ συχνά συμβαίνει, κατά τη λύση του γάμου με διαζύγιο ή ακύρωση⁷². Εν αντιθέσει με το ρωμαϊκό δίκαιο, στο οποίο η απαρίθμηση των λόγω αχαριστίας ήταν περιοριστική, ο Αστικός Κώδικας έδωσε μεγαλύτερο εύρος στην έννοια της αχαριστίας, διατυπώνοντας μία γενική ρήτρα αυτής και προσφέροντας ταυτοχρόνως την διακριτική ευχέρεια στο δικαστή να καθορίζει με ηθικά και κοινωνικά κριτήρια πότε στη συγκεκριμένη περίπτωση υπάρχει αχαριστία⁷³. Με την διάταξη αυτή, ρυθμίζεται νομοθετικά μια ειδική περίπτωση ανατροπής του δικαιοπρακτικού θεμελίου της σύμβασης δωρεάς με την εκδήλωση της αχαριστίας εκ μέρους του δωρεοδόχου. Σύμφωνα άρα με την 505ΑΚ και όπως προαναφέρθηκε στην παρούσα, οι προϋποθέσεις ανάκλησης της δωρεάς είναι κατά πρώτον η ύπαρξη

⁷⁰ Γ. Σταθιάς, Αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, 1990, σελ.111

⁷¹ Βλ. Ε. Γκαρτζόγια, Οι δωρεές μεταξύ συζύγων και η αναζήτησή τους σε περίπτωση διαζυγίου, 2019, σελ. 23 επ.

⁷² Βλ. Ε. Γκαρτζόγια, ο.π., σελ. 23 επ.

⁷³ βλ. παραπάνω στην παρούσα, σελ. 17-18

αχαριστίας, η οποία εκδηλώνεται ως βαριά αντικοινωνική ή συμπεριφορά που αποτελεί παράβαση των δικαικών κανόνων ή των περί ηθικής και ευπρέπειας αντιλήψεων, οφειλόμενη σε υπαιτιότητά του και δυνάμενη να του καταλογισθεί και κατά δεύτερον η βαρύτητα του παραπτώματος του δωρεοδόχου, το οποίο κρίνεται από τον δικαστή, ο οποίος για να καταλήξει στην κρίση του θα εκτιμήσει την εν λόγω συμπεριφορά βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, λαμβάνοντας όμως υπόψη και το βαθμό της υπαιτιότητας του δωρεοδόχου, το δεσμό μεταξύ δωρητή και δωρεοδόχου, την αξία του αντικειμένου της, τα κίνητρα της δωρεάς, τον χαρακτήρα του δωρεοδόχου και το τυχόν συντρέχον πταίσμα του δωρητή ή του συζύγου ή στενού συγγενούς του και θα αποφανθεί σχετικά με το εάν η από αυτόν δεκτή, ως εμπίπτουσα, κατά αντικειμενική κρίση στις νομικές έννοιες του βαρέος παραπτώματος και της αχαριστίας, συμπεριφορά του δωρεοδόχου συνιστά εν προκειμένω βαρύ παράπτωμα και αχαριστία⁷⁴. Αξίζει ακόμη να σημειωθεί ότι η αντικοινωνική ή κατά παράβαση των κανόνων δικαίου ή περί ηθικής αντιλήψεων συμπεριφορά δεν πρέπει απαραίτητα να απαρτίζεται από και μοναδική κάθε φορά πράξη, ενώ μπορεί να προκύπτει και εκ του συνδυασμού περισσότερων «μικρών» πράξεων ή παραλείψεων, οι οποίες σαν σύνολο και μόνο συνιστούν βαρύ παράπτωμα, χωρίς να έχει η καθεμιά τους μεμονωμένη πράξη ή παράλειψη, την ίδια βαρύτητα και τις ίδιες επιπτώσεις στις μεταξύ των συζύγων σχέσεις.

Όπως προαναφέρθηκε στην παρούσα, σύμφωνα με τη νομολογία ως αχαριστία εκλαμβάνονται οι περιπτώσεις σύμφωνα με τις οποίες ο δωρεοδόχος δεν ανταποδίδει την ευγνωμοσύνη του απέναντι στον δωρητή για την χαριστική του πράξη, και αυτή η «αγνωμοσύνη» εξωτερικεύεται και σταματά να συνιστά απλώς μια εσωτερική κατάσταση του δωρεοδόχου, με την τέλεση από πλευράς του «βαρέος παραπτώματος»⁷⁵. Εντούτοις, η λύση του γάμου με διαζύγιο από μόνη της δεν μπορεί να θεμελιώσει με επαρκή τρόπο την έννοια της αχαριστίας, για τη στοιχειοθέτηση της οποίας προϋποτίθεται αντικειμενικά βαρύ παράπτωμα στο πρόσωπο του δωρεοδόχου, αλλά η άσκηση αγωγής διαζυγίου τόσο από τον δωρεοδόχο σύζυγο όσο και για τον δωρητή σύζυγο συνιστά ενάσκηση νομίμων δικαιωμάτων τους. Σε κάθε περίπτωση και μόνο από το γεγονός ότι ασκείται ενδεχόμενη αγωγή διαζυγίου από τον δωρεοδόχο, αυτό δεν συνεπάγεται ότι είναι «αχάριστος» απέναντι στον δωρητή σύζυγο ούτε ότι έχει τελέσει «βαρύ παράπτωμα» απέναντί του, πόσο μάλλον όταν ο τελευταίος είναι αυτός, ο οποίος έχει κλονίσει με αθεράπευτο τρόπο την έγγαμη συμβίωσή τους⁷⁶. Επομένως, στις ως άνω περιπτώσεις ο δωρεοδόχος δεν είναι δυνατόν να υποχρεωθεί, κατά τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις, να εμμένει σε μια ψυχοφθόρο έγγαμη συμβίωση, η οποία δύσκολα και με τυχόν πολύ υψηλό ψυχικό κόστος δύναται να επουλωθεί. Εν αντιθέσει, σε αυτές τις περιπτώσεις, παρίσταται αναγκαία η συνδρομή και άλλων εξαιρετικών παραγόντων πλην της ίδιας τη λύσης του γάμου, έτσι ώστε να μπορεί να αξιολογηθεί ορθότερα η συμπεριφορά του δωρητή και του δωρεοδόχου⁷⁷.

⁷⁴ Βλ. παραπάνω στην παρούσα σελ., σελ. 16 επ.

⁷⁵ βλ. παραπάνω στην παρούσα σελ. σελ. 17 και Π.Κ.Κορνηλάκης, ο.π., 2002, σελ. 49

⁷⁶ Βλ. Ε. Γκαρτζόγια, ο.π., 2019, σελ. 23 επ.

⁷⁷ Βλ. Ε. Γκαρτζόγια, ο.π., 2019, σελ. 23 επ.

Κομβικό ρόλο για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς του δωρητή και του δωρεοδόχου συζύγου, η οποία συνεπάγεται ανάκληση της δωρεάς είναι οι προσωπικές σχέσεις των συζύγων αφού τόσο η αχαριστία, που αποτελεί τον αναγκαίο όρο της ανάκλησης (505ΑΚ), όσο και το ιδιαίτερο ηθικό καθήκον το οποίο -εν αντιθέσει με την αχαριστία- αποκλείει την ανάκληση (512ΑΚ), κρίνονται βάσει των προσωπικών σχέσεων των συγκεκριμένων συζύγων⁷⁸. Κλασικές νομολογιακές περιπτώσεις αχαριστίας είναι η αθέτηση υποχρέωσης διατροφής από τον δωρεοδόχο σύζυγο μετά τη διάσταση ή το διαζύγιο (505ΑΚ, 1390-1392ΑΚ, 1442-1444ΑΚ) καθώς και η παραβίασης της υποχρέωσης πίστης (1386ΑΚ), με πιο συνηθισμένη περίπτωση αυτής της ερωτικής απιστίας. Εντούτοις, η απιστία δύναται να αποτελεί αχαριστία σε περίπτωση που υπό *in concreto* συνθήκες αποτελεί σπουδαίο παράπτωμα του δωρεοδόχου συζύγου, εξαιτίας του οποίου πλήττεται σε σημαντικό βαθμό η αρμονία του συζυγικού βίου. Επομένως, η μοιχεία μπορεί να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την στοιχειοθέτηση της αχαριστίας, ενδέχεται όμως αυτή να μην μπορεί εν τέλει να θεμελιωθεί εάν συντρέχουν επιπλέον περιστατικά, που βαραίνουν τον ίδιο τον δωρητή εξαιτίας προηγούμενης επίμεμπτης συμπεριφοράς του, όπως παραδείγματος χάριν η περίπτωση σύναψης εξωσυζυγικού δεσμού από τη σύζυγο, όταν ο σύζυγός της είναι αλκοολικός σε τέτοιο βαθμό που να μην υπήρχε δυνατότητα εξάλειψης του κλονισμού της έγγαμης συμβίωσης, ήδη προτού απιστήσει⁷⁹. Επιπροσθέτως, αχαριστία αποτελεί και η άσχημη και προσβλητική συμπεριφορά του δωρεοδόχου απέναντι στον δωρητή, στις περιπτώσεις που με τη στάση του προσβάλλει την τιμή του δωρητή συζύγου με ύβρεις, συκοφαντίες, απειλές, χειροδικίες αλλά και όταν τον εξυβρίζει ή τον συκοφαντεί μπροστά στα τέκνα τους⁸⁰. Ακόμη, έχει κριθεί από τη νομολογία ότι αχαριστία συνιστά η εγκατάλειψη της συζυγικής στέγης ή η πρόκληση οικογενειακής έριδας από τη δωρεοδόχο σύζυγο, όταν αυτή με ποικίλους τρόπους την επανασύνδεση του δωρητή συζύγου της με τα τέκνα του από προηγούμενο γάμο⁸¹.

ΙΙΙ. ΘΑΝΑΤΩΣΗ ΔΩΡΗΤΗ Η΄ ΠΑΡΕΜΠΟΔΙΣΗ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ ΔΩΡΕΑΣ

i. Γενικά

Σύμφωνα με το άρθρο 506ΑΚ, ο κληρονόμος του δωρητή έχει δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά, αν ο δωρεοδόχος, ενεργώντας με πρόθεση, θανάτωσε το δωρητή ή τον εμπόδισε να ανακαλέσει τη δωρεά. Η ΑΚ506 αποτελεί εξαίρεση της αρχής του προσωποπαγούς δικαιώματος ανάκλησης. Το δικαίωμα ανάκλησης το έχει ο κληρονόμος εξ' ιδίου δικαίου και δεν το κληρονομεί⁸².

⁷⁸ Βλ. *Ε. Γκαρτζόγια*, ο.π., 2019, σελ. 23 επ.

⁷⁹ Βλ. *Ε. Γκαρτζόγια*, ο.π., 2020, σελ. 23 επ.

⁸⁰ βλ. αναλυτικά ΠΠρΕδς 108/2011 (ΝΟΜΟΣ)

⁸¹ βλ. ΑΠ 1052/2009 (ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ) και areiospagos.gr

⁸² *Ν.Τ. Τριάντος*, ο.π., 2018, σελ. 893

ii. Νομιμοποίηση κληρονόμου για ανάκληση δωρεάς

Κατά την ΑΚ506, οι κληρονόμοι του δωρητή (αυτοτελώς ο καθένας εάν είναι περισσότεροι) έχουν δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς σε περιπτώσεις που ο δωρεοδόχος με δόλο (αρκεί και ενδεχόμενος), παράνομα και με καταλογιστή πράξη προκάλεσε θάνατο στον δωρητή ή τον εμπόδισε να ανακαλέσει τη δωρεά του προς αυτόν. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι ο ως άνω λόγος ανάκλησης δεν συντρέχει στην περίπτωση που ο δωρεοδόχος βρισκόταν σε κατάσταση ανάγκης ή άμυνας ή αν ενήργησε ύστερα από προσταγή⁸³. Ακόμη, δεν χρειάζεται ο δωρεοδόχος να είναι φυσικός αυτουργός αλλά αρκεί οποιαδήποτε μορφή συμμετοχής (ηθική αυτουργία, άμεση ή απλή συνέργεια)⁸⁴.

iii. Περισσότεροι κληρονόμοι

Το δικαίωμα ανάκλησης ανήκει στον κάθε κληρονόμο αυτοτελώς και το έχουν τόσο οι εκ διαθήκης όσο και οι εκ του νόμου κληρονόμοι. Εν αντιθέσει, οι κληροδόχοι δεν διαθέτουν το εν λόγω δικαίωμα. Επελθούσης της ανάκλησης, καθένας από τους κληρονόμους ασκεί τα δικαιώματά του κατά το μέτρο συμμετοχής του στην κληρονομιά.

iv. Δανειστές- πτώχευση δωρητή

Αποκλείεται η ανάκληση της δωρεάς από τους δανειστές του δωρητή. Σε περίπτωση που ο δωρητής είχε ασκήσει το δικαίωμα ανάκλησης, μεταβιβάζονται στους κληρονόμους του όλα τα δικαιώματα από αυτήν καθώς και η αξίωση για ανάληψη του πράγματος. Η εν λόγω αξίωση δύναται να ασκηθεί πλαγιαστικώς και από τους δανειστές του δωρητή. Σε περίπτωση πτώχευσης του δωρητή, το δικαίωμα ανάκλησης παραμένει στον πτωχεύσαντα δωρητή και δεν περιέρχεται στον σύνδικο της πτώχευσης. Επιπροσθέτως, στον πτωχεύσαντα ανήκει και η αξίωση απόδοσης των πραγμάτων τα οποία δωρήθηκαν. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι εάν η ανάκληση της δωρεάς είχε ασκηθεί πριν από την πτώχευση, η αξίωση για απόδοση ανήκει στην πτωχευτική περιουσία⁸⁵.

v. Θανάτωση δωρητή εκ προθέσεως

Η εν λόγω διάταξη δεν τυγχάνει εφαρμογής σε περίπτωση απόπειρας θανάτωσης και στην περίπτωση αυτή η δωρεά μπορεί να ανακληθεί λόγω αχαριστίας⁸⁶. Περαιτέρω, εάν ο δωρητής δεν πληροφορήθηκε την απόπειρα, ο κληρονόμος δεν μπορεί να προβεί σε ανάκληση δωρεάς⁸⁷. Τέλος, είναι αδιάφορο για την ανάκληση το πότε παραγράφεται το ποινικό αδίκημα που τελέσθηκε⁸⁸.

⁸³ βλ. ΠΚ21

⁸⁴ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 286

⁸⁵ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 893

⁸⁶ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 286 και βλ. παραπάνω στην παρούσα σελ. 16 επ.

⁸⁷ Ν.Τ., Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 893

⁸⁸ Ν.Τ., Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 893

vi. Παρεμπόδιση ανάκλησης της δωρεάς

Απαραίτητη προϋπόθεση στοιχειοθέτησης αυτού του λόγου ανάκλησης είναι η ύπαρξη νόμιμου λόγου ανάκλησης της δωρεάς. Ειδικότερα, ο δωρητής θα πρέπει να παρεμποδίστηκε με αθέμιτα μέσα να προβεί σε ανάκληση της δωρεάς του. Το ίδιο ισχύει και εάν στη σύμβαση της δωρεάς παρασχέθηκε στον δωρητή το δικαίωμα της ανάκλησης και για άλλους λόγους. Παρεμπόδιση υπάρχει όταν ο δωρεοδόχος καθιστά τον δωρητή ανίκανο για δικαιοπραξία με βαριές κακώσεις, οι οποίες εξασθένησαν τη διανοητικότητά του και κατέστρεψαν την υγεία του⁸⁹.

IV. ΥΠΑΙΤΙΑ ΠΑΡΑΛΕΙΨΗ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΡΟΠΟΥ

i. Γενικά

Κατά την 507ΑΚ, ο δωρητής ή ο κληρονόμος του έχουν το δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς, εάν ο δωρεοδόχος παραλείπει υπαιτίως να προβεί σε εκτέλεση του τρόπου, με τον οποίο καταρτίστηκε η σύμβαση δωρεάς⁹⁰. Περιπτώσεις υπαιτίας παράλειψης εκτέλεσης του τρόπου αποτελούν η υπαίτια αδυναμία εκτέλεσης, η υπαίτια πλημμελής εκτέλεση και η υπερημερία ως προς την εκτέλεση του τρόπου. Εντούτοις, ο δωρεοδόχος δύναται να αποκρούσει την άσκηση του δικαιώματος ανάκλησης εάν αποδείξει ότι η μη εκτέλεση (ή η εκπρόθεσμη ή μη προσήκουσα εκτέλεση) του τρόπου δεν έγγυται σε υπαιτιότητά του⁹¹.

Σε περίπτωση που ο δωρητής προβεί στην ανάκληση της δωρεάς δεν μπορεί να ασκήσει το δικαίωμα για εκπλήρωση του τρόπου. Όμως, εάν ασκήσει το τελευταίο δικαίωμα έχει το δικαίωμα ανάκλησης στην περίπτωση που ο δωρεοδόχος δεν προβαίνει στην εκτέλεση του τρόπου⁹². Όπως έχει προαναφερθεί στην παρούσα, ο κληρονόμος του δωρητή προβαίνει εξ' ιδίου δικαίου στη ανάκληση της δωρεάς⁹³. Επί περισσότερων κληρονόμων, ο καθένας από αυτούς μπορεί να προβεί στην ανάκληση. Οι κληρονόμοι έχουν δυνατότητα να προβούν σε ανάκληση της δωρεάς και στην περίπτωση που η παράλειψη της εκτέλεσης έλαβε χώρα εν ζωή του δωρητή, υπό την προϋπόθεση ότι ο τελευταίος δεν είχε παραιτηθεί από το δικαίωμα της ανάκλησης. Ακόμη, η δωρεά υπό τρόπο είναι ελευθέρως ανακλητή, εάν σε αυτή παρότι τέθηκε ως όρος ότι ο δωρεοδόχος οφείλει να φροντίζει τη δωρήτρια, αυτός δεν το έκανε. Πιο συγκεκριμένα, αν η παροχή διατροφής στον δωρητή τέθηκε ως όρος δωρεάς, η ανάκληση μπορεί να γίνει είτε λόγω αχαριστίας είτε για υπαίτια παράλειψη εκτέλεσης του τρόπου. Τέλος, αν ο τρόπος συνίσταται σε διατροφή του δωρητή το δικαίωμα ανάκλησης έχει μόνο ο δωρητής και όχι οι κληρονόμοι του⁹⁴.

⁸⁹ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 893

⁹⁰ βλ. ΑΠ 248/91 ΕλλΔνη 32 (1991), σελ. 194

⁹¹ Π. Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 28

⁹² Χ. Ν. Φραγκίστας, ΕρμΑΚ, άρθρο 507, αρ.5

⁹³ βλ. ΑΠ 147/77 ΝοΒ 25 (1977), σελ. 1152

⁹⁴ Ν. Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 894

ii. Ανυπαρξία δικαιώματος ανάκλησης της δωρεάς του τρίτου υπέρ του οποίου τέθηκε ο τρόπος

Ο τρίτος υπέρ του οποίου τέθηκε ο τρόπος δεν έχει δικαίωμα ανάκλησης και η μοναδική απαίτηση που έχει είναι η εκτέλεση του τρόπου, για την οποία μάλιστα μπορεί να ασκήσει αγωγή με αίτημα την εν λόγω απαίτηση⁹⁵.

iii. Υπαιτιότητα ως προς τη μη εκτέλεση του τρόπου

Η μη εκτέλεση του τρόπου πρέπει να οφείλεται σε υπαιτιότητα του δωρεοδόχου και άρα το δικαίωμα ανάκλησης δεν παρέχεται αν η μη εκτέλεση οφείλεται σε ανυπαίτια αδυναμία του δωρεοδόχου και σε λόγους ανώτερης βίας. Ακόμη, το εν λόγω δικαίωμα δεν παρέχεται εάν δεν βαρύνει τον δωρεοδόχο ούτε ελαφρά αμέλεια καθώς και αν το δωρηθέν κατέστη εκτός συναλλαγής⁹⁶. Συνεπώς, η μη εκτέλεση του τρόπου πρέπει να σχετίζεται με συμπεριφορά του δωρεοδόχου, η οποία να μπορεί να του καταλογισθεί, δηλαδή να οφείλεται σε γεγονός για το οποίο αυτός έχει ευθύνη. Όπως προαναφέρθηκε, υπαίτια παράλειψη του τρόπου αποτελεί η υπαίτια αδυναμία εκτέλεσης, η υπαίτια πλημμελής εκτέλεση, η μη εμπρόθεσμη εκπλήρωση καθώς και ο από μέρους του δωρεοδόχου εξαναγκασμός του δωρητή στην υπό τούτου μη εκπλήρωση των όρων. Σημειωτέον ότι η οικονομική αδυναμία του δωρεοδόχου δεν αποκλείει την υπαιτιότητα εκτός εάν συντρέχει η περίπτωση της ΑΚ504⁹⁷.

iv. Περιπτώσεις μη εκτέλεσης του τρόπου

Ο τρόπος θεωρείται μη εκτελεσθείς εάν δεν εκτελεσθεί μέσα στον καθορισθέντα από τη σύμβαση χρόνο. Σε περίπτωση μη ορισμού προθεσμίας, για να θεωρηθεί ότι ο δωρεοδόχος δεν εκπλήρωσε πρέπει να καταστεί υπερήμερος με όχληση. Η τελευταία πρέπει να γίνει από τον δωρητή ή τον τρίτο υπέρ του οποίου έχει τεθεί ο τρόπος. Ο τρόπος θεωρείται ότι δεν εκτελέσθηκε αν μετά την όχληση περάσει εύλογη προθεσμία. Εν αμφιβολία, ο υπερήμερος δωρεοδόχος έχει τη δυνατότητα να εκτελέσει τον τρόπο μέχρι την άσκηση του δικαιώματος ανάκλησης. Η αθέτηση του τρόπου μπορεί να γίνει είτε με πράξη είτε με παράλειψη. Ειδικότερα, με πράξη συντελείται όταν ο τρόπος συνίσταται σε υποχρέωση του δωρεοδόχου να μην πράξει κάτι, αλλά αυτός το πράττει. Εν αντιθέσει, με παράλειψη συντελείται όταν η υποχρέωσή του συνίσταται στο να πράξει κάτι και αυτός παρέλειψε να το πράξει⁹⁸. Επιπροσθέτως, συναντάμε περιπτώσεις στις οποίες η εκπλήρωση του τρόπου είναι μερική. Αν και υπάρχει η δυνατότητα και σε αυτές να ανακληθεί ολόκληρη η δωρεά, εντούτοις μπορεί ο δωρητής ή ο κληρονόμος να περιορισθούν στη μερική ανάκληση. Σε ανάκληση λόγω μερικής εκπλήρωσης του

⁹⁵ Ν. Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 894

⁹⁶ βλ. ΑΠ 162/96 ΕλλΔνη 37 (1996), σελ. 1080

⁹⁷ ΑΠ 327/2008 (areiospagos.gr), ΑΠ 248/91 ΕλλΔνη 32, σελ. 1242, ΑΠ 44/89 ΕλλΔνη 31 (1990), σελ. 767

⁹⁸ Ν. Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 895

τρόπου, θα ληφθούν υπόψη κατά τον υπολογισμό του οφειλόμενου από τον δωρεοδόχο αδικαιολόγητου πλουτισμού οι δαπάνες του δωρεοδόχου⁹⁹.

v. Δικονομικά

Αφενός ο δωρητής πρέπει να επικαλεστεί την υπερημερία του δωρεοδόχου ως προς την εκπλήρωση του τρόπου και αφετέρου ο δωρεοδόχος πρέπει να επικαλεστεί και να αποδείξει προς απαλλαγή του είτε ότι εκπλήρωσε τον τρόπο είτε ότι η μη εκπλήρωσή του οφείλεται σε γεγονός για το οποίο δεν έχει ευθύνη. Επίσης, το δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς για μη εκτέλεση του τρόπου λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο¹⁰⁰.

V. Η ΕΠΙΓΕΝΝΗΣΗ ΤΕΚΝΟΥ

i. Γενικά

Τέλος, ένας ακόμη νομοθετικά αναγνωρισμένος λόγος ανάκλησης είναι η επιγέννηση τέκνου. Σύμφωνα με την ΑΚ508, η δωρεά που έγινε από κάποιον που δεν έχει γνήσιους κατιόντες μπορεί να ανακληθεί μέσα σε μια πενταετία αφότου εκπληρώθηκε αν, ενόσω ζούσε ο δωρητής ή ύστερα από το θάνατό του, γεννήθηκε γνήσιο τέκνο του ή αν νομιμοποιήθηκε τέκνο του με γάμο. Η διαφορά του λόγου αυτού σε σχέση με τους ανωτέρω, είναι ότι αποβλέπει στην προστασία του εξ αδιαθέτου κληρονομικού δικαιώματος των τέκνων του δωρητή. Με άλλα λόγια, η ΑΚ508 αποτελεί ειδική περίπτωση ανάκλησης καθόσον αυτή δεν συνδέεται με κάποια συμπεριφορά του δωρεοδόχου.

Κάνοντας μια αναδρομή στο παρελθόν, ο Μέγας Κωνσταντίνος με διάταξη εκδοθείσα το έτος 355 (Ιουστινιάνειος Κώδικας 8, 56, 8, Βασ. 47, 2, 8 και Εξάβιβλον Αρμενοπούλου Γ', β, 1) όρισε ότι οι δωρεές που έγιναν από αυτόν που δεν έχει γνήσια τέκνα ανακαλούνται ελεύθερα αν μεταγενέστερα ο δωρητής αποκτήσει γνήσια τέκνα¹⁰¹.

Στη νεότερη Ελλάδα η εν λόγω διάταξη ποτέ δεν τέθηκε σε εφαρμογή. Επομένως, προ της εφαρμογής του ΑΚ η επιγέννηση τέκνου δεν αποτελούσε νόμιμο λόγο ανακλήσεως της δωρεάς. Αντιθέτως, η ως άνω διάταξη του Μεγάλου Κωνσταντίνου έγινε ευμενώς δεκτή σε πολλές χώρες της Δύσης και επεκτάθηκε σε κάθε περίπτωση επιγεννήσεως τέκνου είτε δια της ερμηνείας των συγγραφέων είτε δια εθίμου είτε ακόμη από την ίδια τη νομοθεσία¹⁰².

Μεταξύ των νομοθεσιών που θέσπισαν την ανάκληση της δωρεάς του ατέκνου λόγω επιγεννήσεως τέκνου είναι και ο γαλλικός ΑΚ. Σύμφωνα με το άρθρο 960 του εν λόγω

⁹⁹ Βλ. ΑΠ 147/77 ΝοΒ 25 (1977), σελ. 1152

¹⁰⁰ Ν. Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 895

¹⁰¹ Χ.Ν. Φραγκίστα, Γνωμοδοτήσεις, 1980, σελ. 239-240

¹⁰² Χ.Ν. Φραγκίστα, ο.π., σελ. 239-240

κώδικα, όλες οι δωρεές κατά το χρόνο της σύστασης της δωρεάς ανακαλούνται αυτοδικαίως μέσω της επιγεννήσεως νόμιμου τέκνου του δωρητή ή μέσω της νομιμοποίησης φυσικού τέκνου από επιγενόμενο γάμο, περαιτέρω δε κατά το άρθρο 961 του ίδιου κώδικα η ανάκληση επέρχεται και εάν το επιγενόμενο τέκνο είχε συλληφθεί κατά το χρόνο σύστασης της δωρεάς.

Την ανάκληση της δωρεάς δια της επιγεννήσεως γνήσιου τέκνου ή δια της δια γάμου νομιμοποίησης φυσικού τέκνου αυτού υιοθέτησε και ο ΑΚ στο άρθρο 508. Το ελληνικό δίκαιο διαφέρει από το γαλλικό ως προς το ότι στο δεύτερο η ανάκληση επέρχεται αυτοδικαίως ενώ στο πρώτο μέσω της δήλωσης του δωρητή προς τον δωροεodόχο (ΑΚ508 επ.). Επιπροσθέτως, τα δύο δίκαια διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το ότι στο μεν γαλλικό δίκαιο τα αποτελέσματα της αυτοδικαίως συντελούμενης ανάκλησης είναι δυνατόν να ασκηθούν μέχρι της περιόδου τριακονταετίας από τη γέννηση του τέκνου (C. civ. 966), ενώ κατά το ελληνικό δίκαιο η δωρεά λόγω επιγεννήσεως τέκνου δύναται να ανακληθεί μόνο εντός πενταετίας από την εκπλήρωσή της (ΑΚ508). Ακόμη, τα δύο δίκαια διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το ότι κατά το γαλλικό δίκαιο σε ανάκληση υπόκεινται και οι ανταποδοτικές δωρεές (donations rémunératoires), ενώ κατά το ελληνικό δίκαιο δωρεές που έγιναν από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή για λόγους κοινωνικής ευπρέπειας δεν υπόκεινται σε ανάκληση(ΑΚ512)¹⁰³.

Αναφορικά με τις προϋποθέσεις, όμως, υπό τις οποίες χωρεί ανάκληση των δωρεών των ατέκνων λόγω επιγεννήσεως τέκνου, υπάρχει απόλυτη ομοφωνία μεταξύ του γαλλικού και του ελληνικού δικαίου, με αποτέλεσμα τα παρά των ερμηνευτών του πρώτου διδασκόμενα να έχουν αξία και για εμάς. Πράγματι, τόσο κατά το γαλλικό όσο και κατά το ελληνικό δίκαιο οι δωρεές των ατέκνων ανακαλούνται στις περιπτώσεις της επιγεννήσεως γνήσιου τέκνου (*survenance d'un enfant légitime*) ή δια γάμου νομιμοποίησης τέκνου (ou par la légitimation d'un enfant naturel par mariage subséquente)¹⁰⁴.

ii. Προϋποθέσεις ανάκλησης

Πρώτη προϋπόθεση για την εφαρμογή της ΑΚ508 αποτελεί το πραγματικό γεγονός της μη ύπαρξης γνήσιων κατιόντων κατά τη σύναψη της δωρεάς¹⁰⁵. Όσον αφορά την επιγενόμενη γέννηση γνήσιου τέκνου του ή τη νομιμοποίηση τέκνου του με γάμο ως αναγκαίο όρο του άνω δικαιώματός του, αυτές μπορούν να λάβουν χώρα έκτοτε (μετά την κατάρτιση της δωρεάς) ενόσω ζούσε ή μετά το θάνατό του, επομένως δε και πριν την μεταγενέστερη της κατάρτισης εκπλήρωσης της δωρεάς (σε περίπτωση που δεν ταυτίζεται ο χρόνος κατάρτισης και ο χρόνος εκπλήρωσης της δωρεάς)¹⁰⁶. Μετά το Ν 1329/1983 όλα τα τέκνα που γεννιούνται χωρίς γάμο των γονέων τους εξομοιώνονται πλήρως με τα τέκνα που κατάγονται από γάμο, εφόσον αναγνωριστούν είτε εξώδικα είτε

¹⁰³ βλ. παρακάτω στην παρούσα σελ. 42

¹⁰⁴ Χ.Ν. Φραγκίστα, ο.π., σελ. 239-240

¹⁰⁵ ΑΠ 500/2017 ΧρΙΔ 2017, σελ. 512 και areiospagos.gr

¹⁰⁶ βλ. ΑΠ 500/2017 (areiospagos.gr)

δικαστικά. Αν κατά το χρόνο κατάρτισης της δωρεάς οι ως άνω κατιόντες είχαν γεννηθεί, νομιμοποιηθεί ή αναγνωρισθεί, η ανάκληση δεν είναι δυνατή. Επίσης, δεν είναι δυνατή η ανάκληση αν υπάρχουν παιδιά από γάμο που ακυρώθηκε. Περαιτέρω, τα κυοφορούμενα δεν λαμβάνονται υπόψη γιατί θεωρούνται ότι γεννήθηκαν μόνο ως προς τα επαγόμενα σε αυτά δικαιώματα. Η γέννηση του κυοφορουμένου μετά τη σύναψη της δωρεάς την καθιστά ανακλητέα. Επιπροσθέτως, το άφαντο τέκνο θεωρείται ότι δεν υπάρχει από τον καθορισθέντα χρόνο έναρξης της αφάνειας. Ακόμη, στους κατιόντες συμπεριλαμβάνονται και τα τέκνα προαποβιώσαντος τέκνου του δωρητή. Τέλος, γνήσιοι κατιόντες της μητέρας θεωρούνται και τα τέκνα που γέννησε (ΑΚ1463 παρ.1) καθώς και τα τέκνα που κυοφόρησε άλλη γυναίκα σε περίπτωση δανεισμού μήτρας (ΑΚ1458, 1464 παρ.1)¹⁰⁷.

iii. Ειδικότερα η γέννηση τέκνου

Η γέννηση τέκνου μπορεί να λάβει χώρα και χωρίς γάμο εφόσον όμως εξομοιώνεται με τέκνο γεννημένο σε γάμο. Το τελευταίο συμβαίνει σε σχέση με τη μητέρα του πάντοτε με μόνη τη γέννησή του και με τον πατέρα του εάν χώρησε αναγνώριση, εκούσια ή δικαστική ή επακολούθησε γάμος των γονέων του. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σύμφωνα με μία άποψη, την οποία θεωρώ και ορθότερη, δεν χωρεί ανάκληση στις περιπτώσεις που επακολούθησε υιοθεσία τέκνου, καθόσον γίνεται λόγος για τέκνο και όχι για κατιόντα. Αντίθετη λύση όχι μόνο προσκρούει στο σαφές γράμμα της σχετικής διάταξης, αλλά επιπλέον είναι και απαράδεκτη, διότι καθιστά εύθραυστες τις δωρεές, παρέχοντας στους δωρητές, σε περίπτωση μετάνοιας, της δυνατότητας να προβαίνουν σε ανάκληση των δωρεών μέσω της σχετικώς ευχερούς οδού της υιοθεσίας¹⁰⁸. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε πως σύμφωνα με άλλη άποψη, η έννοια «τέκνο» στο άρθρο αυτό ισοδυναμεί με την έννοια «κατιόντας» του δωρητή, συμπεριλαμβάνοντας και τα υιοθετούμενα τέκνα¹⁰⁹. Τέλος, εάν κατά το χρόνο σύναψης της δωρεάς ο δωρητής είχε γνήσιους κατιόντες άλλα μεταγενέστερα επιγεννήθηκαν και άλλα γνήσια τέκνα, ανάκληση δεν χωρεί¹¹⁰.

iv. Αποσβεστική προθεσμία

Η έναρξη της αποσβεστικής προθεσμίας σηματοδοτείται από την παράδοση του πράγματος και όχι από τη σύναψη της δωρεάς¹¹¹. Μέσα στην εν λόγω προθεσμία, πρέπει να λάβουν χώρα οι προαναφερθείσες προϋποθέσεις και να ασκηθεί το δικαίωμα ανάκλησης. Απόσβεση του δικαιώματος ανάκλησης λαμβάνει χώρα αν παρέλθει σύμφωνα με την ΑΚ510 ένα έτος αφότου ο δωρητής έμαθε τη συνδρομή αυτού του λόγου ανάκλησης.

¹⁰⁷ Ν. Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 896

¹⁰⁸ Χ.Ν. Φραγκίστα, ο.π., 1980, σελ.241

¹⁰⁹ Χ. Ν. Φραγκίστας, ΕρμΑΚ 508 αρ. 2-3

¹¹⁰ Α. Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 287

¹¹¹ ΑΠ 500/2017 ΧρΙδ 2017, σελ. 512 και areiospagos.gr

ν. Δικαιούχος ανάκλησης και παραίτηση από το δικαίωμα ανάκλησης

Δικαίωμα ανάκλησης έχει ο δωρητής και μετά το θάνατό του το τέκνο, ενώ τέτοιο δεν παρέχεται στους κληρονόμους του δωρητή. Σε περίπτωση που το τέκνο δεν είναι ο μοναδικός κληρονόμος του δωρητή, η ανάκληση της δωρεάς είναι μερική κατά το ποσοστό του κληρονομικού δικαιώματος του τέκνου. Όσον αφορά την παραίτηση από το δικαίωμα ανάκλησης, αυτή είναι δυνατή υπό τους όρους της ΑΚ511¹¹². Η τελευταία πρέπει να γίνει μετά την επέλευση των γεγονότων που οδηγούν στη γένεση του δικαίωμα της ανάκλησης.

VI. ΣΥΜΒΑΤΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΛΟΓΩΝ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ

Στο πλαίσιο της αρχής της ελευθερίας των συμβάσεων (ΑΚ361) υπάρχει η δυνατότητα να συμφωνηθεί ότι και άλλα γεγονότα, πέρα από αυτά που ρυθμίζονται στα άρθρα 505 έως 508, θα συνιστούν λόγους ανάκλησης¹¹³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ¹¹⁴

I. Η ΑΣΚΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ

i. Τρόπος ανάκλησης της δωρεάς

Η ανάκληση της δωρεάς γίνεται με άτυπη σχετική δήλωση του δωρητή προς τον δωρεοδόχο¹¹⁵, η οποία είναι υποχρεωτικό να γνωστοποιηθεί στον τελευταίο¹¹⁶. Η εν λόγω δήλωση ανάκλησης δεν υπόκειται σε κάποιον τύπο έστω και αν το αντικείμενο της δωρεάς είναι εμπράγματο δικαίωμα σε ακίνητο¹¹⁷. Επίσης, η ανάκληση μπορεί να γίνει και με εξώδικη δήλωση του δωρητή¹¹⁸ και πιο συγκεκριμένα ακόμη και με απλή προφορική δήλωση. Εντούτοις, η ανάκληση δεν μπορεί να γίνει με διάταξη διαθήκης¹¹⁹. Η εν λόγω δήλωση δεν επιδέχεται όρο, αίρεση ή προθεσμία. Περαιτέρω, δεν είναι αναγκαίο η περιέλευση της ανακλητής δήλωσης στον δωρεοδόχο να αποδεικνύεται εγγράφως. Επίσης, η με συμβολαιογραφική πράξη δήλωση του δωρητή δεν αρκεί αλλά απαιτείται και γνωστοποίηση αυτής.

¹¹² βλ. παρακάτω σελ. 35

¹¹³ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2002, σελ. 55

¹¹⁴ βλ. σχετικά, ΑΠ 648/2008, ΑΠ 1832/2011, ΑΠ 1375/2014, ΑΠ 1025/1998, ΑΠ 655/2014 (areiospagos.gr)

¹¹⁵ βλ. ΕφΑθ 9815/2002 ΕλλΔνη 45 (2004), σελ. 209

¹¹⁶ βλ. ΕφΑθ 2615/2009 ΕλλΔνη 50 (2009), σελ. 1464-5

¹¹⁷ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 897

¹¹⁸ βλ. ΕφΑθ 9719/97 ΕλλΔνη 39 (1998), σελ. 1359

¹¹⁹ βλ. Ν. Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 897-8 υπάρχει και αντίθετη γνώμη

Πολύ συχνά η ανάκληση πραγματοποιείται μέσω της άσκησης αγωγής ανάκλησης, είτε αναγνωριστικής είτε καταψηφιστικής καθώς και με προτάσεις¹²⁰. Με την αγωγή αναγνώρισης της ανάκλησης μπορεί να σωρευτεί και αίτημα για την αναζήτηση του δωρηθέντος¹²¹. Ευνόητο είναι ότι εάν ο δωρεοδόχος αμφισβητεί το γεγονός ότι συντρέχουν τα πραγματικά που επικαλείται ο δωρητής ή το ότι τα εν λόγω περιστατικά συγκροτούν τον προβαλλόμενο λόγο ανάκλησης, η λύση του ζητήματος θα επέλθει δικαστικά μέσω άσκησης αναγνωριστικής αγωγής εκ μέρους είτε του δωρητή (ο οποίος βαρύνεται με την απόδειξη ότι έλαβαν χώρα τα περιστατικά που συγκροτούν τον λόγο ανάκλησης) είτε του δωρεοδόχου (ο οποίος βαρύνεται με την απόδειξη της έλλειψης καταλογισμού ή υπαιτιότητάς του) και με αίτημα τη διαπίστωση του εάν συντρέχει ή όχι ο προβαλλόμενος λόγος ανάκλησης. Είναι δυνατή η άσκηση και καταψηφιστικής αγωγής του δωρητή κατά του δωρεοδόχου με νομική βάση τα άρθρα 904 επ. (509ΑΚ) και αίτημα την καταδίκη του σε επιστροφή του αντικειμένου της δωρεάς λόγω ανάκλησης της τελευταίας και άρα το ζήτημα της συνδρομής ή μη ανακλητικού λόγου θα συνιστά προδικαστικό ζήτημα στη σχετική δίκη¹²².

ii. Η δήλωση ανάκλησης της δωρεάς

Η δήλωση ανάκλησης είναι μονομερής δικαιοπραξία και συνιστά άσκηση διαπλαστικού δικαιώματος. Στη δήλωση πρέπει να αναφέρεται ο λόγος ανάκλησης, ο οποίος πρέπει να είναι αληθινός και να μπορεί να δικαιολογήσει την ανάκληση¹²³. Ειδικότερα, κατά την κρατούσα γνώμη στην ανάκληση λόγω αχαριστίας πρέπει να αναφέρονται τα πραγματικά περιστατικά που συγκροτούν τον προβαλλόμενο λόγο¹²⁴. Αν δεν αναφέρεται ο λόγος, τότε ανάλογα με τις περιστάσεις μπορεί να χαρακτηριστεί ως καταχρηστική και κατ' επέκταση άκυρη. Τέλος, δεδομένου ότι δεν φέρει εμπράγματο χαρακτήρα δεν υπόκειται σε μεταγραφή¹²⁵.

iii. Αναγνωριστική και καταψηφιστική αγωγή ανάκλησης δωρεάς

Η αναγνωριστική αγωγή θα πρέπει να αναφέρει με σαφή τρόπο τα περιστατικά που συνιστούν τον λόγο ανάκλησης. Η αγωγή έχει ενοχικό χαρακτήρα και δεν εγγράφεται στα βιβλία διεκδικήσεων. Ακόμη, για την ευδοκίμηση της αγωγής ο λόγος αχαριστίας πρέπει να υπάρχει κατά το χρονικό σημείο ανάκλησης. Σε περίπτωση που με την αγωγή ζητείται η αναγνώριση της ακυρότητας της ανάκλησης, αρκεί μόνο η γενική άρνηση του δωρεοδόχου. Όσον αφορά την άσκηση από τον δωρητή καταψηφιστικής αγωγής με

¹²⁰ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 283-4

¹²¹ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 284

¹²² Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ. 29

¹²³ βλ. σχετικά ΑΠ 1025/1998, ΕλλΔνη 39 (1998), σελ. 1565, ΑΠ 840/1994, ΕλλΔνη 37 (1996), σελ. 100, ΕφΑθ 7893/2006 (ΝΟΜΟΣ), ΕφΑθ 9815/2002 (ΝΟΜΟΣ), ΕφΑθ 4778/1998, ΕλλΔνη 39 (1998), σελ. 1360, ΕφΑθ 9719/1997, ΕλλΔνη 39 (1998), σελ. 1359, Εφθεσ 1342/2001, Αρμ 56 (2002), σελ. 1458-9

¹²⁴ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ. 30, Βλ. και αντίθετη γνώμη ΑΠ 1439/2017, 1832/2011, 1758/2011, 648/2008 (areiospagos.gr), ΕφΑθ 9153/2006 ΕλλΔνη 48 (2007), σελ. 878

¹²⁵ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 898

αίτημα την απόδοση του αντικειμένου της δωρεάς, η ύπαρξη ή μη του λόγου ανάκλησης θα αποτελέσει προδικαστικό ζήτημα στη σχετική δίκη¹²⁶.

iv. Οι έννομες συνέπειες της ανάκλησης

Η αλήθεια και η νομιμότητα του λόγου ανάκλησης έχουν σαν αποτέλεσμα την ανατροπή της δωρεάς. Οι έννομες συνέπειες της ανάκλησης επέρχονται μόλις η δήλωση περί ανάκλησης περιέλθει στον δωρεοδόχο¹²⁷ και η εν λόγω ανατροπή επέρχεται ex nunc. Ο δωρεοδόχος δεν μπορεί να ασκήσει διεκδικητική αγωγή έστω και αν είναι κύριος του αντικειμένου της δωρεάς, καθόσον ο δωρητής του έχει δικαίωμα νομής και κατοχής του πράγματος έναντι του κυρίου. Πιο συγκεκριμένα, με την ανάκληση η κυριότητα του πράγματος δεν επέρχεται αυτοδικαίως στον δωρητή και επομένως ο τελευταίος έχει δικαίωμα να το αναζητήσει κατά τις διατάξεις αδικαιολόγητου πλουτισμού (ΑΚ904)¹²⁸. Η σχετική αγωγή είναι προσωπική (ενοχική) και όχι εμπράγματη και στηρίζεται στην ενοχική υποχρέωση του δωρεοδόχου προς αυτούσια απόδοση του άνευ αιτία κατεχόμενου πράγματος μετά την ανάκληση της δωρεάς. Σε περίπτωση άρνησης του δωρεοδόχου να προβεί στην επαναμεταβίβαση της κυριότητας ακινήτου, αυτός μπορεί να υποχρεωθεί σε καταδίκη της δήλωσης βούλησης για μεταβίβαση της κυριότητας. Αν η δωρεά συνίσταται σε χρήματα με τα οποία αγοράστηκε πράγμα κινητό, ο δωρητής μπορεί να αναζητήσει το τελευταίο με τις ΑΚ904 επ¹²⁹. Αν ο δωρεοδόχος κατά τον χρόνο της τελεσιδικίας δεν είναι κύριος του ακινήτου, τότε θα υφίσταται αρχική αδυναμία παροχής. Πριν την κατ' αυτό τον τρόπο αναμεταβίβαση δεν χωρεί διεκδικητική αγωγή (ΑΚ1094) εκ μέρους του δωρητή με αίτημα την απόδοση της κατοχής του πράγματος. Η απόδοση της νομής και κατοχής μπορεί να γίνει με αγωγή απόδοσης ως άνευ αιτίας κατεχομένου μετά την ανάκληση¹³⁰. Τέλος, ευνόητο είναι ότι δεν μπορεί να αναζητηθεί το δωρηθέν αν κατά το χρόνο της ανάκλησης ο δωρεοδόχος είχε καταστεί κύριος με χρησικτησία¹³¹.

v. Η ευθύνη του δωρεοδόχου

Από το χρονικό σημείο της γνώσης της ανάκλησης, ο δωρεοδόχος ευθύνεται σαν να του έχει επιδοθεί αγωγή αδικαιολόγητου πλουτισμού. Πιο συγκεκριμένα, ευθύνεται σε απόδοση των ωφελημάτων αφού είναι πλέον κακής πίστης νομέας. Όσον αφορά τις δαπάνες εφαρμόζονται οι ΑΚ1102 και 1103. Περαιτέρω, εάν δεν είναι σε θέση να αποδώσει το πράγμα λόγω μεταβίβασής του μετά τη δήλωση ανάκλησης, ευθύνεται μόνο σε αποζημίωση του δωρητή ίση με την αξία του πράγματος¹³². Ο δε τρίτος δεν έχει καμία ευθύνη για απόδοση του πράγματος. Ειδικότερα, εάν το μεταβιβάσει πριν τη δήλωση

¹²⁶ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 899

¹²⁷ βλ. σχετικά ΑΠ 648/2008, ΑΠ 1832/2011, ΑΠ 1375/2014 (areiospagos.gr)

¹²⁸ βλ. αναλυτικότερα ΑΠ 655/2014, ΑΠ 840/1994 ΕλλΔνη 37 (1996), σελ.100 (και areiospagos.gr), ΠολΠρωτΡόδου 201/2017 (ΝΟΜΟΣ)

¹²⁹ βλ. ΑΠ 545/2013 (areiospagos.gr), ΠολΠρΘες 14082/2017, ΠολΠρΧαλκιδ 5/2017 (ΝΟΜΟΣ)

¹³⁰ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ. 29-30

¹³¹ Βλ. ΑΠ 1361/2007 (areiospagos.gr)

¹³² βλ. ΕφΛαρ 120/2005 (ΝΟΜΟΣ), ΠΠρΧαλκ 48/2017 ΧρΙΔ 2017, σελ. 35

ανάκλησης δεν υποχρεούται σε αποζημίωση και μάλιστα σε αυτή την περίπτωση δικαιούται και τους καρπούς και τις δαπάνες του πράγματος¹³³.

vi. Αποτελέσματα ανάκλησης δωρεάς υπό τρόπο

Από την ανάκληση της δωρεάς υπό τρόπο, ο δωρητής δεν δικαιούται την αντιπαροχή που συνιστά το περιεχόμενο του τρόπου. Υποχρεούται όμως να επιστρέψει στον δωρεοδόχο τη μέχρι την ανάκληση ληφθείσα αντιπαροχή που έγινε σε εκτέλεση του τρόπου. Η εν λόγω επιστροφή θα πραγματοποιηθεί υπό τους όρους της ΑΚ909.

vii. Περισσότεροι δωρητές ή δωρεοδόχοι

Ο καθένας από τους δωρητές μπορεί να ασκήσει το δικαίωμα ανάκλησης αυτοτελώς. Η ανάκληση έχει αποτέλεσμα μόνο γι' αυτόν τον δωρητή και μόνο για το ανάλογο ποσοστό που έχει πάνω στο δωρηθέν πράγμα. Τα ίδια ισχύουν και σε περίπτωση ύπαρξης περισσότερων δωρεοδόχων.

viii. Δικονομικά

Η αγωγή περί καταδίκης σε δήλωση βούλησης είναι ενοχικής φύσης και δεν απαιτείται εγγραφή της στα βιβλία διεκδικήσεων, παρά μόνο εάν ασκείται και η εμπράγματη αξίωση για απόδοση του πράγματος¹³⁴. Σε περίπτωση αποβίωσης του δωρητή μετά τη δήλωση ανάκλησης, η δωρεά θεωρείται ανακληθείσα από το χρονικό σημείο της δήλωσης και η αξίωση που υπαγορεύει η 509ΑΚ είναι μεταβιβαστή στους κληρονόμους του.

II. ΤΡΟΠΟΙ ΑΠΟΣΒΕΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ

Το δικαίωμα της ανάκλησης δύναται να αποσβεστεί με τη συγγνώμη του δωρητή (ΑΚ510 παρ.1), με την πάροδο ετήσιας αποσβεστικής προθεσμίας (ΑΚ510 παρ.1), με τον θάνατο του δωρεοδόχου (ΑΚ510 παρ.2) και με την παραίτηση του δωρητή (ΑΚ511).

i. Παροχή συγγνώμης

Κατά την 510 παρ.1 η παροχή συγγνώμης από τον δωρητή στο δωρεοδόχο συνιστά απόσβεση του δικαιώματος ανάκλησης. Δικαίωμα παροχής συγγνώμης έχουν και οι κληρονόμοι του δωρητή στις περιπτώσεις που έχουν δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς. Η συγγνώμη αποτελεί μια πραγματική κατάσταση, η οποία φανερώνει πως ο δωρητής δεν αισθάνεται πλέον θιγμένος από το παράπτωμα του δωρεοδόχου και συνεπώς τον έχει συγχωρέσει¹³⁵. Συνεπώς, προϋποθέτει ηθικό παράπτωμα. Ειδικότερα, η συγγνώμη συνιστά οιονεί δικαιοπραξία και δεν μπορεί να είναι εικονική ούτε μπορεί να ακυρωθεί λόγω πλάνης, απάτης ή απειλής. Ακόμη, μπορεί να δοθεί υπό αναβλητική αίρεση ή

¹³³ Ν. Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 900

¹³⁴ βλ. ΕφΑθ 2615/2009 ΕλλΔνη 50 (2009), σελ. 1464

¹³⁵ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 288

προθεσμία αλλά όχι υπό διαλυτική αίρεση ή προθεσμία. Όσον αφορά την παροχή της συγγνώμης, για αυτή δεν απαιτείται πλήρης δικαιοπρακτική ικανότητα, αλλά αρκεί το γεγονός ότι ο δωρητής έχει την ικανότητα να αντιληφθεί τη βαρύτητα του παραπτώματος και τη σημασία της συγγνώμης.

Επίσης, η παροχή της δύναται να γίνει είτε ρητά είτε σιωπηρά και είναι αναγκαίο να αναφέρεται σε συγκεκριμένο παράπτωμα, το οποίο είναι γνωστό στο δωρητή. Ύστερα από την ανάκληση της δωρεάς, παροχή συγγνώμης δεν χωρεί. Εντούτοις, υπάρχει δυνατότητα κατάρτισης σύμβασης άφεσης χρέους όσον αφορά την αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού του δωρητή (για απόδοση του αντικειμένου της δωρεάς), όπου η συμπεριφορά του δωρητή που στοιχειοθετεί την έννοια της συγγνώμης, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πρόταση του δωρητή για κατάρτιση της εν λόγω σύμβασης¹³⁶. Είναι αυτονόητο πως δεν νοείται συγγνώμη στην περίπτωση της ανάκλησης που ρυθμίζεται στο άρθρο 508 ΑΚ¹³⁷. Για την επέλευση των εννόμων συνεπειών της, δεν είναι αναγκαία η γνωστοποίησή της στον δωρεοδόχο ή τρίτο.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως τα θεμελιωτικά περιστατικά του πραγματικού της συγγνώμης συνιστούν ένσταση καταλυτική της αγωγής του δωρητή¹³⁸. Ο ισχυρισμός του δωρεοδόχου ότι με μεταγενέστερο έγγραφο του δωρητή αναιρέθηκε η προγενέστερη δήλωση αυτού για την ανάκληση της προς αυτόν δωρεάς λόγω αχαριστίας, αποτελεί άρνηση και όχι ένσταση.

ii. Πάροδος αποσβεστικής προθεσμίας

Σύμφωνα με την 510 παρ.1 η ανάκληση αποκλείεται και «αν πέρασε ένα έτος από του ο δωρητής, έχοντας δικαίωμα να ανακαλέσει, πληροφορήθηκε το λόγο της ανάκλησης». Σκοπός της εν λόγω ρύθμισης είναι η άρση της αβεβαιότητας αναφορικά με την ανάκληση της δωρεάς¹³⁹. Πρόκειται για αποσβεστική προθεσμία που ισχύει για όλους τους λόγους ανάκλησης και λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο (ΑΚ280)¹⁴⁰. Η προθεσμία εκκινεί μόλις ο δικαιούχος λάβει θετική γνώση του ανακλητικού λόγου ή της διάπραξης του από τα παραπτώματα που τον στοιχειοθετούν. Για τους κληρονόμους αρχίζει από τη γνώση του λόγου ανάκλησης και της ιδιότητάς τους ως κληρονόμων. Η προθεσμία δεν αρχίζει ακόμη και αν η άγνοια του δικαιούχου οφείλεται σε βαριά αμέλεια. Ακόμη, η προθεσμία δεν εκκινεί εφόσον τα περιστατικά που συνιστούν τον λόγο ανάκλησης είναι εξακολουθητικά και φθάνουν μέχρι την πράξη ανάκλησης της δωρεάς, η οποία μπορεί να λήγει και με την άσκηση της αγωγής ανάκλησης. Συνεπώς, θεωρούνται και λαμβάνονται υπόψη ως ενιαίο σύνολο και κατ’

¹³⁶ βλ. Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 288, «Μετά την ανάκληση της δωρεάς δύναται μόνο να συναφθεί συμβατικά άφεση χρέους από την αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού που έχει ο δωρητής κατά του δωρεοδόχου»

¹³⁷ βλ. παραπάνω σελ. 27

¹³⁸ βλ. σχετικά ΑΠ 1990/2007 (areiospagos.gr)

¹³⁹ βλ. Εφαθ 298/2008 (ΝΟΜΟΣ)

¹⁴⁰ Π. Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ. 31

επέκταση η προθεσμία αρχίζει από την τέλεση του τελευταίου παραπτώματος¹⁴¹. Ακολούθως, αναφορικά με την περίπτωση που ρυθμίζεται στην 507ΑΚ, η προθεσμία δεν αρχίζει κατά τη διάρκεια που εξακολουθεί η παράλειψη εκτέλεσης του τρόπου καθώς ο δικαιούχος της ανάκλησης δύναται να αγνοήσει προγενέστερες παραλείψεις μη ασκώντας το δικαίωμα ανάκλησης. Κάθε νέα παράλειψη στην οποία προβαίνει ο δωρεοδόχος οδηγεί στη δημιουργία νέου λόγου ανάκλησης. Συνεπώς, εάν η ανάκληση έλαβε χώρα αφότου συμπληρώθηκε ένα έτος από την αρχική αθέτηση του τρόπου συνιστά στοιχείο της αγωγής το γεγονός ότι η αθέτηση εξακολούθησε μέχρι χρονικού σημείου, το οποίο δεν απείχε πέραν του έτους από την ανάκληση. Ειδάλλως, θα επέλθει απόσβεση του αγωγικού δικαιώματος με αποτέλεσμα για τη διάσωσή του να πρέπει ο ενάγων να επικαλεστεί τη συνέχιση της παράβασης ως στοιχείο διατήρησης του δικαιώματος¹⁴².

iii. Θάνατος του δωρεοδόχου

Άλλος τρόπος απόσβεσης του δικαιώματος ανάκλησης είναι ο θάνατος του δωρεοδόχου. Δικαιολογητικός λόγος της εν λόγω ρύθμισης είναι η μη ευθύνη του κληρονόμου για παραπτώματα του κληρονομούμενου¹⁴³. Σε περίπτωση που το δικαίωμα ανάκλησης ασκήθηκε πριν από το θάνατο του δωρεοδόχου, διατηρείται η αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού του δωρητή έναντι των κληρονόμων του δωρεοδόχου. Υποστηρίζεται ότι ο θάνατος του δωρεοδόχου δεν συντελεί σε απόσβεση του δικαιώματος ανάκλησης στην περίπτωση της ΑΚ508, καθώς σε αυτή λείπει η σύνδεση του ανακλητικού λόγου με ορισμένη επιλήψιμη συμπεριφορά του δωρεοδόχου, αλλά και στην περίπτωση που ρυθμίζεται στην ΑΚ507 εάν οι κληρονόμοι του δωρεοδόχου αρνούνται την εκτέλεση του τρόπου¹⁴⁴.

iv. (προκαταβολική) Παραίτηση του δωρητή

Κατά την 511ΑΚ, η οποία είναι διάταξη αναγκαστικού δικαίου, δεν ισχύει προκαταβολική παραίτηση από το δικαίωμα της ανάκλησης¹⁴⁵. Η εν λόγω παραίτηση θα είναι άκυρη και δεν θα δεσμεύει το δωρητή. Ειδικότερα, εκ των προτέρων παραίτηση είναι εκείνη που γίνεται πριν δημιουργηθεί ο λόγος ανάκλησης ή πριν αυτός γίνει γνωστός στον δωρητή¹⁴⁶. Ακόμη, ο κατ' αρχήν αποκλεισμός του δικαιώματος ανάκλησης συντελεσμένης δωρεάς δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αντικείμενος στα χρηστά ήθη ή στη δημόσια τάξη¹⁴⁷. Έγκυρη παραίτηση από το δικαίωμα ανάκλησης δύναται να λάβει χώρα ύστερα από τη γέννηση και τη γνώση του λόγου ανάκλησης από μέρους του δωρητή, με δήλωση βούλησης του δωρητή απευθυνόμενη προς τον δωρεοδόχο. Η δήλωση

¹⁴¹ βλ. σχετικά ΑΠ 982/2004, ΕλλΔνη 45, σελ. 1381, ΑΠ 1043/2000, ΝοΒ 49 (2001), σελ. 1451, ΑΠ 708/1994 (ΝΟΜΟΣ), ΑΠ 530/1991, ΕλλΔνη 33 (1992), σελ. 84, ΑΠ 636/1980, ΝοΒ 28 (1980), σελ. 1987

¹⁴² Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 289

¹⁴³ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ.32

¹⁴⁴ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 289

¹⁴⁵ ΑΠ 982/2004 (ΝΟΜΟΣ)

¹⁴⁶ βλ. σχετικά ΑΠ 982/2004 (areiospagos.gr)

¹⁴⁷ βλ. ΑΠ 428/94 ΕλλΔνη 36 (1995), σελ. 308

παραίτησης αποτελεί μονομερή δήλωση βούλησης γνωστοποίησης στον δωρεοδόχο και δύναται να γίνει και με αντιπρόσωπο¹⁴⁸. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι μετά από την άσκηση του ανακλητικού δικαιώματος και τη μετατροπή της δωρεάς σε σχέση εκκαθάρισης, ο δωρητής μπορεί να παραιτηθεί από την αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού κατά του δωρεοδόχου με σύμβαση άφεσης χρέους η οποία θα συναφθεί μεταξύ τους¹⁴⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΟΝΟΜΕΡΩΝ ΛΥΣΕΩΝ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΔΩΡΕΑΣ

Η ανατροπή μιας έγκυρης σύμβασης δύναται να επιτευχθεί είτε αυτοδικαίως- με την επέλευση δηλαδή ορισμένων μεταγενέστερων της σύναψης περιστατικών (πχ. πλήρωση της αίρεσης)- , είτε με μεταγενέστερη συμφωνία των μερών (πχ. άφεση χρέους), είτε με μονομερή ενέργεια του ενός συμβαλλομένου στις περιπτώσεις που επιτρέπεται από το νόμο.

Ι. ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΤΩΝ ΤΡΟΠΩΝ ΜΟΝΟΜΕΡΟΥΣ ΑΝΑΤΡΟΠΗΣ

Ο ΑΚ ρυθμίζει ποικίλους τρόπους μονομερούς ανατροπής υποσχετικής σύμβασης, όπως την καταγγελία επί διαρκών συμβάσεων, την ανάκληση (όχι μόνο δωρεάς αλλά και εντολής), την υπαναχώρηση, τη λύση λόγω απρόοπτης μεταβολής των συνθηκών και την ακύρωση επί όλων των δικαιοπραξιών και όχι μόνο των υποσχετικών. Ο εν λόγω κατάλογος δεν είναι εξαντλητικός (πχ. μέμψη άστοργης δωρεάς ΑΚ1835).

Ο προβληματισμός που τίθεται είναι εάν ουσιαστικά πρόκειται για ένα και μόνο νομικό φαινόμενο το οποίο κάθε φορά αλλάζει ορολογία ή εάν πρόκειται για βασικές διαφορές που δικαιολογούν τη διαφορετική πρόβλεψη.

Σύμφωνα με την άποψη του Σταθόπουλου, η ευρεία ορολογική ρύθμιση της μονομερούς ανατροπής ενοχικών υποχρεώσεων - ήτοι με ενέργεια του ενός συμβαλλομένου- εξηγείται από το γεγονός ότι οι εν λόγω θεσμοί αναπτύχθηκαν περιπτωσιολογικά κατά την ιστορική εξέλιξη. Ναι μεν οι λόγοι της ανατροπής ποικίλουν, εντούτοις όμως δεν είναι επαρκής λόγος ορολογικής διαφοροποίησης όταν οι έννομες συνέπειες της ανατροπής είναι κατά κύριο λόγο κοινές¹⁵⁰.

Είναι προφανές ότι εντοπίζονται διαφορές και ως προς τις έννομες συνέπειες της ανατροπής, οι οποίες δεν έγκεινται πάντα σε ενσυνείδητη νομοθετική πρόθεση

¹⁴⁸ Ν.Τ Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 903

¹⁴⁹ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 288

¹⁵⁰ Ε. Γιαννοπούλου, Η ανάκληση της δωρεάς, 2017, σελ.86

διαφοροποίησης αλλά σε έλλειψη καθολικής θεώρησης τους προβλήματος της ανατροπής από το νομοθέτη.

Ωστόσο, κατά την προσωπική μου άποψη η ρύθμιση στον ΑΚ των τρόπων μονομερούς λύσης σύμβασης δεν μπορεί να θεωρηθεί απλά και μόνο ένα τυχαίο γεγονός και άρα η διαφοροποίησή τους να θεωρηθεί τυχαία. Κάτι τέτοιο θα υποτιμούσε τόσο το αίσθημα δικαίου και της καλής πίστης όσο και την ευελιξία και την πρωτοτυπία του ιστορικού νομοθέτη του ΑΚ.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούν ορισμένες συνοπτικές πληροφορίες αναφορικά με τους πιο κλασικούς τρόπους μονομερούς λύσης μιας σύμβασης και συγκεκριμένα την υπαναχώρηση, την καταγγελία, την ακύρωση και την απρόοπτη μεταβολή των συνθηκών. Όσον αφορά την εξέταση των τρόπων μονομερούς ανατροπής μιας σύμβασης, η εξέταση του ζητήματος της ακύρωσης γίνεται στις γενικές αρχές του αστικού δικαίου ενώ οι λοιποί εκτός της υπαναχώρησης τρόποι ανατροπής στο ειδικό ενοχικό λόγω του ότι συνδέονται με ορισμένους συμβατικούς τύπους.

i. Υπαναχώρηση¹⁵¹

Ως τέτοια νοείται η μονομερής πράξη του ενός συμβαλλομένου (δικαιοπραξία) με την οποία αυτός ανατρέπει τη σύμβαση και μάλιστα την υποσχετική σύμβαση (απόσβεση των ενοχικών υποχρεώσεων) και κατ' επέκταση διαπλάσσει νέα έννομη κατάσταση. Πρόκειται συνεπώς για ένα διαπλαστικό δικαίωμα, του οποίου η άσκηση ανατρέπει τις ενοχικές σχέσεις που πηγάζουν από υποσχετική ενοχική σύμβαση. Συνιστά επομένως, και αποσβεστικό λόγο ενοχών.

Περαιτέρω, η υπαναχώρηση διακρίνεται σε νόμιμη και συμβατική. Δικαίωμα υπαναχώρησης από τη σύμβαση έχει ένας συμβαλλόμενος είτε όταν αυτό το αναγνωρίζει ο νόμος σε ειδικές περιπτώσεις (νόμιμη υπαναχώρηση) είτε όταν το εν λόγω δικαίωμα προβλέφθηκε ρητά ή σιωπηρά ως δικαίωμα του ενός ή και των δύο συμβαλλομένων στη σύμβασή τους, ενδεχομένως και με χωριστή άτυπη συμφωνία (συμβατική επιφύλαξη του δικαιώματος υπαναχώρησης ΑΚ389 παρ.1).

Το δικαίωμα υπαναχώρησης προβλέπεται στον ΑΚ κυρίως στις διατάξεις 389-401, οι οποίες αφορούν τη συμβατική υπαναχώρηση ενώ υπάρχουν διάσπαρτες διατάξεις που προβλέπουν τους νόμιμους λόγους άσκησης του δικαιώματος όπως οι ΑΚ382, 386, 387 και 532, 686 και 697¹⁵².

¹⁵¹ βλ. αναλυτικά Α.Σ. Γεωργιάδης, Ενοχικό Δίκαιο Γενικό Μέρος, 2015, σελ.563 επ.

¹⁵² Π. Χρ. Φίλιος, Ενοχικό δίκαιο Γενικό μέρος, 2011, σελ. 511 επ.

ii. Καταγγελία

Ως τέτοια νοείται το μονομερές δικαίωμα του συμβαλλομένου να επιφέρει με μονομερή δήλωσή του τη λύση μιας υφιστάμενης διαρκούς σύμβασης για το μέλλον. Με τον εν λόγω όρο αποδίδεται το δικαίωμα, η δήλωση βούλησης και ο λόγος λύσεως της ενοχικής συμβάσεως.

Η καταγγελία διακρίνεται σε συμβατική και σε νόμιμη. Συμβατική είναι η καταγγελία όταν το δικαίωμα καταγγελίας παρέχεται στον συμβαλλόμενο με όρο της σύμβασης. Με τη σύμβαση ρυθμίζονται συνήθως οι λόγοι καταγγελίας, η άσκησή της και τα αποτελέσματά της. Νόμιμη είναι η καταγγελία, όταν το δικαίωμα καταγγελίας παρέχεται απευθείας από το νόμο κατά τη ρύθμιση μιας ειδικής συμβατικής σχέσης.

Επιπροσθέτως, στην καταγγελία έχουμε μία επιπλέον διάκριση, την τακτική και την έκτακτη. Τακτική ή αλλιώς αναιτιολόγητη ονομάζουμε την καταγγελία, όταν για τη γένεση του σχετικού δικαιώματος δεν είναι αναγκαία η συνδρομή συγκεκριμένου λόγου, οπότε και κατά την άσκηση δεν είναι υποχρεωτικό να προβληθεί από τον καταγγέλοντα ένας ορισμένος λόγος. Πρόκειται ουσιαστικά για έναν φυσιολογικό (νόμιμη καταγγελία) τρόπο μονομερούς λύσης των διαρκών συμβάσεων αορίστου χρόνου. Στις εν λόγω συμβάσεις, ήτοι σε αυτές που ο χρόνος διάρκειάς τους δεν είναι καθορισμένος ήδη κατά το χρονικό σημείο σύναψής τους, η καταγγελία παρέχει τη δυνατότητα στους συμβαλλομένους να προσδιορίσουν, και μονομερώς, εκ των υστέρων το σημείο λήξης της συμβατικής τους σχέσης. Από την άλλη πλευρά, έκτακτη ή αλλιώς αιτιολογημένη καταγγελία υπάρχει όταν για τη γένεση του σχετικού δικαιώματος απαιτείται η συνδρομή κάποιου συγκεκριμένου λόγου. Η έκτακτη καταγγελία συντελεί στην πρόωρη λύση της σύμβασης αορίστου ή ορισμένου χρόνου (ή εν γένει σε συμβάσεις που υπόκεινται σε χρονικούς περιορισμούς). Η έκτακτη καταγγελία άλλες φορές είναι απρόθεσμη και άλλες ισχύει ύστερα από την πάροδο κάποιας προθεσμίας. Εδώ, το πέρας ορισμένου χρόνου αποτελεί τον φυσιολογικό τρόπο λύσης αυτών των συμβάσεων και η πρόωρη λύση ένα έκτακτο γεγονός που δικαιολογεί τον χαρακτηρισμό ως «έκτακτη». Σπουδαίο λόγο συνιστούν τα περιστατικά, τα οποία ενόψει των συγκεκριμένων περιστάσεων καθιστούν κατά την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη επαχθή τη διατήρηση της σύμβασης για τον συμβαλλόμενο που τα επικαλείται. Τα εν λόγω περιστατικά είναι δυνατόν να σχετίζονται είτε με τον αποδέκτη της καταγγελίας, είτε με την σφαίρα επιρροής του ίδιου του καταγγέλοντος.

Όσον αφορά τη νομοθετική της ρύθμιση, η καταγγελία είναι διασκορπισμένη στα κεφάλαια του ειδικού ενοχικού δικαίου στο πλαίσιο συγκεκριμένων συμβάσεων στις οποίες αναγνωρίζεται εκ του νόμου το δικαίωμα καταγγελίας αλλά και σε ειδική νομοθεσία όπως πχ. στην επαγγελματική μίσθωση¹⁵³.

¹⁵³ βλ. αναλυτικά Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2015, σελ.587 επ., Π. Χρ. Φίλιος, ο.π., 2011, σελ. 522 επ.

iii. Ακύρωση

Ένας ακόμη τρόπος μονομερούς λύσης της σύμβασης, ο οποίος αποτελεί και θεμέλιο λίθο του δικαίου των συμβάσεων, είναι η ακύρωση.

Ακυρώσιμη είναι η δικαιοπραξία που λόγω ορισμένου ελαττώματός της δύναται να ακυρωθεί με την έκδοση σχετικής δικαστικής απόφασης. Μέχρι το χρονικό σημείο που θα ακυρωθεί η δικαιοπραξία με τελεσίδικη δικαστική απόφαση, η δικαιοπραξία υπάρχει και επιφέρει όλα τα έννομα αποτελέσματα μιας απολύτως έγκυρης δικαιοπραξίας¹⁵⁴.

Οι λόγοι που καθιστούν μια σύμβαση ακυρώσιμη είναι το γνωστό τρίπτυχο πλάνη, απάτη και απειλή. Οι λόγοι αυτοί εντάσσονται στην έννοια των ελαττωμάτων της δήλωσης ή της βούλησης, δηλαδή στις περιπτώσεις που είτε υφίσταται διάσταση μεταξύ της δηλώσεως και της βουλήσεως (πλάνη στη δήλωση) είτε κατά τον σχηματισμό της βούλησης παρεισέφησαν παράγοντες, οι οποίοι αλλοίωσαν τη διαμόρφωσή της (πλάνη στη βούληση, απάτη και απειλή).

Όπως προαναφέρθηκε, η εξέταση του ζητήματος της ακύρωσης γίνεται στις γενικές αρχές του αστικού δικαίου.

iv. Απρόοπτη μεταβολή των συνθηκών - ανατροπή του δικαιοπρακτικού θεμελίου

Παρά την συνήθη εφαρμογή της αρχής του *pacta sunt servanda*, υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις κατά τις οποίες η άκαμπτη εφαρμογή της δύναται να οδηγήσει σε αδικίες μη ανεκτές από την έννομη τάξη λόγω του ότι το δικαιοπρακτικό θεμέλιο- ήτοι η πραγματική κατάσταση την οποία είχαν οι συμβαλλόμενοι κατά τη σύναψη της σύμβασης υπόψη τους και την οποία έθεσαν ως όρο ή βάση της σύμβασης σιωπηρά ή και ρητά- μεταβλήθηκε. Για αυτό το λόγο, ο νόμος παρέχει στο μέρος του οποίου η παροχή κατέστη επαχθής το δικαίωμα να ζητήσει από το δικαστήριο τη λύση ή την αναπροσαρμογή της σύμβασης στο προσήκον μέτρο με την εφαρμογή της ΑΚ388¹⁵⁵. Κατά την κρατούσα σήμερα άποψη, η ΑΚ388 εισάγει κανόνα αναγκαστικού δικαίου¹⁵⁶. Ωστόσο, δεδομένου ότι δεν αποτελεί κανόνα δημοσίας τάξεως δεν λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο.

II. ΟΙ ΚΥΡΙΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ ΑΝΑΤΡΟΠΗΣ

Όσον αφορά τις βασικές διαφορές των περιπτώσεων μονομερούς ανατροπής υποσχετικής σύμβασης ως προς τις *έννομες συνέπειές* τους αυτές είναι οι εξής :

¹⁵⁴ Α. Σ. Γεωργιάδης, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, 2019, σελ. 498 επ.

¹⁵⁵ Α. Σ. Γεωργιάδης, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, 2019, σελ. 558 επ.

¹⁵⁶ ΟΛΑΠ 350/1985 ΕλλΔνη 26, σελ. 468

Αρχικά, η πρώτη διαφορά εντοπίζεται στο εάν η ανατροπή έχει μόνο ενοχική ή και εμπράγματη ενέργεια. Επίσης, οι περιπτώσεις ανατροπής μιας σύμβασης διακρίνονται ανάλογα με το εάν η ενέργεια της ανατροπής είναι δρα αναδρομικά (ex tunc) ή εάν δρα μόνο για το μέλλον (ex nunc) και τέλος εάν για την ανατροπή απαιτείται δικαστική απόφαση ή όχι. Από τους ανωτέρω αναλυθέντες τρόπους ανατροπής της σύμβασης, εμπράγματη ενέργεια έχει μόνο η ακύρωση της δικαιοπραξίας, ενώ οι λοιποί τρόποι επιφέρουν μόνο ενοχικά αποτελέσματα. Περαιτέρω, ο βασικός τρόπος ενοχικής ανατροπής της σύμβασης μόνο για το μέλλον είναι η καταγγελία. Η τελευταία εφαρμόζεται μόνο στις διαρκείς συμβάσεις (όπως είναι η μίσθωση πράγματος και η σύμβαση εργασίας), οι οποίες έχουν ήδη τεθεί σε λειτουργία ανεξαρτήτως του εάν εκτελούνται ή όχι. Επίσης, δικαστική (και συγκεκριμένα διαπλαστική) απόφαση για την ανατροπή απαιτούν η ΑΚ154 για την ακύρωση και η ΑΚ388 για την ανατροπή λόγω απρόοπτης μεταβολής των συνθηκών.

Αναφορικά με τους λόγους μονομερούς ανατροπής, αυτοί μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στις ακόλουθες περιπτώσεις:

Πρώτον, σε περιπτώσεις στις οποίες οι λόγοι μονομερούς αποδέσμευσης από τη σύμβαση σχετίζονται με τον συμβαλλόμενο, ο οποίος θέλει να αποδεσμευτεί. Κλασικό παράδειγμα της εν λόγω κατηγορίας είναι το ελάττωμα της βούλησης του ενός συμβαλλομένου (ακύρωση δικαιοπραξίας λόγω πλάνης, απάτης, απειλής). Δεύτερον, σε περιπτώσεις όπου οι λόγοι αποδέσμευσης αφορούν τον αντισυμβαλλόμενο εκείνου που επιθυμεί την αποδέσμευση (πχ. ο δανειστής θέλει να απαλλαγεί από τις συμβατικές του υποχρεώσεις διότι ο οφειλέτης έχει παραβεί τις δικές του (πχ. νόμιμη υπαναχώρηση, τακτική καταγγελία). Τρίτον, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι αιτίες αποδέσμευσης βρίσκονται εκτός της σφαίρας επιρροής των συμβαλλομένων λ.χ. απρόοπτη μεταβολή συνθηκών, σπουδαίος λόγος καταγγελίας επί διαρκών συμβάσεων μη αναγόμενο σε πταίσμα. Τέλος, σε περιπτώσεις μονομερούς ελεύθερης αποδέσμευσης από τη σύμβαση χωρίς ανάγκη ύπαρξης κάποιου συγκεκριμένου λόγου πχ. τακτική καταγγελία. Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί πως το γεγονός ότι μία περίπτωση εμπίπτει σε μία κατηγορία δεν αναιρεί την ένταξή της και σε δεύτερη.

III. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Συνοψίζοντας, η ανάκληση της δωρεάς αντιμετωπίζει περιπτώσεις κατά τις οποίες ο δωρεοδόχος- ήτοι ο λαμβάνων την ανάκληση- υφίσταται έναν ηθικό ψόγο για τη συμπεριφορά του. Η σχέση που δημιουργήθηκε μεταξύ των συμβαλλομένων, δηλαδή του δωρητή και του δωρεοδόχου, δεν υπόκειται σε αναδρομική ανατροπή αλλά ανατρέπεται για το μέλλον. Αυτό συμβαίνει διότι πρόκειται για μία ετεροβαρή σύμβαση που έλαβε χώρα στα πλαίσια ελευθεριότητας και παρά τη συμπεριφορά του δωρεοδόχου. Κατ' επέκταση, εκείνος πρέπει να βρεθεί στην ίδια κατάσταση στην οποία βρισκόταν πριν από τη σύναψη της δωρεάς και όχι σε δυσμενέστερη θέση σύμφωνα με το αίσθημα του δικαίου και την καλή πίστη. Όσον αφορά την υπαναχώρηση, αυτή οδηγεί στην αποδέσμευση του ενός συμβαλλομένου από μια υποσχετική σύμβαση στο πεδίο των

στιγμιαίων αμφοτεροβαρών συμβάσεων, ενώ η καταγγελία δίνει παρόμοια λύση στο πλαίσιο των διαρκών συμβάσεων. Επομένως, αντιμετωπίζουν διαφορετικές έννομες σχέσεις. Πιο συγκεκριμένα, εάν η υπαναχώρηση εφαρμοζόταν σε μια διαρκή σύμβαση (π.χ. μίσθωση) και η σχέση αυτή ανατρεπόταν αναδρομικά, τα πρακτικά ζητήματα που θα ανέκυπταν αναφορικά με τις παροχές δεν θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν, με αποτέλεσμα τη δημιουργία μίας ασταθούς κατάστασης στις συναλλαγές. Περαιτέρω, εάν δεν υπήρχε η πρόβλεψη της ακύρωσης λόγω πλάνης, απάτης και απειλής ο πλανηθείς, ο απατηθείς και ο απειληθείς, ο οποίος έπεσε θύμα του αντισυμβαλλομένου του, δεν θα ήταν δυνατό να εξαφανίσει τα επαχθή για αυτόν αποτελέσματα της σύμβασης εξυπαρχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΑΛΛΑ ΕΙΔΗ ΔΩΡΕΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΤΟΥΣ

I. ΔΩΡΕΑ ΥΠΟ ΤΡΟΠΟ (donation sub modo)

i. Έννοια και περιεχόμενο της δωρεάς υπό τρόπο

Η δωρεά υπό τρόπο ρυθμίζεται στις ΑΚ503 και ΑΚ504. Αν και η εν λόγω έννοια δεν ορίζεται στον ΑΚ, «τρόπος»¹⁵⁷ είναι η συμφωνία η οποία προστίθεται στη δωρεά και με την οποία ο δωρεοδόχος υποχρεούται σε ορισμένη παροχή. Περαιτέρω, ως «τρόπος» νοείται και η ίδια η παροχή που οφείλει ο δωρεοδόχος δυνάμει αυτής της συμφωνίας¹⁵⁸. Η παροχή μπορεί να συνίσταται σε πράξη ή παράλειψη. Μπορεί να είναι παροχή διατροφής στον δωρητή ή και άλλης φροντίδας, περιποίησης, γηροκόμησης και εν γένει περίθαλψης, πληρωμή χρεών του δωρητή, φύλαξη και συντήρηση πράγματος, σύσταση δικαιώματος επικαρπίας ή οίκησης. Εντούτοις, δεν νοείται να συμφωνηθεί ως τρόπος υποχρέωση απορρέουσα εκ του νόμου (λ.χ. διατροφή του ανιόντα-δωρητή από τον κατιόντα- δωρεοδόχο).

Ο τρόπος αποτελεί βάρος της παροχής, όχι αντάλλαγμα αυτής. Η περιουσιακή παροχή μπορεί να εκπληρωθεί είτε από την περιουσία του δωρεοδόχου είτε από την αξία της δωρεάς, όμως μετά την εκπλήρωση της παροχής πρέπει να παραμείνει κάποιο περιουσιακό ή μη όφελος στον δωρεοδόχο έστω και για ορισμένο χρονικό διάστημα. Σε περίπτωση που δεν απομένει οποιοδήποτε όφελος στον δωρεοδόχο, δεν θα πρόκειται για δωρεά αλλά για άλλη σύμβαση. Ακόμη, δεν υπάρχει δωρεά υπό τρόπο όταν ο δωρεοδόχος είναι υποχρεωμένος να μεταβιβάσει ακέραιο το αντικείμενό της σε τρίτο χωρίς κάποιο περιουσιακό όφελος. Τέλος, η δωρεά υπό τρόπο μπορεί να καλύπτεται και υπό εικονική πώληση¹⁵⁹.

¹⁵⁷ βλ. σχετικά ΑΠ 1711/2006 (ΝΟΜΟΣ), ΑΠ 1627/2008 (ΝΟΜΟΣ), ΑΠ 1470/1998 (ΝΟΜΟΣ)

¹⁵⁸ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ.33

¹⁵⁹ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 886

ii. Διάκριση της «δωρεάς υπό τρόπο» με τη «δωρεά επί σκοπώ»

Η διάκριση της «δωρεάς υπό τρόπο» με την «δωρεά επί σκοπώ» δεν είναι ευχερής. Στη «δωρεά επί σκοπώ» τα μέρη συμφωνούν ρητώς ή σιωπηρώς πως σκοπός της καταρτισθείσας δωρεάς είναι η επίτευξη ορισμένου σκοπού, ο οποίος αποτελεί και το δικαιοπρακτικό θεμέλιο της δικαιοπραξίας. Επομένως, η απλή σύσταση, η επιθυμία ή η ευχή του δωρητή για συγκεκριμένη χρήση του αντικειμένου της δωρεάς δεν αρκεί. Σε αντίθεση με την δωρεά υπό τρόπο, στην εν λόγω περίπτωση δεν γεννιέται νομική υποχρέωση του δωρεοδόχου να πετύχει τον συγκεκριμένο σκοπό. Η μη επίτευξη του σκοπού (πχ. η εκδρομή ματαιώθηκε ή ο δωρεοδόχος δεν κατάφερε λόγω ασθένειας να μετάσχει σε αυτή) δίνει απλώς το δικαίωμα στον δωρητή να αναζητήσει από τον δωρεοδόχο το αντικείμενο της δωρεάς σύμφωνα με τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού (για αιτία που δεν επακολούθησε 904 παρ.1).

Η κρίση για το εάν πρόκειται για δωρεά υπό τρόπο ή επί σκοπώ στηρίζεται στην ερμηνεία της σύμβασης. Εάν η επίτευξη του σκοπού εξυπηρετεί τα συμφέροντα του δωρητή ή ενός τρίτου ή απαιτεί οικονομική θυσία εκ μέρους του δωρεοδόχου, τότε πρόκειται για δωρεά υπό τρόπο. Εν αντιθέσει, εάν οδηγεί στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων του δωρεοδόχου ή δεν απαιτεί οικονομική θυσία εκ μέρους του, θα πρόκειται για «δωρεά επί σκοπώ»¹⁶⁰.

iii. Τα είδη των τρόπων

Ο τρόπος μπορεί να έχει περιουσιακή ή μη αξία, να αποβλέπει στο συμφέρον του δωρητή (λ.χ. διατροφή, πληρωμή χρεών του), να υπηρετεί ηθικά συμφέροντα του δωρητή (λ.χ. έκδοση ποιημάτων), να αποβλέπει στα συμφέροντα τρίτων προσώπων καθώς και σε δημόσιους ή κοινωφελείς σκοπούς. Σε περίπτωση που αφορά το συμφέρον τρίτου προσώπου, είναι δυνατόν να πρόκειται για γνήσια υπέρ τρίτου σύμβαση. Τέλος, μπορεί να συνίσταται και σε παροχές υπέρ ζώων¹⁶¹.

iv. Η κατάρτιση της σύμβασης

Η δωρεά υπό τρόπο καταρτίζεται όπως και η σύμβαση δωρεάς¹⁶². Ο τρόπος υποβάλλεται στον τύπο του συμβολαιογραφικού εγγράφου. Στο δωρητήριο πρέπει να περιέχεται με σαφήνεια και πληρότητα ο τρόπος, εφόσον αυτός αποτελεί το βασικό και θεμελιωτικό στοιχείο της σύμβασης.

v. Ο ανήλικος δωρεοδόχος

Ο ανήλικος δωρεοδόχος που συμπλήρωσε το δέκατο έτος της ηλικίας του δεν μπορεί να αποδεχθεί μόνος του δωρεά υπό τρόπο καθώς από την εν λόγω σύμβαση δεν αποκτά μόνο

¹⁶⁰ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 35

¹⁶¹ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 887

¹⁶² βλ. παραπάνω σελ.14

έννομο όφελος, αλλά αναλαμβάνει και υποχρέωση για παροχή. Εν αντιθέσει, ο ανήλικος μπορεί να αποδεχθεί δωρεά υπό τρόπο, αρκεί ο τρόπος να μην εκμηδενίζει την αξία της δωρεάς¹⁶³.

vi. Παράνομος ή ανήθικος τρόπος

Σε περίπτωση που ο τρόπος που τίθεται στη σχετική συμφωνία αντίκειται στο νόμο ή στα χρηστά ήθη, η συμφωνία αυτή είναι άκυρη. Εάν τα μέρη δεν θα είχαν προχωρήσει σε σύναψη της σύμβασης χωρίς τον άκυρο τρόπο, επέρχεται ακύρωση ολόκληρης της σύμβασης δωρεάς. Επίσης, ακυρότητα ολόκληρης της δωρεάς λαμβάνει χώρα και εάν ο ανήθικος ή ο παράνομος τρόπος προσδίδει σε αυτήν τη σφραγίδα ανηθικότητας¹⁶⁴.

vii. Τρόπος αδύνατος και ακατάληπτος

Σε περίπτωση που ο τρόπος είναι αδύνατος εν αγνοία του δωρεοδόχου, ο τελευταίος δεν έχει ευθύνη για την εκπλήρωσή του. Σε περίπτωση όμως που ο δωρεοδόχος γνώριζε το αδύνατο, ευθύνεται στην ανόρθωση της ζημίας του δωρητή για τη μη εκπλήρωσή του (ΑΚ362, 363). Εάν και ο δωρητής γνώριζε το αδύνατο, ο δωρεοδόχος δύναται να ζητήσει τη μείωση ή την απαλλαγή από την ευθύνη του. Ο δωρητής που αγνοούσε το αδύνατο μπορεί να αρνηθεί την εκπλήρωση της δωρεάς. Ωστόσο, εάν προέβη σε εκπλήρωση της δωρεάς μπορεί να αναζητήσει το δωρηθέν κατά τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό (ΑΚ904 επ.). Σημειωτέον ότι εάν η αδυναμία είναι μεταγενέστερη της κατάρτισης της σύμβασης, εφαρμόζονται οι ΑΚ336, 380 και 382. Τέλος, εάν ο όρος είναι ακατάληπτος, θα έχει εφαρμογή η ΑΚ1794¹⁶⁵.

viii. Η εκτέλεση του τρόπου

Η εκτέλεση του τρόπου δύναται να ζητηθεί μόνο σε περίπτωση που ο δωρητής έχει εκπληρώσει την υποχρέωσή του. Ακόμη, είναι εφικτό να συμφωνηθεί πριν από την εκπλήρωση της υποχρέωσης του δωρητή ή συγχρόνως με αυτή η εκτέλεση του τρόπου. Τόσο ο δωρητής όσο και οι κληρονόμοι του έχουν δικαίωμα να ζητήσουν την εκτέλεση του τρόπου. Επιπροσθέτως, και ο τρίτος μπορεί να ζητήσει την ως άνω εκτέλεση εάν έχει απευθείας το δικαίωμα αυτό. Τέλος, την εκτέλεση του τρόπου δικαιούται να ζητήσει και η δημόσια αρχή σε περίπτωση που πεθάνει ο δωρητής αν ο τρόπος αφορά δημόσιο ή κοινωφελή σκοπό¹⁶⁶.

ix. Οι συνέπειες της μη εκτέλεσης του τρόπου

Τα δικαιούμενα πρόσωπα έχουν το δικαίωμα άσκησης αγωγής για την εκτέλεση του τρόπου. Επίσης, μπορούν να ζητήσουν αποζημίωση για συγκεκριμένη ζημία, καθώς και

¹⁶³ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 886

¹⁶⁴ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ. 34

¹⁶⁵ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ.887

¹⁶⁶ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ. 36

να προβούν σε ανάκληση της δωρεάς για υπαίτια μη εκπλήρωση του τρόπου. Ακόμη, ο δωρεοδόχος ενδέχεται να υποχρεούται να μεταβιβάσει το αντικείμενο της δωρεάς σε συγκεκριμένο τρίτο πρόσωπο. Η μεταβίβαση σε άλλο πρόσωπο δεν είναι άκυρη. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, υπάρχει ενοχική ευθύνη του δωρεοδόχου λόγω υπαίτιας αδυναμίας εκτέλεσης του τρόπου απέναντι στον δωρητή ή στον τρίτο¹⁶⁷.

χ. Η άρνηση εκτέλεσης του τρόπου

Σύμφωνα με την ΑΚ504, ο δωρεοδόχος δικαιούται να αρνηθεί την εκτέλεση του τρόπου σε περίπτωση που η αξία του αντικειμένου της δωρεάς δεν υπερβαίνει ή τουλάχιστον καλύπτει την απαιτούμενη για την εκτέλεση δαπάνη και δεν συμπληρώνεται η εν λόγω διαφορά. Η αξία του αντικειμένου της δωρεάς αλλά και η απαιτούμενη για την εκτέλεση του τρόπου δαπάνη είναι αναγκαίο να προσδιορίζονται κατά τον χρόνο εκτέλεσης του τρόπου, καθώς σε αυτό το χρονικό σημείο προκύπτει το εάν και σε ποιο μέτρο η δαπάνη εκτέλεσης του τρόπου καλύπτεται από την αξία του αντικειμένου της δωρεάς. Για τον υπολογισμό της αξίας του αντικειμένου της δωρεάς κρίσιμος είναι ο χρόνος κατάρτισης της σύμβασης, ενώ για την εκτίμηση της δαπάνης κρίσιμος είναι ο χρόνος κατά τον οποίο έπρεπε να εκτελεσθεί ο τρόπος¹⁶⁸.

Το γεγονός ότι η αξία του αντικειμένου της δωρεάς δεν επαρκεί για την κάλυψη της δαπάνης εκτέλεσης του τρόπου είναι δυνατόν να έγκειται είτε σε εσφαλμένες εκτιμήσεις των μερών είτε σε μεταβολές αξιών, παράγοντες οι οποίοι ήταν απρόβλεπτοι. Ακόμη, αυτονόητο είναι πως οι μεταβολές αξιών που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της υπερημερίας του δωρεοδόχου ως προς την εκτέλεση του τρόπου δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την εφαρμογή της 504ΑΚ¹⁶⁹.

xi. Η άρνηση εκπλήρωσης του τρόπου

Το γεγονός ότι η δαπάνη υπερβαίνει την αξία του αντικειμένου της δωρεάς αποτελεί ένσταση του δωρεοδόχου. Η εν λόγω ένσταση συντελεί στην απόρριψη της αγωγής προς εκπλήρωση του τρόπου. Επίσης, παρέχεται η δυνατότητα στον δωρητή να εξουδετερώσει την ένσταση συμπληρώνοντας τη διαφορά. Η προσφορά πρέπει να είναι πραγματική και δεν αρκεί απλή δήλωση. Τέλος, δεν μπορεί να προβληθεί η ένσταση όταν ο δωρεοδόχος γνώριζε τη δαπάνη κατά το χρόνο σύστασης της δωρεάς¹⁷⁰.

xii. Η εκτέλεση του τρόπου και οι αξιώσεις του δωρεοδόχου

Σε περίπτωση που ο δωρεοδόχος αγνοούσε το γεγονός ότι η δαπάνη υπερβαίνει την αξία του αντικειμένου, αυτός μπορεί να απαιτήσει το επιπλέον. Εντούτοις, σε περίπτωση που το γνώριζε θεωρείται ότι παραιτήθηκε από το εν λόγω δικαίωμα.

¹⁶⁷ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 887

¹⁶⁸ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 888

¹⁶⁹ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ. 36

¹⁷⁰ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ. 888

xiii. Διαδοχικές παροχές και μερική εκπλήρωση

Είναι δυνατόν ο τρόπος να συνίσταται σε διαδοχικές παροχές. Στην περίπτωση αυτή, παρέχεται το δικαίωμα στον δωρεοδόχο να παύσει την εκπλήρωση των δόσεων μόλις το καταβληθέν ποσό καλύψει την αξία του αντικειμένου. Εντούτοις, δεν μπορεί να αρνηθεί εξαρχής την εκτέλεση του τρόπου. Ακόμη, ο δωρητής μπορεί να έχει αξίωση για μερική εκπλήρωση του τρόπου εφόσον αυτή είναι δυνατή. Ο δωρεοδόχος υποχρεούται σε εκπλήρωση μέχρι του ποσού που καλύπτει την αξία του αντικειμένου της δωρεάς.

xiv. Αποκλεισμός ανάκλησης της δωρεάς

Όταν η δαπάνη υπερβαίνει την αξία του αντικειμένου, ο δωρεοδόχος δύναται να αρνηθεί την εκπλήρωση. Όμως, δεν υπάρχει δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς. Αν ο δωρεοδόχος από αδυναμία και συγκεκριμένα για γεγονός που δεν έχει ευθύνη, δεν εκπληρώνει τον τρόπο, η υποχρέωσή του προς εκπλήρωση αποσβήνεται.

xv. Δικονομικά

Από τη μία πλευρά, ο δωρεοδόχος υποχρεούται να αποδείξει την αξία του αντικειμένου της δωρεάς καθώς και την αξία εκτέλεσης του τρόπου και από την άλλη πλευρά, ο δωρητής οφείλει να αποδείξει τον ισχυρισμό του ότι προσφέρθηκε να καλύψει το ελλείπον ή ότι το κάλυψε¹⁷¹.

II. Η ΔΩΡΕΑ ΑΠΟ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΗΘΙΚΟ ΚΑΘΗΚΟΝ Ή ΑΠΟ ΛΟΓΟΥΣ ΕΥΠΡΕΠΕΙΑΣ**i. Δωρεά από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον- Έννοια**

Δωρεές από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον είναι όσες αντικειμενικά κατά τις επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις ανταποκρίνονται σε κάποιο ιδιαίτερο ηθικό καθήκον του δωρητή, όπως οι σχέσεις συγγένειας ή φιλίας ασχέτως προς τα ελατήρια της βούλησής του¹⁷². Με άλλα λόγια, είναι εκείνες που γίνονται από ιδιαίτερη υποχρέωση του δωρητή που προκύπτει από συγκεκριμένες συνθήκες και περιστάσεις και στηρίζεται στις επιταγές της ηθικής και της αλληλεγγύης. Στα πλαίσια των εν λόγω συνθηκών λαμβάνεται υπόψη η παρουσία του δωρητή, η κοινωνική του θέση, καθώς και οι προσωπικές σχέσεις αυτού έναντι του δωρεοδόχου. Περαιτέρω, είναι εκείνες οι δωρεές που δικαιολογούνται από την ιδιαίτερη στοργή του δωρητή προς τον δωρεοδόχο και το ενδιαφέρον για την αποκατάσταση του τελευταίου.

¹⁷¹ Ν.Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ.888

¹⁷² βλ. σχετικά ΑΠ 1527/2000 ΕλλΔνη 2001, σελ. 1295

Η κρίση περί της ύπαρξης ιδιαίτερου ηθικού καθήκοντος γίνεται δεκτή σε περίπτωση παροχής διατροφής και εν γένει υλικής υποστήριξης σε συγγενή μη δικαιούχο, στην περίπτωση που ένας αδελφός προβαίνει σε οικονομική ενίσχυση της αδελφής του ενόψει του γάμου της κτλ. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι τέτοιο καθήκον δεν υπάρχει γενικώς μεταξύ συγγενών. Κλασική περίπτωση δωρεάς από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον είναι η ανταποδοτική δωρεά, η οποία συνιστά έκφραση της ευγνωμοσύνης του δωρητή προς τον δωρεοδόχο ή η ανταμοιβή του δωρεοδόχου για ευεργεσίες ή υπηρεσίες στις οποίες έχει προβεί δίχως να ζητήσει και να λάβει αντάλλαγμα αν και δικαιούταν εκ νόμου να ζητήσει σε ορισμένες περιπτώσεις (λ.χ. δωρεά σε ιατρό ο οποίος επί χρόνια φροντίζει έναν ασθενή χωρίς να λάβει αμοιβή). Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι δεν ενδιαφέρουν τα ελατήρια που ώθησαν τον δωρητή στη δωρεά και ιδίως εάν αυτές έγιναν από γενναιοδωρία ή από συμφέρον¹⁷³.

ii. Δωρεά από λόγους ευπρέπειας- Έννοια

Δωρεές από λόγους ευπρέπειας είναι εκείνες που ανταποκρίνονται στις κοινωνικές συνήθειες ή τις απαιτήσεις της κοινής γνώμης ανεξάρτητα από τα ελατήρια της ενέργειας του δωρητή (π.χ. δωρεές σε συγγενείς, φίλους, υπαλλήλους κλπ.). Με άλλα λόγια, είναι οι δωρεές που γίνονται από κοινωνική υποχρέωση επ' ευκαιρία διαφόρων εορτών ή άλλων γεγονότων¹⁷⁴.

iii. Η φύση της συναπτόμενης σύμβασης

Η φύση της συναπτόμενης σύμβασης δεν εξαρτάται από την ονομασία που δίνεται σε αυτή από τους συμβαλλομένους αλλά ο χαρακτηρισμός της αποτελεί έργο του δικαστηρίου, το οποίο σχηματίζει την κρίση του από το περιεχόμενο όσων έχουν συμφωνηθεί και καθορίζει τους προσιδιάζοντες στη σχέση κανόνες δικαίου προσφεύγοντας- εάν υπάρχει ανάγκη- και σε στοιχεία ευρισκόμενα έξω από τη σύμβαση, όταν αυτά συνδέονται με τα συμφωνηθέντα κατά τρόπο που επηρεάζει το αποτέλεσμα. Μόνο οι δηλώσεις στο συμβόλαιο της δωρεάς για παραίτηση του δωρητή από το δικαίωμα της ανάκλησης της δωρεάς και αναγνώριση του ότι η δωρεά έγινε από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας, δεν είναι ικανές να αποτυπώσουν το νομικό χαρακτηρισμό της δωρεάς ή να παράσχουν πλήρη ως προς αυτόν τον χαρακτηρισμό απόδειξη, ώστε να αποκλείεται να διαταχθεί εμμέτρως απόδειξη ως τάχα αντίθετη με το περιεχόμενο του δημοσίου εγγράφου¹⁷⁵.

iv. Μη δυνατότητα ανάκλησης των δωρεών από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον και από λόγους ευπρέπειας

Σύμφωνα με την ΑΚ512 «δωρεές που έγιναν από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας δεν μπορούν να ανακληθούν». Η εν λόγω διάταξη εφαρμόζεται μόνο στις

¹⁷³ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 294-5

¹⁷⁴ Α.Σ. Γεωργιάδης, ο.π., 2004, σελ. 295

¹⁷⁵ βλ. σχετικά ΑΠ 128/1979, 968/2001(areiospagos.gr)

οριστικές συμβάσεις δωρεάς και όχι στο προσύμφωνο δωρεάς. Επίσης, αναφέρεται μόνο στο πρόσωπο του δωρητή και είναι εντελώς άσχετη προς το δικαίωμα των δανειστών περί διάρρηξης των δωρεών. Εξ αντιδιαστολής με την ΑΚ512, δεν είναι ανέκκλητες οι δωρεές που γίνονται από γενικό ηθικό καθήκον, ήτοι από κοινό ηθικό συμφέρον το οποίο έχει κάθε άνθρωπος προς τους συνανθρώπους του¹⁷⁶. Τέτοιο καθήκον υπάρχει σε δωρεές που γίνονται από λόγους φιλαλληλίας ή φιλανθρωπίας, καθώς και σε δωρεές που γίνονται από τον πατέρα προς το τέκνο για αντάμειψη περιποιήσεων. Μόνο στις περιπτώσεις που υπάρχουν και άλλα τέκνα μπορεί να θεωρηθεί ότι η δωρεά ανταποκρίνεται σε ιδιαίτερο ηθικό καθήκον. Το ιδιαίτερο ηθικό καθήκον, όπως προαναφέρθηκε, πρέπει να απορρέει από την ιδιαίτερη σχέση του δωρητή προς τους δωρεοδόχους, π.χ. σχέση συγγένειας, ευγνωμοσύνης¹⁷⁷. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι η ΑΚ512 είναι διάταξη αναγκαστικού δικαίου και βρίσκεται σε στενή εσωτερική συνάφεια με την ΑΚ906¹⁷⁸, η οποία οδηγεί σε αποκλεισμό της απαίτησης αχρεώστητου για ό,τι καταβλήθηκε από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας.

v. Εξαίρεση από τη μη δυνατότητα ανάκλησης

Όπως προαναφέρθηκε, οι δωρεές από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας δεν μπορούν κατά κανόνα να ανακληθούν. Εξαίρεση αποτελούν οι δωρεές οι οποίες καταρτίστηκαν υπό τρόπο, αν και πρακτικά συναντώνται σπάνια καθώς οι δωρεές από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας συνήθως δεν τελούν υπό τρόπο. Οι εν λόγω δωρεές υπόκεινται στη διάρρηξη που ρυθμίζεται στα 939 επ. Ακόμη, ο δωρητής μπορεί να προβάλει την ένσταση του «ευεργετήματος ευπορίας» (ΑΚ501).

Ανάκληση ως προς το «υπερβάλλον» χωρεί υπό την προϋπόθεση ότι το δωρηθέν είναι διαιρετό και η αξία του τελευταίου υπερβαίνει το επιβαλλόμενο από το ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή τους λόγους ευπρέπειας μέτρο. Εντούτοις, σε περίπτωση ανάκλησης αδιαιρέτου αντικειμένου δωρεάς σταθμίζοντας τα συμφέροντα των μερών βάσει των ΑΚ281 και 288 ο δωρεοδόχος είτε θα υποχρεωθεί εξ ολοκλήρου σε απόδοση και ταυτοχρόνως ο δωρητής θα υποχρεούται σε χέρι με χέρι καταβολή μιας άλλης παροχής αντίστοιχης αξίας προς το ιδιαίτερο ηθικό καθήκον, είτε δεν θα βαρύνεται με υποχρέωση απόδοσης και κατ' επέκταση θα οφείλει καταβολή στον δωρητή αντίστοιχη του υπερβάλλοντος.

vi. Δικονομικά

Ο ισχυρισμός ότι τη δωρεά την επέβαλλαν λόγοι ευπρέπειας και ιδιαίτερο ηθικό καθήκον αποτελεί ένσταση¹⁷⁹. Το ιδιαίτερο ηθικό καθήκον και οι κανόνες κοινωνικής ευπρέπειας είναι έννοιες νομικές.

¹⁷⁶ ΕφΑθ 1501/2009 ΕλλΔνη 50 (2009), σελ. 1464-5

¹⁷⁷ Ν. Τ. Τριάντος, ο.π., 2018, σελ.904

¹⁷⁸ βλ. ΑΚ906, «Η απαίτηση αχρεωστήτου αποκλείεται για ό,τι καταβλήθηκε από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας.

¹⁷⁹ ¹⁷⁹ ΑΠ 275/85 ΝοΒ 34 (1986), σελ. 67

III. Η ΜΙΚΤΗ ΔΩΡΕΑ

i. Μικτή δωρεά- Έννοια

Ένα άλλο είδος δωρεάς είναι η λεγόμενη μικτή δωρεά. Μικτή δωρεά ονομάζεται η μικτή σύμβαση κατά την οποία μια οριστική περιουσιακή επίδοση- κυρίως η μεταβίβαση της κυριότητας πράγματος- λαμβάνει χώρα εν μέρει με αντάλλαγμα και εν μέρει χαριστικά κατά τη συμφωνία των μερών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της περίπτωσης μικτής δωρεάς είναι η πώληση και εν συνεχεία η μεταβίβαση πράγματος με τίμημα κατώτερο της αγοραίας αξίας του, όπου κατά τα όσα συμφώνησαν τα μέρη ο πωλητής προβαίνει σε δωρεά στον αγοραστή είτε του ιδανικού μέρους του πράγματος που δεν καλύπτεται από το παρεχόμενο αντάλλαγμα- τίμημα είτε του χρηματικού ποσού που αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ της αγοραίας αξίας του πράγματος και του συμφωνημένου τιμήματος. Περαιτέρω, ένα άλλο παράδειγμα είναι η εκμίσθωση πράγματος με μίσθωμα το οποίο είναι κατώτερο της τρέχουσας μισθωτικής του αξίας¹⁸⁰.

Κριτήριο για το εάν μια σύμβαση συνιστά μικτή δωρεά ή όχι είναι η βούληση των μερών αναφορικά με το εάν θεωρούν πως το αντάλλαγμα καλύπτει ολόκληρη την παροχή ή μόνο ένα μέρος αυτής. Συνεπώς, η περίπτωση πώλησης σε «φιλική τιμή» (σε φίλο ή συγγενή) ή πώλησης λόγω ανάγκης σε ευκαιριακή τιμή δεν αποτελεί μικτή δωρεά εκτός εάν μπορεί να συναχθεί βούληση των μερών περί σύναψης δωρεάς. Επιπροσθέτως, μόνο το γεγονός ότι η αξία επίδοσης και το παρεχόμενο αντάλλαγμα είναι αντικειμενικά άνισα δεν είναι αρκετό για την στοιχειοθέτηση της έννοιας της μικτής δωρεάς. Είναι απαραίτητο οι συμβαλλόμενοι να είχαν συνείδηση της ανισότητας αυτής και να προέβησαν σε ρητή ή σιωπηρή συμφωνία σχετικά με το ότι το ιδανικό μέρος του πράγματος (ή η διαφορά ανάμεσα στην αξία της επίδοσης και στο αντάλλαγμα) που δεν καλύπτεται από το αντάλλαγμα, δωρίζεται από τον έναν συμβαλλόμενο στον άλλον.

Αξίζει να σημειωθεί ότι μικτή δωρεά υπάρχει μόνο εάν η παροχή με τη μεγαλύτερη αξία είναι φυσικώς αδιαίρετη. Αντιθέτως, δεν θα πρόκειται για μικτή δωρεά αλλά για δύο συμβάσεις ήτοι την πώληση και την δωρεά σε περίπτωση που συναφθεί σύμβαση πώλησης πράγματος με τίμημα που υπερβαίνει την αγοραία αξία του και ταυτοχρόνως συμφωνηθεί δωρεά του «υπερβάλλοντος» τιμήματος ή πώληση διαμερίσματος μαζί με την επίπλωσή του, στην οποία το συμφωνημένο τίμημα ανταποκρίνεται μόνο στην αγοραία αξία του διαμερίσματος. Οι εν λόγω συμβάσεις συνδέονται εξωτερικά και καθεμία υπόκειται στους κανόνες του συμβατικού τύπου στον οποίο ανήκει¹⁸¹.

ii. Κανόνες που διέπουν τη μικτή δωρεά

Αναφορικά με τους κανόνες που διέπουν τη μικτή δωρεά, κάθε τμήμα της εν λόγω σύμβασης ρυθμίζεται από τους κανόνες του αντίστοιχου συμβατικού τύπου (λχ. πώληση,

¹⁸⁰ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ. 40

¹⁸¹ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 40 επ.

δωρεά). Σε περίπτωση που συγκρούονται οι εν λόγω κανόνες, τότε θα πρέπει να συναχθεί ερμηνευτικά με βάση τις ΑΚ173 και 200 η αληθινή βούληση των μερών καθώς και ο συνολικός χαρακτήρας της σύμβασης. Συνεπώς, συνυπολογίζοντας και το σκοπό των παραπάνω ρυθμίσεων οδηγούμαστε στην εφαρμογή των κανόνων που προσιδιάζουν καλύτερα στη συγκεκριμένη μικτή δωρεά¹⁸².

iii. Τύπος

Όσον αφορά τον τύπο, η σύμβαση μικτής δωρεάς ρυθμίζεται από τους κανόνες της δωρεάς ακόμη και αν το χαριστικό στοιχείο είναι μη ουσιώδες. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι η διαφύλαξη της ratio της ΑΚ498 παρ.1 ανεξαρτήτως του μεγέθους του χαριστικού στοιχείου. Ωστόσο, σε περίπτωση ακυρότητας αυτή μπορεί να θεραπευθεί σύμφωνα με την ΑΚ498 παρ.2. Δυνατή είναι και η παράλληλη εφαρμογή της ΑΚ181¹⁸³.

iv. Ευθύνη για νομικά ή πραγματικά ελαττώματα

Όσον αφορά την ευθύνη για νομικά ή πραγματικά ελαττώματα, αυτή θα ρυθμιστεί με βάση τις διατάξεις για την πώληση. Όμως θα ληφθεί υπόψη και ο εν μέρει χαριστικός σύμβασης. Σε περίπτωση αποζημίωσης (ΑΚ382, 383, 543) ο καθορισμός του ύψους της θα γίνει σύμφωνα με το μικρότερο τίμημα στην καταβολή του οποίου προέβη ο αγοραστής-δωροεodόχος. Σε περίπτωση που το ένα μέρος υπαναχωρήσει από τη σύμβαση (ΑΚ382, 383, 540 παρ. 1 αρ. 3, 547) ανατρέπεται και η δωρεά. Ωστόσο, εάν προέχει ο χαριστικός της χαρακτήρας, τότε αποκλείεται η παροχή δικαιώματος υπαναχώρησης στον αγοραστή- δωροεodόχο. Κατά την ορθότερη άποψη, η μείωση του τιμήματος (ΑΚ540 παρ.1 αρ.2) είναι δυνατή μόνο σε περίπτωση που το συμφωνηθέν τίμημα υπερβαίνει την αξία του ελαττωματικού αντικειμένου της σύμβασης.

v. Η ανάκληση της μικτής δωρεάς

Σε περίπτωση που ανακληθεί μικτή δωρεά στην οποία προέχει το χαριστικό στοιχείο, ο δωροεodόχος έχει υποχρέωση απόδοσης ολόκληρου του δωρηθέντος ενώ έχει το δικαίωμα αναζήτησης της καταβληθείσας παροχής. Στον αντίποδα, εάν στην ανακληθείσα μικτή δωρεά προέχει ο επαχθής χαρακτήρας ή είναι ισότιμος με τον χαριστικό, τότε ο αγοραστής-δωροεodόχος έχει δικαίωμα επιλογής είτε της ως άνω λύσης είτε παρακράτησης του δωρηθέντος, αποδίδοντας παράλληλα στον πωλητή-δωρητή την αξία που αντιστοιχεί στο χαριστικό τίμημα της σύμβασης.

vi. Η ένσταση της ΑΚ501

Τέλος, σε περίπτωση που ο πωλητής-δωρητής προβάλλει την ένσταση που αναφέρεται στην ΑΚ501 και κατ' επέκταση αρνείται την εκπλήρωση των συμβατικών του υποχρεώσεων του, ο αγοραστής-δωροεodόχος δικαιούται είτε να απαιτήσει την

¹⁸² Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2003, σελ. 40 επ.

¹⁸³ βλ. ΑΚ181, «Η ακυρότητα μέρους συνεπιφέρει την ακυρότητα ολόκληρης της δικαιοπραξίας, αν συνάγεται ότι δεν θα είχε επιχειρηθεί χωρίς το άκυρο μέρος».

εκπλήρωση και άρα να καταβάλει ολόκληρη την αξία του αντικειμένου της δωρεάς είτε να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση αποκτώντας το δικαίωμα αναζήτησης του τιμήματος που τυχόν κατέβαλε κατά τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό (ΑΚ904 επ.)¹⁸⁴.

IV. Η ΔΩΡΕΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΑΡΟΧΩΝ

i. Δωρεά περιοδικών παροχών- έννοια

Δωρεά περιοδικών παροχών είναι εκείνη της οποίας το αντικείμενο είναι παροχές, των οποίων η εκπλήρωση λαμβάνει χώρα περιοδικά σε ορισμένα χρονικά διαστήματα. Παραδείγματα τέτοιων παροχών είναι η καταβολή λόγω δωρεάς σε τακτά χρονικά διαστήματα χρηματικής ή άλλης παροχής στον δωρεοδόχο για οποιοδήποτε σκοπό λχ. διατροφή, σπουδές, επαγγελματική στήριξη. Ωστόσο, εάν το δωρηθέν είναι ένα ορισμένο ποσό που καταβάλλεται στον δωρεοδόχο σε δόσεις δεν θεωρείται δωρεά περιοδικών παροχών¹⁸⁵.

ii. Απόσβεση υποχρέωσης δωρητή

Σύμφωνα με την ΑΚ502 ο θάνατος του δωρητή συνεπάγεται απόσβεση της υποχρέωσης του πλην διαφορετικής συμφωνίας, με εξαίρεση την περίπτωση κατά την οποία οι περιοδικές παροχές συνδέονται στενά με το πρόσωπο του δωρεοδόχου και άρα ο θάνατος του τελευταίου θα επιφέρει κατά κανόνα απόσβεση της υποχρέωσής του λόγω του έντονα προσωπικού χαρακτήρα των δωρεών περιοδικών παροχών. Σε κάθε περίπτωση, κατά το θάνατο του δωρητή ή του δωρεοδόχου η απόσβεση αφορά τις μη ληξιπρόθεσμες παροχές. Οι αξιώσεις και οι αντίστοιχες υποχρεώσεις από ήδη ληξιπρόθεσμες παροχές είναι μεταβιβάστες στους κληρονόμους του δωρεοδόχου και του δωρητή. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ο ερμηνευτικός κανόνας της ΑΚ502 αναφέρεται μόνο στις συνέπειες του θανάτου του δωρητή. Συνεπώς, η εν λόγω διάταξη δεν εισάγει και δεύτερο ερμηνευτικό κανόνα, ήτοι η υπόσχεση περιοδικών παροχών ισχύει καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του δωρητή σε περίπτωση αμφιβολίας¹⁸⁶.

V. ΔΩΡΕΑ ΑΙΤΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ

i. Έννοια

Η εν λόγω σύμβαση ρυθμίζεται από το κληρονομικό δίκαιο. Πρόκειται για ειδική μορφή δωρεάς (ή κατά άλλη γνώμη για μια *sui generis* ιδιόμορφη σύμβαση). Δωρεά αιτία θανάτου ονομάζεται εκείνη η δωρεά, η οποία καταρτίζεται υπό την αναβλητική αίρεση¹⁸⁷ της προαποβίωσης του δωρητή ή της συναποβίωσης δωρητή και δωρεοδόχου δίχως να

¹⁸⁴ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ.40

¹⁸⁵ Β. Βαθρακοκόιλη, ο.π., άρθρο 502 αρ.2

¹⁸⁶ Π.Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ. 42

¹⁸⁷ Ι.Σ. Σπυριδάκης, Κληρονομικό Δίκαιο, 2018, σελ.596, «Αν η προαποβίωση κλπ. Τεθεί ως διαλυτική αίρεση ή ως αναβλητική προθεσμία δεν πρόκειται για δωρεά αιτία θανάτου αλλά για δωρεά εν ζωή».

έχει στο μεταξύ ο δωρεοδόχος τη δυνατότητα να απολαύσει¹⁸⁸ τα δωρηθέντα (ΑΚ2032 επ.)¹⁸⁹. Με την πλήρωση της αναβλητικής αίρεσης, το δωρηθέν περιέρχεται στον δωρεοδόχο και ταυτοχρόνως ακυρώνεται αυτοδικαίως κάθε άλλη διάθεση του αντικειμένου της δωρεάς στην οποία προέβη ο δωρητής εκκρεμούσης της αίρεσης¹⁹⁰. Στην εν λόγω σύμβαση τυγχάνουν εφαρμογής οι διατάξεις για τις δωρεές, εκτός εάν ο νόμος ορίζει διαφορετικά.

ii. Η ανάκληση της δωρεάς αιτία θανάτου

Η εν λόγω δωρεά ανακαλείται ελεύθερα σύμφωνα με την ΑΚ2033, πλην εάν συμφωνήθηκε αμετάκλητη και κατ' επέκταση ανακαλείται κατά τα άρθρα 505 επ. (ΑΚ2034 επ.) Η δήλωση ανάκλησης υποβάλλεται σε συμβολαιογραφικό τύπο, γνωστοποιείται στον δωρεοδόχο και στην περίπτωση που το δωρηθέν είναι ακίνητο είναι αναγκαίο να υπαχθεί σε μεταγραφή.

iii. Λειτουργική σημασία

Η λειτουργική της σημασία έγκειται κατά κύριο λόγο στο ότι με αυτήν παρέχεται σε ένα φυσικό πρόσωπο η δυνατότητα ελευθεριότητας που θα αναπτυχθεί μετά το θάνατό του, χωρίς οικονομική θυσία του κατά το ενδιάμεσο διάστημα και έτσι καλύπτεται μέρος του κενού που δημιουργείται με την απαγόρευση των κληρονομικών συμβάσεων¹⁹¹.

VI. ΔΩΡΕΑ ΥΠΕΡ ΤΡΙΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΘΑΝΑΤΟΥ¹⁹²

Πρόκειται για μία γνήσια σύμβαση υπέρ τρίτου, κατά την οποία ο τρίτος διαθέτει το δικαίωμα να απαιτήσει την παροχή από τον υποσχόμενο μετά το θάνατο του δέκτη της υπόσχεσης. Η σχέση αξίας ανάμεσα στο δέκτη της υπόσχεσης και στον τρίτο είναι δωρεά¹⁹³.

¹⁸⁸ *Ι.Σ. Σπυριδάκης, ο.π., σελ.595, «Ως απόλαυση των δωρηθέντων πρέπει να θεωρηθεί όχι μόνο η παράδοση της νομής στον δωρεοδόχο, αλλά και κάθε είδους ωφέλεια που μπορεί να προσπορισθεί στο δωρητή από τον δωρηθέντα, την οποία όμως δεν έχει αυτός αλλά ο δωρεοδόχος. Με άλλα λόγια, ηρτημένης της αιρέσεως δεν υφίσταται κανενός είδους οικονομική θυσία ο δωρητής».*

¹⁸⁹ *Ι.Σ. Σπυριδάκης, ο.π., σελ.595, «Η δωρεά αιτία θανάτου θα μπορούσε να χαρακτηριστεί επιτρεπόμενο είδος κληρονομικής συμβάσεως».*

¹⁹⁰ *Ι.Σ. Σπυριδάκης, ο.π., σελ.595, «Ενόψει και της βασικής αναβλητικής αιρέσεως και της γενικότερης λειτουργίας του θεσμού γενικά γίνεται δεκτό ότι δωρητής μπορεί να είναι μόνο φυσικό πρόσωπο. Αντίθετα, δωρεοδόχος μπορεί να είναι τόσο φυσικό πρόσωπο όσο και νομικό (η διάλυση του οποίου αντιστοιχεί προς το θάνατο του φυσικού προσώπου). Για τη δικαιοπρακτική ικανότητα δωρητή και δωρεοδόχου ισχύουν οι γενικές διατάξεις (ΑΚ134 ιδίως ως προς τον δωρεοδόχο)».*

¹⁹¹ *Βλ. ΑΚ368 «Σύμβαση για την κληρονομία προσώπου που ζει είτε με το ίδιο είτε με τρίτο πρόσωπο, είτε για ολόκληρη είτε για ποσοστό της, είναι άκυρη. Το ίδιο ισχύει και για τη σύμβαση με την οποία περιορίζεται η ελευθερία ως προς τις διατάξεις τελευταίας βούλησης».*

¹⁹² *Βλ. αναλυτικά Θ. Παπαζήση, Η σύμβαση υπέρ τρίτου για την περίπτωση θανάτου, διδ. διατριβή, 1982*

¹⁹³ *Π. Κ. Κορνηλάκης, ο.π., 2019, σελ.43*

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Ολοκληρώνοντας την παρούσα μελέτη, κρίνεται σκόπιμη η παράθεση των βασικότερων πορισμάτων της προηγηθείσας έρευνας καθώς και ορισμένες εστιασμένες συμπερασματικές παρατηρήσεις.

- Αναφορικά με τη σύμβαση δωρεάς για την οποία έγινε λόγος στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας, ως δωρεά νοείται η σύμβαση κατά την οποία ο δωρητής παρέχει σε κάποιον ένα περιουσιακό αντικείμενο (δωρηθέν) άνευ ανταλλάγματος. Αποτέλεσμα της εν λόγω επίδοσης είναι η μείωση της περιουσίας του δωρητή και η αύξηση της περιουσίας του δωρεοδόχου κατά την αξία του αντικειμένου της δωρεάς. Περαιτέρω, όσον αφορά τη νομική της φύση πρόκειται για μία ενοχική σύμβαση, καθώς από τη σύναψή της γεννιούνται δικαιώματα και υποχρεώσεις, υποσχητική στις περιπτώσεις που ο δωρητής υπόσχεται την παράδοση του πράγματος στον δωρεοδόχο στο μέλλον ή διάθεσης όταν παραδίδει αμέσως με την κατάρτιση της σύμβασης το πράγμα σε αυτόν¹⁹⁴ και τέλος αυστηρά ετεροβαρής.
- Στο δεύτερο και βασικότερο κεφάλαιο της παρούσας, εξετάστηκαν αναλυτικά οι νομοθετικά αναγνωρισμένες περιπτώσεις ανάκλησης της δωρεάς. Μέσω της εν λόγω εξέτασης, οδηγηθήκαμε στο συμπέρασμα ότι ο θεσμός της ανάκλησης δικαίως χαρακτηρίζεται ως θεσμός ηθικών κυρώσεων στον συναλλακτικό κόσμο. Δικαιολογητικός λόγος των ρυθμισμένων στον ΑΚ λόγων ανάκλησης -πλην του λόγου που αναφέρεται στην ΑΚ508- είναι η ηθικά επίμεμπτη συμπεριφορά του δωρεοδόχου. Ειδικότερα, οι λόγοι ανάκλησης που ρυθμίζονται στον ΑΚ και που μελετήθηκαν ανωτέρω ανατρέχοντας σε νομολογιακά παραδείγματα και μη εμμένοντας σε αυστηρά θεωρητικά πλαίσια, είναι η αχαριστία του δωρεοδόχου, η θανάτωση του δωρητή, η εμπόδιση ανάκλησης της δωρεάς, η παράλειψη εκτέλεσης του τρόπου και η επιγένεση ή η αναγνώριση τέκνου.
- Εν συνεχεία, όσον αφορά το τρίτο κεφάλαιο σε αυτό μελετήσαμε εκτενώς το δικαίωμα ανάκλησης και ιδίως την άσκησή του καθώς και τους τρόπους απόσβεσής του. Ειδικότερα, η ανάκληση της δωρεάς γίνεται με απλή δήλωση του δωρητή προς τον δωρεοδόχο ή το νόμιμο εκπρόσωπό του. Η εν λόγω δήλωση είναι μονομερής, απευθυντέα και άτυπη, ακόμη και όταν το αντικείμενο της δωρεάς είναι ακίνητο, δεν επιδέχεται αίρεση ή προθεσμία και τα αποτελέσματά της επέρχονται από το χρονικό σημείο περιελεύσεώς της στον δωρεοδόχο. Η δήλωση του δωρητή για την ανάκληση της δωρεάς μπορεί να περιλαμβάνεται και σε δικόγραφο του δωρητή, ήτοι σε αγωγή ή προτάσεις. Τα έννομα αποτελέσματα της ανάκλησης αναπτύσσουν την ενέργειά τους για το μέλλον. Επομένως, η δωρεά δεν καθίσταται άκυρη αλλά αφαιρείται η νομική της αιτία, η οποία έκτοτε καθίσταται ανίσχυρη. Με την ανάκληση δεν μεταβάλλεται η εμπράγματη κατάσταση η οποία υπάρχει τη στιγμή ανακλήσεως της δωρεάς, ούτε ανατρέπεται αυτοδικαίως η εκποιητική δικαιοπραξία του αντικειμένου της δωρεάς, δηλαδή ο

¹⁹⁴ βλ. ΑΠ 500/2017 ΧρΙΔ 2017, σελ. 512 και areiospagos.gr

δωρητής δεν αποκτά ξανά την κυριότητα του αντικειμένου της δωρεάς αυτοδικαίως και δεν δικαιούται κατά το χρονικό σημείο αυτό να μεταβιβάσει την κυριότητα σε άλλον. Για αυτό το λόγο, ο δωρητής έχει το δικαίωμα να αναζητήσει το αντικείμενο με βάση τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό και ειδικότερα λόγω λήξης της αιτίας για την οποία δόθηκε το πράγμα. Επιπροσθέτως, το δικαίωμα ανάκλησης δύναται να αποσβεστεί με τη συγγνώμη του δωρητή, με την πάροδο ετήσιας αποσβεστικής προθεσμίας, με τον θάνατο του δωρεοδόχου και τέλος με την παραίτηση του δωρητή.

- Στο τέταρτο κεφάλαιο της παρούσας, εξετάσαμε άλλους τρόπους μονομερούς λύσης μιας σύμβασης και ειδικότερα την υπαναχώρηση, την καταγγελία, την λύση της ακυρώσιμης δικαιοπραξίας και την ανατροπή του δικαιοπρακτικού θεμελίου. Περαιτέρω, αναφερθήκαμε στις βασικότερες διαφορές των ως άνω τρόπων μονομερούς λύσης μιας σύμβασης με την ανάκληση της δωρεάς, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η ρύθμιση στον ΑΚ των τρόπων μονομερούς λύσης σύμβασης δεν μπορεί να θεωρηθεί απλά και μόνο ένα τυχαίο γεγονός και άρα η διαφοροποίησή τους να θεωρηθεί τυχαία. Κάτι τέτοιο θα υποτιμούσε τόσο το αίσθημα δικαίου και της καλής πίστης όσο και την ευελιξία και την πρωτοτυπία του ιστορικού νομοθέτη του ΑΚ.
- Τέλος, στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας έγινε εκτενής αναφορά σε άλλα είδη δωρεών καθώς και στο ζήτημα της ανάκλησής τους το οποίο λειτουργεί διαφορετικά ανάλογα με το είδος της δωρεάς. Τα είδη δωρεών που εξετάσαμε είναι η δωρεά υπό τρόπο, η δωρεά από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας, η μικτή δωρεά, η δωρεά περιοδικών παροχών, η δωρεά αιτία θανάτου καθώς και η δωρεά υπέρ τρίτου σε περίπτωση θανάτου.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. *Βαθρακοκόλλη Β. Αντ.*, Αναλυτική ερμηνεία- νομολογία αστικού κώδικα, 1989.
2. *Γεωργιάδης Α. Σ.*, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, 5^η έκδοση, 2019.
3. *Γεωργιάδης Α.Σ.*, Εγχειρίδιο Ειδικού Ενοχικού Δικαίου, 2014.
4. *Γεωργιάδης Α.Σ.*, Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό μέρος Τόμος Ι, 2004.
5. *Γεωργιάδη Σ. Α. -Σταθόπουλου Π.Μ.*, Αστικός Κώδιξ, 1996.
6. *Γεωργιάδη Σ. Α. -Σταθόπουλου Π.Μ.*, Αστικός Κώδιξ, 1980.
7. *Γιαννοπούλου Ε.*, Η ανάκληση της δωρεάς, 2017 (διπλωματική εργασία).
8. *Γκαρτζόγια Ε.*, Οι δωρεές μεταξύ συζύγων και η αναζήτησή τους σε περίπτωση διαζυγίου, 2020 (διπλωματική εργασία).
9. *Ζέπος Παν. Ι.*, Ενοχικόν Δίκαιο, Β' Μέρος Ειδικόν, 1953.
10. *Κορνηλάκης Π. Κ.*, Ειδικό ενοχικό δίκαιο Ι, 2^η έκδοση, 2012.
11. *Κορνηλάκης Π. Κ.*, Επίτομο ειδικό ενοχικό δίκαιο, 3^η έκδοση, 2013.
12. *Κωστάρας Γ.*, Το ηθικόν στοιχείον εν τη συμβάσει της εν ζωή δωρεάς: συμβολή εις την έρευναν της επιβολής του ηθικού κανόνος εν τω ισχύοντι Αστικώ Κώδικι, 1957 (διδ. διατριβή).
13. *Θ. Παπαζήση*, Η σύμβαση υπέρ τρίτου για την περίπτωση θανάτου, 1982 (διδ. διατριβή).
14. *Πελένη-Παπαγεωργίου Α.*, Ανάκληση δωρεάς εν ζωή λόγω αχαριστίας, ΕφΑΔ 2010, σελ. 1156.
15. *Σπυριδάκης Ι.Σ.*, Κληρονομικό Δίκαιο, 4^η έκδοση, 2018.
16. *Σταθείας Γ.*, Αξίωση συμμετοχής στα αποκτήματα, 1990.
17. *Τριάντος Ν. Τ.*, Αστικός Κώδικας Ερμηνεία κατ' άρθρο, 4^η έκδοση, 2018.
18. *Φίλιος Π. Χρ.*, Ενοχικό Δίκαιο Γενικό μέρος, 6^η έκδοση, 2011.
19. *Φλάμπουρας Δ. Π.*, Εφαρμογές Αστικού Δικαίου, τ. 4, τευχ. 4, 2011, 378-410
20. *Φραγκίστας Χ. Ν.*, ΕρμΑΚ, 1972.

NOMΟΛΟΓΙΑ

ΟΛΑΠ 350/1985 ΕλλΔνη 26, σελ. 468.

ΑΠ 500/2017 ΧρΙΔ 2017, σελ.512.

ΑΠ 25/2016 ΝοΒ 64 (2016), σελ.819.

ΑΠ 44/89 ΕλλΔνη 31, σελ. 767.

ΑΠ 1965/2017 (ΝΟΜΟΣ).

ΑΠ 291/2018 (areiospagos.gr).

ΑΠ 948/2017 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1275/1994 ΕλΔνη 37, σελ.640 και (areiospagos.gr).

ΑΠ 109/2010 (areiospagos.gr).

ΑΠ 173/2017 (areiospagos.gr).

ΑΠ 917/2015 ΝοΒ 64 (2016), σελ. 249.

ΑΠ 1719/2009 ΝοΒ 2011, σελ. 38 (και areiospagos.gr).

ΑΠ 1714/2007, ΕλλΔνη 48, σελ. 458.

ΑΠ 1707/2005, ΧρΙΔ 6, σελ. 312.

ΑΠ 1669/2005, ΝοΒ 54 (2006), σελ. 410.

ΑΠ 1384/2004, ΕλλΔνη 46, σελ. 1430.

ΑΠ 1275/94 ΕλλΔνη 37 (1996), σελ. 640.

ΑΠ 879/96 ΕλλΔνη 39 (1998), 1565.

ΑΠ 422/2003 (ΝΟΜΟΣ).

ΑΠ 109/2010 (areiospagos.gr).

ΑΠ 982/2004 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1429/2013 ΝοΒ 62 (2014), σελ. 343.

ΑΠ 109/2010 (areiospagos.gr).

ΑΠ 982/2004 (areiospagos.gr).

ΑΠ 917/2015 ΝΟΒ 64 (2016), σελ. 249.

ΑΠ 1576/2013 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1523/2010 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1406/2012 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1237/2012 (areiospagos.gr).

ΑΠ 422/2003 (areiospagos.gr).

ΑΠ 535/2000 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1052/2009 (ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ) και (areiospagos.gr).

ΑΠ 248/1991 ΕλλΔνη 32 (1991), σελ. 1242.

ΑΠ 147/77 ΝοΒ 25 (1977), σελ. 1152.

ΑΠ 162/96 ΕλλΔνη 37 (1996), σελ. 1080.

ΑΠ 327/2008 (areiospagos.gr).

ΑΠ 248/1991 ΕλλΔνη 32 (1991), σελ. 1242.

ΑΠ 44/89 ΕλλΔνη 31 (1990), σελ. 767.

ΑΠ 500/2017 ΧρΙδ 2017, σελ. 512 και (areiospagos.gr).

ΑΠ 648/2008 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1832/2011 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1375/2014 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1025/1998 (areiospagos.gr).

ΑΠ 655/2014 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1711/2006 (ΝΟΜΟΣ).

ΑΠ 1627/2008 (ΝΟΜΟΣ).

ΑΠ 1470/1998 (ΝΟΜΟΣ).

ΑΠ 147/77 ΝοΒ 25 (1977), σελ. 1152.

ΑΠ 248/1991 ΕλλΔνη 32 (1991), σελ. 1242.

ΑΠ 500/2017 ΧρΙδ 2017, σελ. 512 και (areiospagos.gr).

ΑΠ 1025/1998, ΕλλΔνη 39 (1998), σελ. 1565.

ΑΠ 840/1994, ΕλλΔνη 37 (1996), σελ. 100.

ΑΠ 1439/2017 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1832/2011 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1758/2011(areiospagos.gr).

ΑΠ 1361/2007 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1990/2007 (areiospagos.gr).

ΑΠ 1043/2000, ΝοΒ 49 (2001), σελ. 1451.

ΑΠ 636/1980 ΝοΒ 28 (1980), σελ. 1987.

ΑΠ 982/2004 (ΝΟΜΟΣ).

ΑΠ 428/1994 ΕλλΔνη 36 (1995), σελ. 308 και ΝοΒ 43 (1995), σελ. 392

ΑΠ 275/1985 ΝοΒ 34 (1986), σελ. 67.

Εφ Αθ 1501/2009 ΕλλΔνη 50 (2009), σελ. 1464-5.

Εφ Αθ 6856/2006 ΕλλΔνη 2008, σελ. 250.

ΕφΑθ 3273/99 ΕλλΔνη 2001, σελ. 467.

Εφαθ 2978/91 ΕλλΔνη 33 (1992), σελ. 885.

Εφαθ 4778/98 ΕλλΔνη 39 (1998), σελ. 1359.

Εφαθ 9153/2006, ΕλλΔνη 48 (2007), σελ. 878.

Εφαθ 2615/2009 ΕλλΔνη 50 (2009), σελ. 1464.

Εφαθ 2615/2009 ΕλλΔνη 50 (2009), σελ. 1464-5.

Εφαθ 9719/97 ΕλλΔνη 39 (1998), σελ. 1359.

Εφαθ 7893/2006 (ΝΟΜΟΣ).

Εφαθ 298/2008 (ΝΟΜΟΣ).

Εφαθ 9815/2002 (ΝΟΜΟΣ).

ΕφΘεσ 1091/90, Αρμ 44, σελ. 23.

ΕφΘεσ 1342/2001, Αρμ 56 (2002), σελ. 1458-9.

ΕφΠειρ 780/199696 ΕλλΔνη 39 (1998), σελ. 155.

ΠολΠρωτΡόδου 201/2017 (ΝΟΜΟΣ).

ΠολΠρωτΧαλκιδ 5/2017 (ΝΟΜΟΣ).

ΠολΠρωτΧαλκιδ 48/2017 ΧρΙΔ 2017, σελ. 35.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

www.areiospagos.gr

www.dsanet.gr

www.lawdb.intrasoftnet.com